

Universiteit Antwerpen
Universitaire Instelling Antwerpen
Faculteit Politieke en Sociale wetenschappen

**Oostenrijkse Kronenzeitung en Haiders FPÖ:
Een populistische krant als spreekbuis voor
een populistische partij ?**

Promotor : Professor Stefaan Walgrave
Co-promotor : Knut De Swert

Eindverhandeling ingediend tot het
behalen van de graad van Gediplomeerde
in de Aanvullende Studie
Communicatiewetenschappen door
Katrien Verreyken

Academiejaar 2002 – 2003

INHOUDSOPGAVE

0. Voorwoord	3
1. Inleiding	4
2. FPÖ als rechts-extremistische, populistische partij: evolutie en opgang	7
2.1. Wat is populisme?	7
2.2. Wat is eigen aan een populistische partij?	11
2.3. De evolutie van de FPÖ als populistische partij	14
2.4. FPÖ = Haider : een ver doorgedreven personalisering	19
1. Samenwerking tussen krant en partij: “Samen staan we sterk”	23
3.1. Het onderscheid tussen een tabloid en een kwaliteitskrant	23
3.2. “Neue Kronenzeitung”: een unicum onder de tabloids	26
3.3. Samenwerking tussen Krone en FPÖ	29
2. Evolutie van de themasetting in de Kronenzeitung	42
3. Berichtgeving over de verschillende politieke partijen en politici in de Kronenzeitung van januari 1986 tot december 2002	51
4. Waardering van de verschillende politieke partijen en politici in de Kronenzeitung van januari 1986 tot december 2002	58
5. Evolutie van het anti-establishment-karakter van de Kronenzeitung van januari 1986 tot december 2002	67
6. Conclusies	72
7. Addendum: de Kronenzeitung als voorbeeld van het “mediacratie-model”?	75
8. Bijlagen	79
10.1. Geselecteerde data voor de codering van de Kronenzeitung (1986 – 2001)	80
10.2. Themacodering van de voorpagina : categorieën	81
10.3. Alle Oostenrijkse politici, gerangschikt volgens partij	83
10.4. Negatieve quotes in de berichtgeving van de Kronenzeitung (1986 – 2001)	87
10.5. Anti-establishment in de berichtgeving van de Kronenzeitung (1986 – 2001)	99
11. Referenties	103

0. Voorwoord

Ik zou graag van de gelegenheid gebruik willen maken om aan een aantal mensen dank te zeggen voor de hulp die ik bij de totstandkoming van mijn thesis gekregen heb.

Ik zou hierbij vooral Knut De Swert, professor Stefaan Walgrave en Jan Jagers willen bedanken voor de hulp en de ondersteuning van mijn thesis, voor de interessante tips, de inwijding in SPSS en het zorgvuldig nalezen van mijn manuscript. Andreas von Kirschhofer van het Oostenrijkse Instituut voor Media en Statistiek -IMAS- zou ik willen bedanken voor de onschatbare informatie die hij me vrijblijvend opgestuurd heeft. Evenals Karl-Heinz Bauer, hoofd van de informatie-afdeling van de Oostenrijkse nationale bibliotheek in Wenen, voor de fantastische begeleiding en de lieve zorg tijdens mijn verblijf in de microfilmafdeling. Tenslotte hebben ook het liefdevolle geduld van mijn ouders en hun voortdurende ondersteuning en aanmoedigen de vooruitgang van mijn werk in grote mate bevorderd.

Ik ben germaniste van opleiding en was daarom op voorhand niet vertrouwd met empirisch, kwantitatief onderzoek in de politieke sector. Vanuit mijn vorige opleiding was ik wel enorm geïnteresseerd in de Duitse en Oostenrijkse cultuur, en het fenomeen “Haider” heb ik daarom vanuit die interesse met heel veel belangstelling en verbijstering gevolgd. Een thesis schrijven waarbij ik mijn Duitse kennis en de actuele gebeurtenissen op politiek vlak in Europa kon combineren, leek me de ideale uitdaging. Ik besef ten volle dat ik in dit werk niet alle mogelijke wetenschappelijke denkrichtingen en befaamde auteurs heb aangehaald over alle grote tendenzen die ik in dit werk behandel, maar daarvoor had ik ongetwijfeld een volledige opleiding communicatiewetenschappen achter de kiezen moeten hebben.

Ook was dit mijn vuurdoop in de statistische wereld van SPSS (een opleiding Statistiek zou wellicht een meerwaarde aan het diploma Germaanse kunnen geven en mijn huidige onderzoek aanzienlijk vergemakkelijkt hebben). Ik vermoed dus dat er met meer statistische kennis nog meer dingen hadden kunnen gerealiseerd worden met mijn verzamelde data, maar ik hoop en denk evenwel dat dit gebrek aan achtergrondkennis de huidige resultaten van mijn onderzoek zeker niet verbleekt heeft. Ik heb in ieder geval met heel veel energie en enthousiasme mijn tanden gezet in het Oostenrijkse rechtspopulisme en haar populaire krant, de “Kronenzeitung”.

1. Inleiding

De Oostenrijkse politicoloog Fritz Plasser wees net voor het nieuwe millennium op drie maatschappelijke ontwikkelingen, die de sociopolitieke discussie in Westeuropa sinds de jaren '80 overschaduwden:

1. de verdichting van vijandige vooroordelen, wraakgevoelens en stereotyperingen tegenover buitenlanders die tot een "New Xenophobia" leiden;
2. het electoraal versterken van radicaal rechtspopulistische partijen en rechtsextremistische groeperingen, die latent aanwezige racistische stemmingen doelgericht activeren en mobiliseren

en zeker niet in het minst:

3. een populistische nieuwslogica van enkele massamedia, die door hun berichtgeving tot de bevestiging van negatieve stereotiepen, diffuse angsten en emotionele afweerreacties tegenover allochtone medeburgers en immigranten bijdragen.

(Plasser in Reinalter, 1998: 290)

Het beste voorbeeld van die populistische redactielogica door een massamedium avant la lettre is te vinden in de succesvolle en machtige Oostenrijkse tabloidpaper "Neue Kronen Zeitung", met een oplage van ongeveer 1,05 miljoen kranten per dag¹. "Populistische redactielogica" duidt op een bepaalde vorm van massamediale realiteitsconstructie, die Stefan Weber (1995) in zijn "Nachrichtenkonstruktion im Boulevardmedium" als volgt samenvat:

- Krone-redacteurs eigenen zich een hoge graad van autonomie toe bij de keuze van hun thema's en hebben de neiging persberichten en –conferenties te negeren.
- Redacteurs van de Krone doen aan tactische werkelijkheidsconstructie door gebruik te maken van de zogenaamde *onderzoeksjournalistiek*, ze gaan zelf op zoek naar nieuws en hopen zo exclusieve verhalen en primeurs te kunnen brengen.
- Een typisch element in de Kronenzeitung is de "autopoësis" van de nieuwsproductie. Thema's worden zo aangebracht dat mensen erop kunnen reageren. Er wordt voortdurend een beroep gedaan op het volk.
- Tenslotte zien de Krone-reporters hun taak vooral in het mobiliseren van publieke gevoelens. Ze willen de latente stemmingen en emoties van de bevolking actualiseren door het gebruik van sterk emotioneel woorden, dramatisering en sensatiebeluste berichtgeving. (Weber, 1995: 113-138)

¹ Juiste gegevens hieromtrent zijn er helaas niet omdat de Kronenzeitung een boulevardblad is dat vooral op straat verkocht wordt en dus niet met abonnementen e.d. werkt. De schatting is dus tamelijk ruw.

Deze strategie vindt zeker in de jaren '80 veel gehoor bij de bevolking want de politieke ontstemdheid en desinteresse en de agressief-emotionele partijkritiek nemen overal in Europa sterk toe. Niet alleen de Kronenzeitung probeert latente negatieve stemmingen bij de bevolking te mobiliseren en de Oostenrijkers op de blokkades te roepen, ook een populistische oppositiepartij speelt hier handig op in. De FPÖ - Freiheitspartei Österreich - probeert door “negative campaigning” anti-regeringsreflexen bij de kiezers te weeg te brengen en schopt voortdurend tegen de schenen van het establishment. En als partij en krant opeens beslissen om samen aan hetzelfde zeel te trekken, staan ze meteen heel sterk. De machtige Kronenzeitung blijkt doorheen de jaren een duidelijke voorkeur voor de Oostenrijkse Vrijheidspartij van Jörg Haider ontwikkeld te hebben. Het lijkt wel alsof de krant een soort omgekeerde evolutie heeft doorgemaakt, van een eerder onafhankelijke, sensatiebeluste tabloidkrant naar een verzuilde partijkrant, al blijft de krant haar onafhankelijkheid claimen op elke voorpagina. Een krant die een politieke partij volgt, is zeker geen nieuw gegeven, maar wat als de partij op een bepaald moment een koers gaat varen die niet strookt met de lijn die de krant voor deze partij had uitgestippeld?

Op het moment dat de FPÖ in 1999 in een regeringscoalitie stapt, lijkt het mis te lopen. De Kronenzeitung distantieert zich geleidelijk aan van de Vrijheidspartij, naarmate de missers en de blunders van partijleider Haider zich opstapelen, en gaat gaandeweg een eigen koers varen. De krant treedt als het ware op als eigenstandige politieke actor, die in staat is boven de macht van de politieke agenda uit te stijgen en met een sterke eigen agenda de politieke en de publieke agenda te bepalen. Dat ruikt naar “mediacratie”². Op zich een heel interessant gegeven omdat dit model empirisch nog altijd moeilijk hard te maken is. De Belgische media zijn er tijdens de Witte Mars in 1996 al eens in geslaagd als zelfstandige politieke actor op te treden en een hele volksbeweging van 300 000 man op de been te brengen (Walgrave/Manssens 2003, Walgrave/Rihoux 1997&1998), maar tegelijk is ook gebleken dat die macht van de media van korte duur is en dat de media vooral een heel wispelturige en eenmalige bondgenoot blijken te zijn. (Walgrave, 2003: 20-21) Misschien zou de Oostenrijkse “Krone” een tweede, “harder” voorbeeld van het mediacratie-model kunnen worden. Later in dit onderzoek zal ik een duidelijk en concreet voorbeeld hieromtrent uitwerken en zal ik zeker proberen al eerste aanzetten te geven om deze hypothese hard te kunnen maken, maar een volledige vergelijking tussen beide zaken zou me helaas te ver voeren.

² *Mediacratie* behoort, samen met de opwaartse en de neerwaartse agendabepaling, tot de 3 verschillende potentiële richtingsmodellen wat media-, publieks- en politieke agenda betreft, op basis van het schema van Rogers & Dearing (cursus Media & Politiek > S.Walgrave)

In dit eindwerk zal ik me voornamelijk beperken tot het aantonen van duidelijke – ideologische, informele- banden tussen de Kronenzeitung en de FPÖ. Ik zal daarbij in verschillende stappen te werk gaan. Allereerst zal de FPÖ als populistische en rechts-extremistische partij gesitueerd worden binnen het Oostenrijkse partijlandschap. Er wordt dieper ingegaan op de persoon van Jörg Haider en de mogelijke oorzaken van het succes van de FPÖ. Vervolgens zal ik proberen bewijzen aan te voeren voor een duidelijk relatie van de Vrijheidspartij met de Kronenzeitung en zal ik tevens de evolutie en de stijgende impact van de Kronenzeitung schetsen en de krant in kwestie duiden als een echte tabloidkrant. In het empirisch deel van mijn onderzoek zal ik vervolgens proberen aan te tonen dat de Krone duidelijk “verzuilde” tendenzen vertoont en zich doorheen de jaren meer en meer is gaan identificeren met de FPÖ. Dat de krant als het ware als spreekbuis voor de extreem-rechtse partij is gaan fungeren en zo een grote invloed op de agendasetting van zowel politiek als publiek heeft gehad. Ik ga de krant bekijken vanaf 1986, het jaar dat Jörg Haider als partijleider van de FPÖ werd aangesteld en zijn partij recht naar de top dirigeerde, tot de nationale verkiezingen van 2002, toen de FPÖ een afstraffer van formaat beleefde en maar liefst 17 % van haar kiezers verloor.

Tijdens deze periode ga ik de themasetting van de krant grondig onder de loep nemen en onderzoeken of de thema's in de krant geëvolueerd zijn, naarmate de Kronenzeitung meer en meer gelijk ging lopen met het politieke programma van de FPÖ. Dit wordt onderzocht aan de hand van een vooraf geconstrueerd coderingsschema. In een tweede fase zal ik ook onderzoeken welke partijen en politieke figuren er in de krant over- of ondervertegenwoordigd zijn en ten derde welke partijen en politici er door de Krone over- of ondergewaardeerd worden, d.w.z. of politieke figuren of groepen systematisch een positieve, negatieve of neutrale connotatie meekrijgen in de berichtgeving. Tenslotte zal door mij ook nog kort het *anti-establishment*-karakter van de krant onderzocht worden, om al eerste oppervlakkige conclusies te kunnen trekken over de populistische inslag van de krant. Ik ga na of er in de artikels duidelijk sprake is van een soort antipolitiek, een duidelijk “zich afzetten” van de krant tegen het systeem, tegen de politieke elite en de meerderheidspartijen. Ik hoop op die manier op het einde van mijn onderzoek enkele interessante bevindingen te kunnen formuleren over de rol van de Kronenzeitung in het beleid van de FPÖ en in de beïnvloeding van de bevolking met de thema's van deze rechts-extremistische partij.

2. De FPÖ als rechts-extremistische, populistische partij: evolutie en opgang

2.1. Wat is populisme?

Het woord populisme is in onze huidige samenleving een erg populaire term geworden en vaak wordt het als kapstok gebruikt om er allerlei definitie aan op te hangen. Veel eenduidigheid bestaat er helaas niet in verband met deze term. Een opinie-poll van het Oostenrijkse instituut voor statistiek - IMAS – in juni 2002 wees bijvoorbeeld uit dat slechts 16% van de Oostenrijkers een duidelijk beeld leek te hebben van de term populisme.³ Het lijkt in onze maatschappij in ieder geval om een eerder pejoratief begrip te gaan. Wie immers “het volk naar de mond praat om kiezersstemmen te ronselen en daarbij zijn principes opoffert aan de irrationaliteit van de ‘man in de straat’, wordt gemakkelijk voor ‘populist’ uitgemaakt” (Januschek in Tributsch, 1994: 296). Maar aan de basis van zo’n belediging ligt een heel onscherp begrip van “populisme”, want het is nu eenmaal voor alle politici noodzakelijk om door toegevingen en beloftes kiezers aan te trekken. Als we deze definitie handhaven, zouden dus alle democratische politici “populisten” kunnen genoemd worden. Daarmee is het begrip nog steeds weinig zeggend.

Jan Jagers schetst in zijn paper “*Populisme in de communicatie van de Vlaamse politieke partijen*” (2002: 2-18) de geschiedenis van de term “populisme” en de verschillende dimensies van het woord. In de tweede helft van de 19^e eeuw had je het Russische populisme, een vorm van progressief en humanistisch socialisme, en tegelijkertijd het Amerikaanse populisme van de *People’s party* dat vooral door anti-kapitalisme en reformisme gekenmerkt werd. Jagers duidt deze vormen van populisme als *agrarisch populisme*, een soort van ruraal radicalisme met een specifiek sociaal-economische basis.

Een eerste uitbreiding van de term vond plaats in de jaren ’80, toen populisme ook gebruikt werd om te verwijzen naar een politieke stijl, terug te vinden bij extreem-rechts. Zo heb je Le Pen in Frankrijk, Het Vlaams Blok in Vlaanderen, de Lega Nord met Umberto Bossi in Italië en de FPÖ met Haider in Oostenrijk. Een tweede uitbreiding deed zich voor in het begin van de jaren ’90 met *telepopulistische* demagogen zoals Bernard Tapie in Frankrijk, Fernando Collor in Brazilië, Carlos Menem en Juan Domingo Perón in Argentinië, Ross Perot in de VS etc. Deze “populistische” leiders en volksmenners beweerden zich rechtstreeks tot het volk te wenden, buiten het partijstelsel om. Deze vormen van populisme duidt Jagers als *politiek populisme*, waarbij de term vooral geassocieerd wordt met directe democratie, de idealisering

³ 16 % van de Oostenrijkers gaf aan, de betekenis van het woord te kunnen uitleggen, 36% had er bij benadering een voorstelling van en 42% gaf onomwonden toe het begrip niet te kunnen plaatsen. Vooral mensen met een hogere opleiding - academici, wetenschappers en ambtenaren in een bestuursfunctie – behoorden tot die 16%. Ook politieke interesse speelt een rol in de bekwaamheid het begrip “populisme” te duiden. (IMAS-opiniepeiling juni 2002)

van de man in de straat en de groeiende spanningen tussen de heersende elite en hun maatschappelijke basis.

Een derde en laatste uitbreiding van de term “populisme” wordt door Jagers als *nieuw (politiek) populisme* geduid en wordt ook uitvoerig besproken in het boek “Haider, Le Pen & Co. Europas Rechtspopulisten” van Michael Jungwirth e.a. (2002: 7-43). Het gaat om de huidige verschijning van het populisme in West-Europa, vooral terug te vinden bij partijen die zich uiterst rechts van het politieke spectrum situeren. Janouschek wijst erop dat populisme er immers vooral op gericht is de algemene interesses van het volk te vertegenwoordigen tegen de particuliere interesses van de heersende klasse, en dus weinig geïnteresseerd is om de eigenlijke oorzaken van de onvrede en machteloosheid bij de bevolking aan te pakken. Daarom grijpt het populisme gemakkelijk terug naar vooroordelen tegen bepaalde bevolkingsgroepen, die dan verantwoordelijk worden gesteld voor de miserie en een bedreiging zouden vormen voor de levensstandaard. Die bevolkingsgroepen zijn in de regel de nóg zwakkeren in de samenleving – buitenlanders, azielzoekers, vluchtelingen e.d. - tegenover wie men zich tenminste nog iets beter kan voelen, want tegenover de eigenlijke onderdrukkers kan men het toch niet halen. En juist daarin ligt een gevaarlijk potentieel van het populisme, waardoor het tot een openlijk rechtsextreem racisme wordt. (Januschek in Tributsch, 1994: 296-297)

Dit is het geval bij vele rechts-populistische partijen in Europa. Ze zijn niet wars van ondemocratische, racistisch getinte uitspraken, protesteren tegen de traditionele politiek en focussen zich vooral op thema's als belastingvermindering, nationalisme, migratiebeleid en criminaliteit. Jungwirth bespreekt in zijn boek een aantal van deze rechts-populistische demagogen zonder de pretentie volledig te zijn. In volgorde komen aan bod: *Jörg Haider* van de Oostenrijkse Vrijheidspartij, *Christoph Blocher* van de Zwitserse Volkspartij (SVP), *Ronald Schill* van de “Partei Rechtsstaatlicher Offensive” (PRO) in Duitsland, *Umberto Bossi* van de Lega Nord in Italië en landgenoot *Silvio Berlusconi* van Forza Italia, *Jean-Marie Le Pen* en zijn Front National, *Pim Fortuyn* in Nederland, *Filip De Winter* van het Vlaams Blok, *Pia Kjaersgaard* van de Dansk Folkeparti, *Carl I. Hagen* van de Fremskrittspartiet in Noorwegen, *Paulo Portas*, de Portugese voortrekker van de rechtspopulistische Partido Popular; *Viktor Orbán*, informele leider van de beweging “Hongarije vooruit!”, *Vladimir Meciar* van de Slowaakse burgerrechtenbeweging

“Openbaarheid tegen geweld” (VPN), *Andrzej Lepper* van de Poolse partij “zelfverdediging” en tenslotte *Wladimir Schirinowski* in Rusland met zijn liberaal-democratische partij.

Deze recentste vorm van het populisme, het “rechtspopulisme” in West-Europa, is geen nieuw fenomeen – Haider, Le Pen, Bossi, Hagen, Blocher, Kjaersgaard en De Winter hebben zich reeds in de jaren '80 politiek gemanifesteerd - maar nog nooit was het rechtspopulisme zo explosief actueel als de laatste jaren. De oorzaak voor deze aandachtsexplosie situeert Jungwirth in Wenen met de eerste grote coalitie van de Oostenrijkse Volkspartij ÖVP met de rechtspopulistische FPÖ van Jörg Haider. Daarmee kwamen rechtspopulisten in de regering terecht, maar dit was zeker niet de eerste keer, want Christoph Blocher was er een paar maanden voor Haider al in geslaagd de sterkste partij in Zwitserland te worden. Waarom reageerde Europa dan zo sterk op de zwart-blauwe coalitie⁴ in Wenen?

Dat lag volgens Jungwirth aan de persoon van Jörg Haider. Haider is het prototype van een Europese rechtspopulist: charismatisch, telegeniek, verbaal sterk, machtsgeil, schaamteloos in het afslachten van politieke thema's en concurrenten en heel berekend in alles wat hij doet. (Jungwirth, 2002:8) Haider een 'rechtspopulist' noemen, vindt Richard Herzinger echter een teken van ontredde en radeloosheid. Volgens Herzinger brengt deze “hulpeloze” benaming een alarmistische dramatisering en tegelijk een sussend understatement met zich mee. Het begrip “rechtspopulisme” zou suggereren dat Haider ‘enkel’ irrationele gemoedsdriften en ondoordachte emoties zou teweegbrengen. Die ‘enkel’ mag echter niet te lichtzinnig opgevat worden, want uit de geschiedenis is voldoende gebleken hoe je met behulp van massareflexen het maatschappelijke klimaat kan verzieken en democratische systemen ten gronde kan richten. De term “rechtspopulisme” suggereert volgens Herzinger ook de troosteloze hoop, dat de beweging die door rechtspopulisme gedragen wordt, gauw “onttoverd” wordt en aan aantrekkelijkheid inboet op het moment dat ze tot rationeel handelen in een regeringscoalitie gedwongen wordt. (Herzinger in Scharsach, 2000: 254)

Bij de Haider-FPÖ lijkt deze hoop inderdaad waarheid te worden, maar zal dit voor alle rechtspopulistische groeperingen in West-Europa opgaan? En moet een rechtspopulistische partij per definitie eerst in een regering gezeten hebben, eer ze ontmaskerd kan worden? Feit is in ieder geval dat met de regeringsdeelname van de Haiderpartij een taboegrens is overschreden: voor de eerste keer erkent een gevestigde Europese conservatieve partij een

⁴ “zwart” is de kleur van de christen-democraten in Oostenrijk, blauw die van de liberalen.

extremistische concurrent officieel als een bekwame coalitiepartner (Herzinger in Scharsach, 2000: 259). Daarmee hebben de “moderne” rechtsen een belangrijk etappedoel bereikt: de systematische grensvervaging tussen democratisch conservatisme en rechtsradicalisme.

Sinds de gebeurtenissen in Oostenrijk in februari 2000 stappen overal in Europa de rechtspopulisten uit de oppositiebanken en eisen hun plaats in de regering op. De Oostenrijkse zwart-blauwe regering fungeerde als trendsetter en politieke avant-garde in Europa.⁵ In Oostenrijk, Italië, Zwitserland, Portugal, Noorwegen, Denemarken en Rusland zetelen de rechtspopulisten in de regering. Die opgang ging vooral ten koste van de christen-democraten en in grotere mate van de socialisten. Sinds de wende in Wenen vielen de “rode” premiers als domino-stenen. De triomftocht van de rechtspopulisten heeft ook diepe sporen nagelaten op de Europese politieke agenda. Op de EU-top in Sevilla in juni 2002 –nog onder de schok van het succes van Le Pen en Fortuyn - gooide Spaanse gastheer José-Maria Aznar de agenda volledig om en in plaats van de strijd tegen het terrorisme stond opeens het migratiethema, het illegalenprobleem en het asielmisbruik centraal. Dit om te illustreren dat het rechtspopulisme een heel dominante stroming is in het huidige politieke landschap, waar niet licht mee mag worden omgesprongen.

⁵ In mei 2001 bereikten Silvio Berlusconi, Umberto Bossi en Gianfranco Fini (van de Alleanza Nazionale) de absolute politieke macht in Italië, in de herfst van 2001 was het de beurt aan Noorwegen waar Carl I. Hagen en zijn partij in de coalitie stapten. Hetzelfde gebeurde in Denemarken met de volkspartij van Pia Kjaersgaard. In januari 2002 wordt Paulo Portas minister in Portugal en ook in Nederland “zaten” de volgelingen van Fortuyn toch één regeerperiode lang in de coalitie. In de lente van 2002 zorgde Le Pen voor een politieke aardbeving in Frankrijk, toen hij de socialist Lionel Jospin uit de running gooide bij de eerste ronde van de presidentsverkiezingen. Gelukkig kon dat euvel nog omgebogen worden, maar het zegt wel wat. (gebaseerd op Jungwirth, 2002: 9-11)

2.2 Wat is eigen aan een populistische partij?

Ik ga hier voor mijn definitie of voor de op te sommen kenmerken uit van het “nieuwe populisme”, het “rechtspopulisme”, of ook de “exclusieve diffuse anti-establishment-variant” van het populisme volgens Jan Jagers (2002: 16). Jungwirth probeert in zijn boek enkele constanten te vinden waarmee hij eerder genoemde rechts-populistische en extreem-rechte leiders met elkaar kan verbinden. Een eerste universele element van het nieuwe populisme is dat het zich vooral en in de eerste plaats *beroept op het volk* en de elite en professionele politici die deel uitmaken van die elite, de rug toekeert en bekritiseert. Populisten nemen brisante thema’s op die vroeger onder het tapijt gekeerd werden. Ze doorbreken taboes, appelleren aan de ontevredenheid van de bevolking, exploiteren a.h.w. de *citizen dissatisfaction* en thematiseren de fameuze kloof tussen burger en politiek.

Het rechtspopulisme staat of valt met de goeroe. “*Die Masse der Unzufriedenen und Protestlustigen wählte nicht die Partei, sondern deren Spitzenmann. Und viele profitierten davon.*”(Ernst Trost in Krone, 18/2/02, p.3)⁶ Als er geen volkstribuun is, komt het rechtspopulisme niet van de grond. Er is een totale fixatie op de leider vast te stellen, die dan meestal een charismatische, eloquente, excentrieke en vaak ook narcistische persoonlijkheid is. Iemand die steeds in de schijnwerpers wil staan en er ook alles voor doet om daar te blijven. “*Een populist staat met zijn hele persoonlijkheid achter dat wat hij vertelt en daardoor werkt hij des te overtuigender*” (Janushek in Reinalter, 1998: 313). De partij leeft van dit leidersprincipe. Medepartijgenoten die het wagen zich te emanciperen en zich zelf politiek op te werken, worden door de “boss” in de woestijn gestuurd of monddood gemaakt door hen uit te partij te zetten of een minderwaardige functie toe te bedelen.⁷ “*Wer mit der Linie nicht einverstanden ist, [...] der geht!*” (Haider in Jungwirth, 2002: 42) Typisch voor een rechtspopulistische partij is ook de dunne personeelsdekking. Vaak moeten rechtspopulistische partijen met derderangs politici in de regering trekken omdat er niet genoeg bekwame, ervaren politici voorhanden zijn. Alles wordt immer op de leider gefocust. Verdwijnt de leider uit beeld (zoals bv. bij Fortuyn) dan is het voortbestaan van de partij in gevaar.

⁶ vert.: “De massa van de ontevredenen en de protestanten koos niet voor de partij, maar voor haar topman. En velen profiteerden daarvan.”

⁷ Haiders rechterhand, Heide Schmidt, die het aandurfde Haiders antisemitische uitspraken “inakzeptabel” te noemen, werd niet meer als presidentskandidaat van de FPÖ voorgedragen en zo uit het machtscentrum verwijderd. (Zöchling in Jungwirth, 2002: 42)

De rechtspopulisten beheersen meesterlijk de omgang met de pers. Daarvoor is hen meestal een aparte stijl en retoriek aangeleerd. De media zijn het belangrijkste levenselixir van de rechtspopulistische partijen. Ze gaan een bijzondere symbiose aan: het ergste voor een rechtspopulist is genegeerd en doodgezwegen worden door de media. Vandaar de kritiek van het Vlaams Blok op het Cordon Sanitaire. De rechtspopulisten zijn volgens Jungwirth zonder twijfel een typisch product van het mediatijdperk (Jungwirth, 2002:18). In hun retoriek nemen ze zelden een blad voor de mond en ze doen zich voor als man van het volk. Ze exploiteren en kanaliseren de heersende ontevredenheid met het politieke systeem en proberen - al dan niet latente - politieke ongenoegens bij de bevolking te mobiliseren. Nog een typisch kenmerk voor een rechtspopulist is dat hij met andere maatstaven gemeten lijkt te worden dan de andere politici. Uitschuiwers en schandalen worden de rechtspopulistische politicus veel sneller vergeven, net als zijn excessieve levensstijl. (cfr. Haider & Fortuyn)

De rechtspopulist wordt als een soort Robin Hood gezien die de strijd aanbindt met de rijken en de machtigen. De rechtspopulisten profiteren hier van de crisis binnen de postmoderne maatschappij en het verdwijnen van zekerheden en klassieke banden. Burgers voelen zich vervreemd en ontworteld in de samenleving, ze vinden geen aansluiting meer bij de klassieke partijen die meer en meer een eigen leven zijn beginnen leiden en zich steeds verder verwijderen van de behoeftes en de noden van de burgers. Het is daarom zeker geen toeval dat de rechtspopulisten vooral succes hebben in landen met een heel verstard politiek systeem⁸: Oostenrijk (grote coalitie tussen christendemocraten en socialisten), Zwitserland (consensus-democratie), België (een nog steeds redelijk -indirect- verzuild model), Frankrijk (systeem van cohabitatie), Italië (oud corrupt systeem), Nederland (het poldermodel). (Jungwirth, 2002: 19) De politiek slaagt er niet meer in de burger pasklare antwoorden te serveren en die voelt zich op zijn beurt in de steek gelaten en onbeschermd. Dat gevoel van onbehagen t.o.v. de politiek, die latente onwetendheid en onzekerheid, de bedreiging en angst krijgen de kans om te groeien en daar spelen de gewiekste rechtspopulisten listig op in.

Heel interessant om te merken is dat de rechtspopulistische volkstribunen vooral in de rijkste landen en regionen van West-Europa voet aan wal hebben: Oostenrijk, Noorwegen, Zwitserland, Denemarken, Nederland behoren tot de landen met de hoogste welstand. In

⁸ Waarbij het politieke systeem niet noodzakelijk vierkant hoeft te draaien. Het kan immers ook om een politiek landschap gaan waar de burger geen interesse meer in heeft. De politiek zit voor hem in het slop en er is geen nieuwe, vernieuwende oplossing in zicht. Plasser & Ulram spreken in het geval van Italië en Oostenrijk van "strukturelle Versteinerung" en een "Übersteuerung der betreffenden politischen Systeme", een "overbestuurd" regime volgens het principe "big brother is watching you". (Plasser/Ulram, 1995: 473)

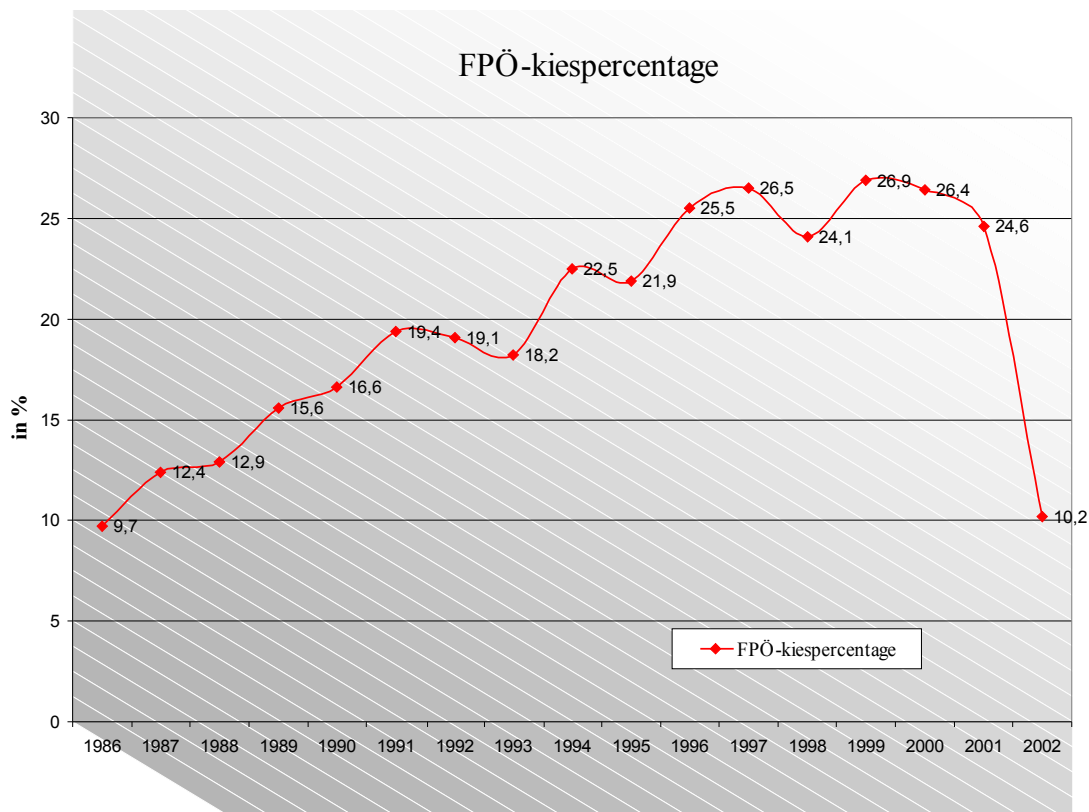
België etableren de rechtspopulisten zich niet in het arme zuiden maar in het rijke noorden, en de Italiaanse volksmenners kiezen ook het welvarende Noorditalië als doelpubliek. Aanhangers van het rechtspopulisme worden door politicoloog Peter Ulram als “onzekere materialisten” en als “chauvinisten van een welvaartstaat” gedefinieerd (Ulram, 1995: 326). Wat ook vreemd is, is dat de regio's waar rechtspopulisten actief zijn, ook helemaal geen hoog aandeel aan buitenlanders hebben, evenmin een sterke criminaliteit. Dit bewijst dat de rechtspopulisten een schaamteloos spel spelen met de angsten van de burger. Die angsten worden heel diffuus voorgesteld, maar zijn daarom des te gevaarlijker omdat het reële beeld van de angst ontbreekt en daarom ook niet ontkracht kan worden.

Populisten slagen erin op het juiste moment de stemmingen van de bevolking aan te voelen en erop in te spelen. Het zijn als het ware politieke kameleons, die alles doen om in de gunst van het volk te staan en de burger naar de mond te praten. Vroeger wilden rechtspopulisten zo weinig mogelijk met elkaar te maken hebben. Le Pen, De Winter, Pia Kjaersgaard en Hagen zochten reeds contact met Jörg Haider, maar deze vond hen te radicaal. Fortuyn en Christian Blocher vonden Haider dan weer te radicaal. Maar blijkbaar hebben de Franse, Italiaanse, Deense en Portugese rechtspopulisten naar de Europaverkiezingen van 2004 toe toch plannen gesmeed om onder de slogan “Alliantie voor een Europa der naties” samen aan te treden. Ook Haider toont zich nu actief bij het aanknopen van banden met andere rechtse partijen in Europa. In de zomer van 2002 ontmoetten Filip De Winter en Haider elkaar voor de eerste keer. (Jungwirth, 2002: 18) Als de rechtspopulisten in het Europese parlement hun macht willen laten gelden moeten ze in elk land apart 20 tot 30 % van de stemmen binnen halen.

Waar het rechtspopulistische experiment zal uitkomen, is nu nog niet te voorspellen. Enige hoopvolle punt is dat het Oostenrijkse experiment de FPÖ al heel wat pluimen gekost heeft. De Vrijheidspartij is wel terug in de regering geraakt voor een tweede ambtstermijn, maar waarschijnlijk hebben de christendemocraten de weg van de minste weerstand gekozen. De FPÖ is immers wat kiezersaandeel betreft naar ongekende diepten afgezakt en het ziet er naar uit dat haar glorietijd –voorgoed?- voorbij is. Moest dit een algemeen door te trekken tendens zijn, kunnen we enkel hopen dat de rechtspopulisten in een regeringscoalitie geen lang leven beschoren is en dat ze na dat experiment weer tot levenslange oppositie veroordeeld zijn. Feit is in ieder geval dat het rechtspopulisme een symptoom is voor de crisis in de politiek en in de maatschappij in Europa. Het vanzelfsprekende van de traditionele partijen is niet meer zo vanzelfsprekend meer, de oude mechanismen werken niet meer en de verwachtingen kunnen niet meer ingelost worden. En dat is een ideale voedingsbodem voor het rechtspopulisme.

2.3. De evolutie van de FPÖ als populistische partij

De Oostenrijkse Vrijheidspartij FPÖ heeft de naam de meest succesvolle extreemrechtse, populistische partij in Europa te zijn. Of misschien beter “had de naam”, want sinds haar deelname aan de regering na haar verpletterende verkiezingsoverwinning in 1999 - een zwarte zondag voor Oostenrijk - heeft de FPÖ al heel wat van haar pluimen verloren. Bewijs daarvoor is de verkiezingsuitslag van 24 november 2002, waarbij ze van 26,9 % naar een schamele 10,2% teruggelopen is. Een kort overzicht van haar spectaculaire opgang en hyperbolische afgang:

Tot het midden van de jaren '80 was de Vrijheidspartij een kleine partij met een stemmenaandeel van ongeveer 5 %, maar na de aanstelling van Jörg Haider als partijleider evolueerde de FPÖ naar een middelgrote partij die bij elke verkiezing in stijgende lijn ging. De FPÖ heeft doorheen de jaren het label van degelijke protestpartij meegekregen en staat sinds 1986 ook garant voor een sterk merk. De vrijheidspartij bestaat al even lang als de sociaal-democraten (rood) en de christelijke conservatieven (zwart), maar was steeds sterk gerelateerd met het nationaal-socialisme. In 1949 reorganiseerde de partij zich en veranderde van naam: “Wahlpartei der Unabhängigen” (WDU), als liberale tegenhanger van ÖVP en SPÖ. Op die manier wilde de FPÖ haar nazistische imago afgooien, maar tegelijkertijd herbergde de partij ongeveer 600 000 voormalige nationaal-socialisten. (Frischenschlager, 1992: 56)

De naamsverandering bleek de nazi-smet niet te kunnen wegnemen en daarom werd in 1956 de huidige nieuwe naam FPÖ gekozen. Onder leiding van de liberaal Norbert Steger (1980-1986) kreeg de Vrijheidspartij langzaam meer legitimatie op internationaal vlak. De SPÖ-leider Bruno Kreisky vormde als eerste een coalitie met de FPÖ, nadat zijn partij de absolute meerderheid verloor in 1983. Van dan af speelde de FPÖ mee een actieve rol op de politieke bühne. Met de verkiezing van Jörg Haider als nieuwe partijleider maakt de partij een serieuze sprong naar rechts. De coalitie met de SPÖ brak af en Haider kreeg carte blanche om z'n partij recht naar de top te dirigeren. Onder Haider evolueerde de FPÖ ook naar een populistische protestpartij. Sinds de jaren '70 was er ook in het Oostenrijkse partijlandschap een grove versnippering opgetreden en ontstonden er een hele reeks politieke subculturen. De citizen dissatisfaction stak hevig de kop op en het immigratievraagstuk werd in die periode ook voor het eerst aangekaart.

De FPÖ paste haar imago aan het veranderende politieke en maatschappelijke landschap aan en manifesteerde zich van 1986 tot 1990 als een nieuwe, innovatieve, jonge politieke kracht in tegenstelling tot de conservatieve, immobiele en traditionele partijen. Taboes zoals het nazi-verleden en de SS-cultuur werden langzaam bespreekbaar gemaakt, zodat de bevolking minder en minder problemen had met een partij als de FPÖ, die toch lang als dé Nazipartij bij uitstek beschouwd werd. Vele kiezers zagen in de Haiderpartij ook een mogelijkheid de andere partijen eindelijk eens een lesje te leren (Plasser/Ulram, 1995: 490). In de tweede fase van Haiders carrière werd de klemtoon meer en meer op een *politics of resentment* (Pallaver, 2002: 12) gelegd. Er kwam een radicale kritiek op het systeem en er werd geappelleerd aan vage angsten (o.a. t.o.v. vreemdelingen), die ook te wijten waren aan een slecht functionerend bestuur. De partij polariseerde en groeide tegelijk zeer snel. De Vrijheidspartij slaagde er vooral in op haar vier kernthema's aan legitimiteit en profiel te winnen:

1. "Verspilling" verhinderen
2. strijd tegen corruptie en privileges aanbinden
3. het buitenlanderprobleem in de greep krijgen
4. criminaliteit bekampen (Plasser/Ulram, 1995: 475)

Dit waren haar persoonlijke "issues" geworden. Door actief themamanagement in de zin van een duidelijke *agendasetting* begint de FPÖ, versterkt door de boulevardpers, het politieke discussielandschap opnieuw te structureren en anti-regeringsreflexen onder de kiezers teweeg te brengen. Die tendens wordt "negative campaigning" genoemd. (Plasser/Ulram, 1995: 238)

De druk van de FPÖ op de regeringspartijen heeft duidelijk zijn effect en ÖVP en SPÖ moeten zich noodgedwongen aanpassen aan de aanvallen van de Vrijheidspartij.

In het midden van de jaren '90 probeerde de partij zich bewust te distantiëren van haar nationaal-socialistische verleden door vertrouwen te winnen op tal van socio-politieke thema's zoals het creëren van jobs om de werkloosheid te doen dalen. Vooral met haar slogan in de verkiezingscampagne van 1999 haalde de FPÖ heel wat stemmen binnen: "Tijd voor verandering!" (Plasser/Ulram 2000). Het succes van de FPÖ is vooral te danken aan de partijversnippering, de ontzuiling en het feit dat de twee andere grote partijen, ÖVP en SPÖ, niet genoeg reageerden. Bovendien heeft de FPÖ steeds sterk ingespeeld op de noden in de samenleving en heeft ze geprobeerd telkens een nieuwe kiezersgroep aan te trekken om een echte "catch-all party" te worden. Dat lukte aardig, want een nieuwe trend in het Oostenrijkse kiesgedrag van midden de jaren '90 was de zogenaamde *zwevende kiezer* en het fenomeen van het "late deciding". Dit fenomeen zou volgens Plasser & Ulram typisch zijn voor kiezers van oppositiepartijen. (Plasser/Ulram, 1995: 350-351) De FPÖ trok in het begin vooral jonge kiezers aan, maar dat aandeel nam in de loop van de verkiezingen terug af. Tijdens de verkiezingen van 1994 was de helft van de FPÖ-kiezers boven de 45 jaar, waarvan 28% gepensioneerd. (Plasser/Ulram, 1995: 483) In '99 stemde ook een behoorlijk percentage huisvrouwen, zelfstandigen, zakenlui en zelfs academici op de FPÖ. De FPÖ werd de sterkste arbeiderspartij in Oostenrijk en grosso modo profileerde de Vrijheidspartij zich in de jaren '90 als de partij van de "zorniger junger Arbeiter" und "verängstigter Pensionisten". (Plasser/Ulram, 1995: 483)

Vanaf 4 februari 2000 kwam de FPÖ dan eindelijk aan de macht, met een vrouwelijke partijleider - Susanne Riess-Passer - aan het hoofd. Haider trok zich onverwacht terug uit de nationale politiek, al dacht iedereen dat hij achter de schermen de touwtjes wel nog in handen had. Ook de Kronenzeitung speculeerde duchtig over de ware redenen van Haiders terugtrekking en bleef heel wantrouwig t.o.v. deze stunt:

Jörg Haider ist von seinem angekündigten Rücktritt vom Rücktritt, weiter in der Bundespolitik mitzumischen, zurückgetreten. Eine Atempause für die FPÖ-Regierungsriege, die sich ohne Zwischenrufe auf ihre Arbeit voll konzentrieren kann. [...] Aber wie ernst meint es Haider wirklich, wenn er nicht einbekennt, Fehler gemacht zu haben – die Schuld an der FPÖ-Krise anderen zuschiebt? [...] Der FPÖ-Frieden ist trügerisch. Trotz Haiders Rückzug, trotz Generalvollmacht für Riess-Passer und trotz Peter Westenthalers Weiterverbleib. (Dieter Kindermann in Krone 18/02/02, p.2)⁹

Voor het eerst neemt de krant een sceptische houding aan t.o.v. de succesvolle Vrijheidspartij, wiens regeringsdeelname fataal lijkt geworden. Zoals wel vaker gebeurt met oppositiepartijen die opeens in een coalitie gegooid worden, moest de FPÖ op het moment dat ze in de regering stapte, onpopulaire reformmaatregelen doorvoeren die niet strookten met haar politieke programma en haar ideologische standpunten: een pensioenshervorming, een taxireform, en een hervorming rond heel wat sociale diensten. Peter Gnam schrijft dit letterlijk in zijn column van 31 augustus 2002:

Heute sitzt die FPÖ in der Bundesregierung und muss unpopuläre, aber oft notwendige Maßnahmen (keine Steuerreform!) mittragen. Das wiederum verärgert ehemalige FPÖ-Wähler, die sich noch genau an diverse Wahlversprechen ihrer Partei erinnern, so sehr, dass sie der FPÖ den Rücken kehren. (Gnam in Krone 31/8/02, p.6)¹⁰

De FPÖ zag zichzelf verplicht een soort dubbele, bipolaire strategie te voeren om zichzelf in te dijken. Haider trok zich terug in Karinthie en Suzanne Riess-Passer nam de honours waar in Wenen. De partij kreeg op die manier een erg schizofreen imago: ze manifesteerde zichzelf aan de ene kant als politieke, anti- en oppositiepartij (Haider vanuit Karinthië) en aan de andere kant als een regerende coalitiepartij (Riess-Passers taak), en vocht als het ware vanuit de oppositie tegen zichzelf in de regering.¹¹

⁹ Vert.: Jörg Haider is weer teruggekomen op zijn aangekondigde terugtrekking van zijn terugtrekking, zich nog langer in de bondspolitiek te mengen. Een adempauze voor de FPÖ-regering, die zich nu volledig op haar werk kan concentreren. Maar hoe ernstig meent Haider het werkelijk als hij blijft ontkennen fouten gemaakt te hebben en de schuld aan de FPÖ-crisis op anderen afschuift? [...] De FPÖ-vrede is maar bedrieglijk. Ondanks het vertrek van Haider, de algemene volmacht voor Riess-Passer en de verdere aanstelling van Peter Westenthaler.

¹⁰ Vert.: Nu zit de FPÖ in de regering en moet onpopulaire, maar vaak noodzakelijke maatregelen treffen. Dat ergert de vroegere FPÖ-kiezers, die zich nog zó goed de verkiezingsbeloftes van de partij kunnen herinneren dat ze de FPÖ de rug toekeren.

¹¹ Voorbeeld van Haider die de eigen partij bekritiseert vanop de zijlijn in een Kronebericht van 8 februari 2002. Op de vraag van de krant aan Haider of hij nu niet bezig is het beleid van zijn eigen minister van Financiën – Karl-Heinz Grasser (FPÖ) - te bekritisieren, antwoordt Haider: “Also Kritik an Grasser? Nein, er, Haider, “wolle den Finanzminister nur unterstützen, aktiver zu sein.” (Haider wil de minister van Financiën enkel wat ondersteunen om actiever op te treden.) (Krone, 8/2/02, p.2) De grens tussen ondersteuning en kritiek is hier wel erg klein.

Deze strategie leidde ertoe dat de partij heel wat sympathie en legitimatie bij haar kiezers verloor en vooral na Haider's onverwachte bezoeken aan de Iraakse president Saddam Hoessein werden er grote vraagtekens geplaatst bij zijn beleid. Het resultaat van zijn wanbeleid dat eigenlijk wou reageren op het wanbeleid van de vorige regering werd pijnlijk zichtbaar in de verkiezingsuitslag van 2002, waarbij de ooit zo machtige FPÖ 16,9 % van haar kiezersaandeel moest afstaan aan de stabielere traditionele partijen SPÖ en ÖVP. Nog nooit hebben in Oostenrijk zoveel kiezers van partij gewisseld als tijdens de nationale verkiezingen van 2002. De ÖVP won er terug 15,4 % bij, bereikte daarmee de grootste kiezerstoename in de Oostenrijkse verkiezingsgeschiedenis en verdrong daarbij voor het eerst de SPÖ van de eerste plaats. Het Haider-tijdperk lijkt voorgoed voorbij en een terugkomst van de FPÖ heel veraf.

2.4. FPÖ = Haider: een ver doorgedreven politieke personalisering

Plasser & Ulram duiden in hun boek “Wählerverhalten und Parteienwettbewerb” (1995) aan dat de FPÖ met de in-ambt-treding van Jörg Haider de grootste breuk in haar verkiezingsprogramma voltrokken heeft, die een partij ooit gemaakt heeft. (Plasser/Ulram, 1995: 146). De politiek en het verschijningsbeeld van de FPÖ zijn vanaf 1986 niet meer te scheiden van de persoon Jörg Haider. Haider geldt als de initiator van de rechtspopulistische ommekeer in de partij, net zoals hij ook het publieke imago van de Vrijheidspartij bepaalt. Zijn politieke taal is gericht op het volk, ressentimentgeladen, agressief en demonstratief. Hij richt zijn meerdubbele populistische aanvallen tegelijkertijd tegen “die daar boven” als tegen de bedreiging “van buiten” en “van onder”. Hij instrumentaliseert vijandigheid ten opzichte van buitenlanders, diffuse politieke en existentiële angsten en antipathieën tegen marginale groeperingen in de maatschappij. (Plasser/Ulram, 1995: 480) Haider geldt als actieve en zelfbewuste politicus met overtuigingskracht en stoutmoedigheid. Zijn taal wordt duidelijk en verstaanbaar bevonden en de FPÖ-chef werkt in het algemeen heel sympathiek en charismatisch. In het verkiezingsjaar 1994 wordt voor het eerst het systeem van de voorkeursstemmen toegepast in Oostenrijk (Plasser/Ulram, 1995: 323) en daar kon de FPÖ-chef ten volle gebruik van maken. Haider werd absolute topman van de FPÖ, Haider was de FPÖ.

Het jaar 1994 werd ook gekenmerkt door de uitgesproken *personalisering* van de verkiezingen. De attractiviteit van de topkandidaten was een belangrijk pluspunt om stemmen binnen te halen. In 1994 werden vooral Haider en kanselier Franz Vranitzky van de SPÖ tegen elkaar uitgespeeld. “De FPÖ heeft als geen andere Oostenrijkse partij via haar partijchef Jörg Haider de personalisering van de politiek door haar topkandidaat aangetoond.” (Plasser/Ulram, 1995: 106) De FPÖ haalde haar topman bijzonder sterk naar voren. Het verkiezingsprogramma van de Vrijheidspartij was uitdrukkelijk bedoeld als autoritatieve verklaring van partijchef Haider en de slogan “*Einfach ehrlich, einfach Jörg*” onderstreepte dit nog. De Oostenrijkverklaring die Haider aflegde en die integraal deel uitmaakte van het partijprogramma bedroeg 50 bladzijden en was een omvangrijke afrekening met de politiek en de politici van de SPÖ-ÖVP-coalitieregering. De Vrijheidspartij presenteerde haar topman als moderne Robin Hood, onder andere met de slogan “*Sie sind gegen ihn, weil er für Euch ist.*”¹² Een duidelijkere anti-establishment-slogan is moeilijk te vinden. Er wordt geappelleerd aan het volk, tegen het establishment.

¹² Vert.: “Ze zijn tegen hem, omdat hij voor jullie is”

Vanaf 11 september 1994 begon de “Haider-Tour 1994”, een intensieve verkiezingscampagne volledig gericht op partij-topman Jörg Haider (Plasser/Ulram, 1995: 197). De Karinthische partijchef domineerde volledig de massamediale agendasetting. Haider had al vroeg geleerd hoe belangrijk het was voor een politicus op televisie te komen en in de kranten geciteerd te worden (Zöchling in Jungwirth, 2002: 35). Hij beschikte over het talent de media te bespelen en ook hier was hij de “right man on the right spot at the right time”. Nog nooit was de concentratie van de verkiezingsactiviteiten op de massamedia zo groot geweest als in het begin van de jaren '90. (Plasser/Ulram, 1995: 227). De Neue Kronen Zeitung zag in het optreden van de jonge FPÖ-politicus Jörg Haider “die Standortbestimmung eines kommenden FPÖ-Obmannes”¹³ (Zöchling in Jungwirth, 2002: 37)

De FPÖ trok de krant aan voor een reclamecampagne die van augustus tot oktober 1994 liep en hoofdzakelijk diende om niet het programma van de FPÖ, maar de persoon van Haider te promoten. De Kronenzeitung gaf de FPÖ een fantastisch forum door middel van grote artikels die een volledige bladzijde uit de krant innamen en aantrekkelijke foto's van de FPÖ-politici afbeeldden naast onvoordelige foto's van Vranitzky (SPÖ) en Busek (ÖVP) (Plasser/ Ulram, 1995: 195) In 1994 vertegenwoordigde Haider bovendien 46,2 % van de FPÖ-aanwezigheid in de media (Plasser/Ulram, 1995: 232), wat ongekend hoog is voor een enkele politicus die bovendien niet eens een ministerpost betreft.

De communicatielijn van de FPÖ op mediaal vlak lag vooral en uitsluitend op polarisering (Plasser/Ulram, 1995: 175). Door de toenemende rechtspopulistische profilering van Haider en het feit dat Haider in het buitenland duidelijk niet geaccepteerd werd¹⁴, zwakte de sympathie voor de FPÖ-topman wat af. Naast zijn charismatische persoonlijkheid en zijn geclaimde betrokkenheid op de “kleine man” kreeg het imago van Haider “hardere” en daardoor ook minder sympathieke trekken, en daar zal zijn vehemente houding ten opzichte van de vreemdelingenpolitiek zeker een rol in hebben gespeeld. In de verkiezingsstrijd was het thema “migratiepolitiek” juist aan een opwaartse carrière begonnen en Haider speelde daar dankbaar op in. De FPÖ-topman kondigde in februari 1994 aan, van de “migratie- en asielproblematiek” een centraal verkiezingsthema te maken. In navolging van de FPÖ-

¹³ Vert.: “de positiebepaling van de coming man van de FPÖ”

¹⁴ Haider werd vooral buiten Oostenrijk als Neofaschist en als een nieuwe Hitler beschreven, wat zijn imago in het buitenland zeker niet ten goede kwam. (Pick in Scharsach, 2000: 270)

volksafstemming in 1993 –“Österreich zuerst!”- volgde nu de duidelijke boodschap “Österreich ist kein Einwanderungsland”.¹⁵

In de succesvolle beginjaren van de Haider-FPÖ hitste Haider al volle biertenten op met anti-migranten-slogans en het antisemitisme leek in Oostenrijk in de jaren '80 na lange jaren van ontkenning weer salonfähig geworden. (Zöchling in Jungwirth, 2002: 40) In 1991 sprak Haider op de Karinthische “Landestag” over de “*ordentliche Beschäftigungspolitik im dritten Reich*”¹⁶, waarmee hij zich de woede van het hele land op de hals haalde. (Zöchling in Jungwirth, 2002: 41 & Januschek in Tributsch, 1994: 320) Sindsdien heeft Haider zijn uitgesproken racistische taal gematigd en werpt hij zich met zijn ondemocratische slogans niet op als nieuwe Hitler –zoals hij in het buitenland vaak bestempeld wordt - maar appelleert hij hiermee aan de ideologie van een “organische democratie van homogene volkeren”. Deze ideologie werd op het einde van de jaren '60 in het leven geroepen door de denkschool “Nouvelle Droite” onder leiding van Alain de Benoist (Herzinger in Scharsach, 2000: 256). Haider houdt in heel zijn ideologie vast aan het rechtsextreme ideaal van een homogene volksgemeenschap. Hij ziet Oostenrijk als een ethnisch autonome natie. (Zöchling in Jungwirth, 2002: 41)

Op die manier lukt het Haider zelfs om het thema “overbevolking door buitenlanders” te verbinden met de vraag naar een democratisering van staat en samenleving. Zijn eis voor een migratiestop is volgens hem niet gestoeld op racistisch ressentiment, maar op de bekommernis voor het behoud van nationale, democratische instituten. Op die manier komt Haider gevaarlijk in het vaarwater van de linkse partijen terecht, met thema's als sociale zekerheid, volksdemocratie en het opkomen voor de kleine man. De heftige reactie van de Europese Unie, die Oostenrijk vanwege de ÖVP-FPÖ-coalitie wou isoleren, hielp Haider nog in zijn overtuiging dat het liberaal-democratisch supranationalisme in werkelijkheid eigenlijk een onderdrukkende, imperialistische strategie is. (Herzinger in Scharsach, 2000: 259) De FPÖ was daarom sterk gekant tegen een Oostenrijkse intrede in de Europese Unie, maar verliest uiteindelijk het pleit.

¹⁵ Vert.: “Oostenrijk is geen immigratieland!”

¹⁶ Vert.: “de goed georganiseerde werkgelegenheidspolitik in het Derde Rijk” (begin jaren '30 tot eind W.O.II)

Een zware klap voor de FPÖ en zeker voor Jörg Haider, die het als geboren winnaar niet gewend was te verliezen. Het EU-euvel verhinderde de Vrijheidspartij in ieder geval niet om in 1999 in de regering te stappen met de christendemocratische ÖVP. Maar in tegenstelling tot wat velen verwachtten, wou Haider geen ministerambt in de nieuwe regeringscoalitie. Hij trok zich terug uit de nationale politiek en bleef gouverneur in Karinthië. Sinds zijn partij in de regering zit, onttrekt Haider haar echter met steeds korter wordende tussenperiodes zijn gunst en vertrouwen. Eerder had Haider al de prominente partijleden Norbert Gugerbauer en Heide Schmidt uit de partij gewerkt, nu was FPÖ-partijchef Norbert Steger aan de beurt die door Haider enkele weken na de nieuwe regeringsvorming al een “inkompetenten autoritären Spieler” genoemd werd. (Zöchling in Jungwirth, 2002: 40). Op de partijdag in juni 2002 had Haider graag terug het leiderschap over de partij op zich genomen, maar de door hem persoonlijk aangestelde vice-kanselier Susanne Riess-Passer verzette zich daar heftig tegen. (Zöchling in Jungwirth, 2002: 27)

Typisch voor een rechtspopulist en tevens een karaktereigenschap die Haider tot in het detail tekent, is de *“kinderlijke en potentieel gevaarlijke drang overal de eerste en de beste te zijn, meer geliefd en meer gevreesd te worden dan alle anderen.”* (Zöchling in Jungwirth, 2002: 42) Haiders rol op politiek vlak lijkt uitgespeeld, maar opgeven strookt niet met zijn persoonlijkheid. Op 13 mei 2003 probeert Haider nog maar eens de regering ten val te brengen door openlijk het vakbondsprotest te ondersteunen tegen de hervorming van het pensioensstelsel en het onderwijs. De ex-FPÖ-topman pleit tegen het sociale beleid van de rechtse regering in Oostenrijk, waar zijn eigen partij nochtans deel van uitmaakt. Een rechtspopulist gaat over lijken en laat zich blijkbaar niet zo gemakkelijk van het politieke toneel verwijderen.

3. Samenwerking tussen krant en partij: “Samen staan we sterk”

3.1. Het onderscheid tussen een tabloid en een kwaliteitskrant

Een van de massamedia die de opgang en afgang van de FPÖ van heel nabij gevolgd heeft, en er ook een belangrijk aandeel in heeft gehad, is de Oostenrijkse Kronenzeitung – kortweg “Krone”. De Kronenzeitung is geen kwaliteitskrant à la *Der Standard*, de *Neue Züricher Zeitung* of de *Frankfurter Allgemeine*, maar daarentegen een duidelijke “tabloid”, als we de definitie van de Encarta Encyclopedie aannemen “ Een tabloid is 1) een kleine krant met korte artikels, een populair dagblad in klein formaat met een eenvoudige stijl, veel foto’s en een nadruk op sensationele verhalen. 2) een samengebonden geschreven stuk, vaak een nieuwsbericht in een gecondenseerde vorm”. Rond 1840 werd de term “tabloid” voor het eerst gebruikt in de farmaceutische wereld, waarmee verwezen werd naar een pil of een tablet in geconcentreerde vorm. Rond de vorige eeuwwisseling werd het begrip overgenomen in de journalistieke sector, toen de term ‘tabloid’ voor het eerst gebruikt werd om bepaalde Londonse dagbladen te typeren. Met tabloids bedoelde men dan dagbladen die omwille van hun handig formaat makkelijk op trolleys en in de metro konden gelezen worden. De introductie van de term viel samen met vormelijke en inhoudelijke veranderingen. (in Hautekeete, 2002: 344) Wat zijn juist die algemene kenmerken van een tabloidkrant, die het blad duidelijk afzetten tegen de zogenaamde kwaliteitskranten?

Bettina Rixner maakt een duidelijk onderscheid volgens *uiterlijke kenmerken*, inhoudelijke criteria (thema-keuze en uitwerking), taal en stijl van de krant en wijze van verspreiding (Rixner, 1994: 1-15) Boulevardkranten zijn over het algemeen dagbladen van een klein formaat.¹⁷ Terwijl de meeste normale kranten een afmeting hebben van 33 cm op 55 cm, meten de pagina’s van een tabloid ca. 25 cm op 37 cm. Een heel handig formaat dat zich gemakkelijk laat lezen. Niet alleen het formaat vergemakkelijkt het lezen, ook de grootte van de artikels (nadruk op compactheid en beknoptheid) en de geringe moeilijkheidsgraad van de stukken maakt de krant heel toegankelijk voor een groot publiek. Waar kwaliteitskranten op de leesbaarheidstest van Flesh bijna allemaal in de categorie “moeilijk” tot “zeer moeilijk” terechtkomen, hoef je om een tabloid vlot te kunnen lezen niet hooggeschoold te zijn of over een universitair diploma te beschikken. Typisch voor een boulevardblad is ook dat het zich wat lezerspubliek betreft niet noodzakelijk beperkt tot de lagere sociale klassen, maar eigenlijk een mooie doorsnee van de bevolking vormt en als het ware de volledige structuur van de samenleving dekt.

¹⁷ alhoewel dat niet altijd opgaat, want de Duitse “Bild Zeitung” en de Engelse “The Sun” zijn bijvoorbeeld tabloids in een groot formaat.

Een andere mogelijkheid om tabloids af te zetten tegenover kwaliteitskranten is de *optische opmaak* van het blad. Tabloids worden gekenmerkt door schreeuwerige titels en veel grote foto's, wat de boulevardkrant een heel typisch uiterlijk geeft. Het enige dagblad dat in België meer en meer aan die eis lijkt te voldoen is Het Laatste Nieuws. Die opvallende opmaak is voor boulevardkranten ook echt wel nodig vermits de krant niet met abonnementen werkt, maar gewoon op straat verkocht wordt en dus moet opvallen om te verkopen. Op de voorpagina van de Krone vind je bijna standaard een reuzegrote titel met daaronder een foto die de helft van het blad beslaat en de pagina is gevuld. Vaak hebben die titel en de foto ook niks met elkaar te maken. De titel op de voorpagina haalt het sensationele aspect van het bericht naar voor en de foto heeft meestal niets met binnenlandse politiek, laat staan politiek tout court te maken. De foto beeldt langs de ene kant vaak een bloederig ongeval, of de slachtoffers van een ramp of een misdaad af, langs de andere kant wordt ook regelmatig gekozen voor fait divers-beelden zoals grazende koeien, paasklokken, spelende kinderen en idyllische landschappen. Op de voorpagina van een boulevardblad zal je ook zelden stukken tekst tegenkomen, wat hen het uitzicht van tijdschriften of prentenboeken geeft.

Inhoudelijk is er ook een groot onderscheid tussen een kwaliteitskrant en een tabloid vast te stellen. Wat de themakeuze betreft zullen tabloids in het algemeen veel minder plaats voorzien voor politieke artikels, waar deze in kwaliteitskranten vaak juist uitgediept en uitvoerig behandeld worden. De politieke en economische berichtgeving wordt in de Kronenzeitung meestal op twee tot vier bladzijden samengebald en het gaat bijna nooit om rechtstreeks nieuws van correspondenten ter plaatse. Politici en zeker wetenschappers komen zelden rechtstreeks in de krant aan het woord, het gaat meestal om nieuws van ooggetuigen, slachtoffers en andere mensen die de journalisten graag te woord staan. Het grootste deel van het blad bestaat uit faits divers en "human interest stories" uit de nabije omgeving. "Sex and crime" staan bij tabloids in het absolute middelpunt van de belangstelling en ongelukken en misdrijven worden tot in de details beschreven. Dat is het wat het lezerspubliek zo leuk vindt aan boulevardjournalistiek: ze gaat onder de huid, legt gevoelens bloot en staat de lezer toe om zijn emoties de vrije loop te laten. Sensatie staat centraal: berichten moeten spectaculair, shockerend, schrikwekkend, en meeslepend zijn om de lezer emotioneel te stimuleren.

Boulevardkranten bestempelen zichzelf graag als "onafhankelijk" en doen er alles aan om die neutraliteitsclaim te beklemtonen. De krant stelt zichzelf onpartijdig en vaak ook a-politiek

op, om zeker niemand voor het hoofd te stoten en een heel heterogeen en uitgebreid publiek te bereiken. Vaak worden er echter toch tendensieuze uitdrukkingen gebruikt en schemeren er impliciete voorkeuren voor een bepaalde partij in de berichtgeving door, zoals we met de Kronenzeitung zullen aantonen. Tabloids hebben ook een eigen stijl en taalgebruik. Steeds weer worden de geïnterviewde personen woordelijk geciteerd, wat vooral de authenticiteit van de berichtgeving bevordert. Men zegt er natuurlijk niet bij dat vaak dingen uit hun context getrokken worden. In de Krone durft men zelfs de citaten in het dialect af te drukken om een nog grotere nabijheid met het lezerspubliek te creëren. Een voorbeeldje van Herr Strudl in de Krone van 5 juli '99: "*A Berufsheer is für die SPÖ ka Tabu mehr. Des 34er-Denkmaster g'hört zu den wenigen in Österreich, die erst mit 65 in Pension g'schickt wern!*"¹⁸ (Strudl in Krone 5/7/99, p.2) De taal in de krant op een algemeen verstaanbaar niveau terugbrengen is een heel werkzaam middel, want men vergeet vaak dat een groot deel van de bevolking zich van een beperkte woordenschat bedient en afhaakt bij een teveel aan moeilijke woorden.

Kwaliteitskranten willen vooral informatie brengen, bij tabloids staan emoties en sensatie centraal. Een mogelijke verklaring voor het commerciële succes van een emotie- en sensatiebeladen berichtgeving ligt volgens Rixner misschien in het voyeuristische in elke mens: de nood om te kijken zonder zelf actief betrokken te zijn. Een andere verklaring is misschien dat de krant erin slaagt in een heel onoverzichtelijke en complexer wordende wereld toch duidelijke - zij het enigszins simplistische en heel zwart-witte - wereldbeelden voor te schotelen. Feit is in ieder geval dat het werkt en dat het aantal tabloids in deze maatschappij, waar muren afbrokkelen en met de regelmaat van de klok heel wat stinkende potjes geopend worden, blijft groeien en aan macht wint.

¹⁸ In het Hoogduits luidt deze zin: "**Ein** Berufsheer ist für die SPÖ **kein** Tabu mehr. **Das** 34er-Denkmaster gehört zu den wenigen in Österreich, die erst mit 65 in **die** Pension geschickt **werden!**" vertaling: Een beroepsleger is voor de SPÖ geen taboe-onderwerp meer. Het denkpatroon van de 34-ers behoort toe aan die enkele mensen in Oostenrijk die pas op 65-jarige leeftijd op pensioen gestuurd werden!

3.2. De “Krone”: een unicum tussen de boulevardkranten

De Kronenzeitung vormt met z'n uitgebreide oplage een echt unicum in krantenland. Het is de machtigste tabloidkrant in Europa, met veruit de grootste dagelijkse oplage. Relatief gezien is de Krone zelfs de grootste krant ter wereld, maar om het juist te stellen bereikt het *Luxemburger Wort* nog net iets meer burgers in eigen land. Bijna net even groot als de Krone is de Japanse *Asahi Shimbun*. Elke morgen en avond samen verkoopt de krant 13 miljoen exemplaren, wat wil zeggen dat elke tiende Japanner de *Asahi Shimbun* koopt, en elke negende Oostenrijker de Kronenzeitung. (Fidler, 1999: 179) Eind juni 1994, na de volksstemming voor een EU-lidmaatschap voor Oostenrijk -waarbij de Krone zich heel vehement vóór een EU-bijtrekking had uitgesproken-, stelde het weekblad *Die Wirtschaftswoche* zich terecht de vraag of de krant machtiger was dan de bondskanselier.

Ondanks de impact en de populariteit van de krant telt de Krone ook heel wat vijanden. Die komen niet uit het eigen lezerspubliek, maar vertegenwoordigen meestal concurrerende kwaliteitsbladen, benadeelde politici en wetenschappers. “Een gedrukte nachtmerrie”, noemt Armin Thurnher, de hoofdredacteur van de Weense stadskrant “Falter” de Krone. “Een revolverblad” snuift de *Süddeutsche Zeitung* verachtelijk. Volgens liberale politica Heide Schmidt (die na haar afscheiding van de FPÖ in ongenade gevallen is bij de Krone) dehumaniseert de krant het land. Communicatie-wetenschapper Peter Bruck zegt dat de Krone regelmatig anti-democratisch, demagogisch, denigrerend en bewust betweterig te werk gaat. (Bruck in Fidler, 1999: 175) Last van minderwaardigheidsgevoelens heeft de krant in ieder geval niet en ze laat het zeker niet na haar lezers op de hoogte te houden van haar spectaculaire opgang. In de krant van 19 maart 1999 vestigt de krant een “Neuer Leser-Rekord für die “Krone”!” met “2,8 miljoen” lezers per dag. De redenen van dit succes zijn volgens redacteur Peter Gnam:

Die Bindung zu unseren Lesern wurde durch den Ausbau einer bürgernahen Chronikberichterstattung samt Servicetips speziell für die Jugend verstärkt; die jetzt täglichen Leserbriefseiten erfreuen sich größter Beliebtheit und haben eine Flut von Zuschriften ausgelöst; eine solide wirtschaftliche Basis ist und bleibt Garant für die Beibehaltung unseres politisch strikt unabhängigen Kurses. (Gnam in NKZ, 19/3/99, p.2-3)¹⁹

¹⁹ De binding met onze lezers werd door de uitbouw van een berichtgeving die heel dicht bij de burger staat, samen met Servicetips speciaal voor de jeugd versterkt. De dagelijkse lezersbrieven genieten een grote populariteit en hebben al een vloedgolf aan reacties uitgelokt. Een solide economische basis is en blijft garant voor de handhaving van onze politiek volledig onafhankelijke koers.

Dit uitgebreide lezerspubliek heeft de NKZ niet van de ene op de andere dag bereikt. Daar gaat een lange geschiedenis aan vooraf: De Krone verscheen vanaf 11 april 1959 onder de naam “Illustrierte Kronen-Zeitung”, een heel bewuste keuze om zich af te zetten tegen een gelijknamige krant die van 1900 tot 1944 uitgegeven werd en dan vanaf 1 september met de “Kleinen Volkszeitung”, het “Kleinen Blatt” en het “Kleinen Volksblatt” gefusioneerd is tot de nationaal-socialistische “Kleinen Wiener Kriegszeitung”. Van 1967 tot 1971 kreeg de krant de naam “Unabhängige Kronen-Zeitung”, en vanaf 1971 raakte ze onder het grote publiek bekend als "Neue Kronen-Zeitung". Van dan af ging het recht de hoogte in met de oplage van de krant. De Krone specialiseerde zich in regionale pagina's met een onverhoopt succes in Salzburg, Steiermark, Karinthië en Tirol. (Fidler, 1999: 185) In 1985 was haar reikwijdte al verdubbeld en nog drie jaar later verviervoudigd. Dat alles gebeurde onder toezicht van - tot voor kort – mede-oprichter, eigenaar, uitgever en hoofdredacteur *Hans Dichand*, de absolute heerser aan de top van de hiërarchische Krone-piramide²⁰.

De redactie van de Kronenzeitung is heel strak en star opgebouwd. Boven aan de ladder stond Dichand, net onder hem zijn naaste hoofdredacteurs en de columnisten, daaronder pas de journalisten die voor het eigenlijke nieuws in de krant zorgen. De Krone-journalisten zijn bandwerkers, die zich zonder pardon aan de lijn van het blad aan te passen hebben en een vastgelegde stijl, woordkeuze en artikelopbouw moeten hanteren. Hoe sensationeler en bloediger, hoe beter. Pogingen om een individuele weg in te slaan, eindigen niet zelden met onmiddellijk ontslag uit de onderneming. Vele Krone-journalisten geloven dat ze door het slechte imago van de krant geen kans hebben om tewerkgesteld te worden bij concurrerende kwaliteitsbladen en ondernemen vaak zelfs geen poging meer. Eens Krone-journalist, altijd Krone-journalist. (Bruck, 1991: 30-31)

Ondanks de ondemocratische redactionele structuur van de krant, kon de Krone begin 2001 toch rekenen op een lezerspubliek dat maar liefst 44,5 % van de Oostenrijkse bevolking uitmaakte. (Pallaver, 2002: 18) Interessant is dat er sinds 2003 een lichte afwaartse tendens vast te stellen is. De Kronenzeitung bereikt nog altijd bijna 3 miljoen lezers -waar heel wat kranten enkel van kunnen dromen- maar het lezersaantal vertegenwoordigt nu “slechts” 43,3 % van de bevolking. De dalende populariteit van de FPÖ zou daar een mogelijke oorzaak van

²⁰ Die taak wordt nu overgenomen door zoon Christoph Dichand. Krone-prins Christoph leidde al enkele jaren het succesvolle, op zondag verschijnende tijdschrift “Krone bunt”, dat in 1992 in het leven geroepen was als tegenhanger van het tijdschrift “Täglich Alles” van concurrent Kurt Falk (Fidler, 1999: 202)

kunnen zijn, maar dit blijft een hypothese. De krant lijdt in ieder geval geenszins onder de lichte daling van het lezerspubliek. In 1988 werden de twee meest verspreide dagbladen in Oostenrijk – Krone en Kurier²¹- samengebracht onder één en hetzelfde uitgeversdak “Mediaprint”, een sterk print- en verkoopssysteem, dat instaat voor de druk, de verspreiding en de advertising van beide bladen²². Fidler, Merkle en co. spreken met recht en rede van een “Elefantenhochzeit” – een olifantenhuwelijk -, want Mediaprint vertegenwoordigt niet enkel Krone en Kurier, maar ook de *Westdeutsche Allgemeine Zeitung (WAZ)*. (Fidler, 1999: 214)

Deze indrukwekkende krantenfusie wordt niet gefinancierd door perskoning Dichand, maar door Duits mediakapitaal. “Mediaprint” beheerst de volledige Oostenrijkse krantenmarkt. Het bedrijf is met een omzet van een kleine 400 miljoen Euro en 2500 werknemers, - plus nog eens 4000 vrijwillige medewerkers - na de openbare televisie ORF, het tweede grootste mediabedrijf van het land. (Fidler, 1999: 214) Het Dichand-WAZ-Empire is een eenmalig geval in de wereld. In geen enkel ander land dat tot het democratische westen en het geïndustrialiseerde Noorden behoort, is er een vergelijkbare concentratie van de mediamacht te vinden. Dichands succes is een kernstuk in de mediageschiedenis van de Tweede Republiek (na de tweede wereldoorlog). Geen enkele mediamagnaat heeft – internationaal of nationaal - een zodanige controle over de massamarkt kunnen verwerven.

De Krone is duidelijk het belangrijkste massamedium geworden in Oostenrijk en deze monopoliepositie maakt haar heel machtig. De Krone werpt zich op als beschermengel van het volk, zegt wat goed en niet goed is, waar de burger angst voor moet hebben en wat hij gerust over zich mag laten gaan. Vaak worden angstbeelden door de krant bewust gecreëerd door gebeurtenissen anders in te kleuren en zelf crisissen te ontwikkelen. Het principe “van een mug een olifant maken” wordt in de krant vaak toegepast. De Neue Kronenzeitung is absolute specialist in het construeren van nieuwe rampen en ze slaagt er ook in zichzelf als belangrijke protagonist in de verhalen op te werpen. De Krone fungeert als hoeder van de moraal, als beschermende hand over de onmondige bevolking en als grommende waakhond, die begint te blaffen als er iets fout gaat. Dat blaffen is niet janken in het ijle in de hoop dat iemand luistert. Elke dag beïnvloedt het gebijt en gegrom van de NKZ meer dan 2,8 miljoen lezers. Wie is dat uitgebreide lezerspubliek van deze machtige tabloid en hoe heeft de NKZ dit verdient?

3.3. Krone en FPÖ: Samenwerking tussen een populistisch blad en een populistische partij

²¹ Samen bereiken ze dagelijks 69,9 % van de bevolking.

²² <http://members.chello.at/thomas.knob/JOURN1.htm#KAPITEL%206> → op deze site is een overzicht van alle Oostenrijkse dagbladen in omloop + informatie over oplage, impact, enz. te vinden.

Parallel met de verandering van het partijlandschap begin jaren '70 trad er ook een verschuiving op in de mediasector. Technische innovaties, commercialisering en belangrijke buitenlandse invloeden zorgden ervoor dat de Oostenrijkse media steeds meer aan invloed en impact op hun lezerspubliek wonden. Er ontstonden grote mediaconglomeraten en de media raakten meer en meer gecentraliseerd. De parallellen tussen de veranderingen in het partij- en medialandschap leidden –net zoals in België en vele andere Europese landen- tot een *media-democratie*, een informatiesamenleving waarbij politiek in sterke mate gemediatiseerd werd. Die succesvolle mediatisering van de politiek leidde tot een transformatie van partij-logica naar media-logica. De media bepaalden vanaf dan de communicatierituelen en de regels van het politieke systeem en politici hadden zich daar willens nillens aan aan te passen, wilden ze nog iets te betekenen hebben en hun boodschap bij het grote publiek overbrengen. (Briggs/Burke, 2002:192-266 ; Pallaver, 2002: 17-21)

De meeste grote politieke partijen verloren door de opkomst van de massamedia en de daarmee gepaard gaande ontzuiling hun partijgebonden mediakanalen en moesten knokken om hun programma toch via de media bij het publiek te brengen. De enige Oostenrijkse partij die echt kon profiteren van de massamediale kanalen was de toen nog zwakke FPÖ. Het was een oppositionele partij, die nog steeds onder het juk van haar nationaal-socialistische verleden probeerde uit te kruipen, op weinig krediet van de bevolking kon rekenen en bovendien een zwakke organisatie en een zwak politiek programma had. Door strategische agenda-setting, symbolisch leiderschap, tele-charisma en tele-performance slaagde de partij erin de media-agenda, en daarmee ook de publieke agenda te bespelen. Vorm werd belangrijker dan inhoud, de FPÖ werd stilaan een heel succesvolle, zij het nog steeds inhoudsloze protestpartij.

Deze nieuwe communicatietrend werd heel dominant in Oostenrijk en Gunther Pallaver haalt een aantal belangrijke tendenzen aan die deze trend mee in de hand hebben gewerkt. (Pallaver, 2002, 22-24) Allereerst heb je de *personalisering van de politiek*, besproken in 2.4. In België begon die in het begin van de jaren '60 met de gepersonaliseerde campagnes van Paul Van den Boeynants en Paul-Henri Spaak (Media&Politiek, 2002: 60), in Oostenrijk zette deze trend iets later door omdat bij de traditionele partijen het programma centraal stond, en niet de individuele politieke figuren.²³ Maar FPÖ gooide in 1986 meteen stemmenkanon Jörg

²³ De late TV-liberalisering in Oostenrijk (in 1998 pas, terwijl dit in België al in 1989 een feit was) zou ook een oorzaak kunnen zijn van de late commercialisering en personalisering van de kiescampagnes. (zie o.a. Fidler, 1999: 18 e.v.)

Haider op de politieke verkiezingsmarkt en andere partijen volgden schoorvoetend. In de nationale verkiezingen van 1999 bedroeg de personaliseringsgraad van de TV-journalistiek 43%, in de laatste week voor de verkiezingen was dit opgelopen tot 82,4 % (Pallaver, 2002: 22). Een tweede tendens is het feit dat *beleidsthema's het moeten afleggen tegen meta-politieke en persoonlijke thema's van afzonderlijke politici*. Belangrijke issues die betrekking hebben op het algemene politieke systeem in Oostenrijk worden ondergeschikt gemaakt aan populaire en grove back-to-the-basics-campagnethema's. (Plasser/Ulram, 1995: 228)

Een derde tendens is de *evolutie naar een veeleer negatieve berichtgeving* (Plasser/Ulram, 1995: 228) en dat ligt natuurlijk recht in het vaarwater van een protestpartij zoals de FPÖ. Er wordt gefocust op schandalen, politieke affaires, persoonlijke mislukkingen en het liefst van al stelt men het beleid daarvoor verantwoordelijk. Er is tenslotte ook een duidelijke tendens vast te stellen in de richting van een "horse race journalism", daarmee wordt bedoeld dat men de verhoudingen tussen partijen heel gepolariseerd gaat voorstellen, je hebt de goeden en de slechten. Er wordt als het ware echt geknokt en gevochten voor de stemmen, een worstelwedstrijd tussen politici van oppositionele partijen. Deze tendenzen spelen natuurlijk een rol bij de politieke berichtgeving en politici doen er alles aan om in te spelen op die nieuwe mediarage. In plaats van een sterke politiek die de media stevig in de hand en onder de knoet heeft, zijn politici en politieke partijen de speelbal geworden van de media. Een bijzonder sterk medium dat claimt autonoom en "onafhankelijk"²⁴ te werk gaat en gehakt maakt van alles wat haar niet aanstaat, is alweer de "Kronenzeitung".

Het autonoom en neutraal tewerk gaan van de NKZ is een utopie want politieke neutraliteit is tevergeefs te zoeken in de krant. Te duidelijk zijn de aanvallen tegen alles wat uit het linkse kamp komt, terwijl er een duidelijk vriendelijkere verhouding tot de rechtse vleugel te bespeuren is. Vooral de FPÖ onder Jörg Haider kan op veel krediet van de krant rekenen. De krant wordt daardoor herhaaldelijk bekritiseerd en net als een typisch populistische partij gaat de krant niet zozeer in het verweer tegen die kritiek, maar presenteert zichzelf als vervolgd, onterecht bekritiseerde en bedreigde held. Peter Bruck schrijft hierover:

“Wie in einer amerikanischen Fernseh-Seifenoper wiederholt sich das narrative Arrangement mit simpler, aber nichtsdestoweniger effektiver Regelmäßigkeit. Böse Kritiker erfinden Gemeinheiten und Unterstellungen. Eifersüchtig auf den Erfolg der

²⁴ "unabhängig" (onafhankelijk) is de subtitel die de "Kronenzeitung" op de voorpagina meekrijgt.

Krone seien sie. Komplexler ohne Zuspruch bei Lesern geeiferten nur. Aber die gute Sache wird nicht untergehen. (Bruck, 1991: 8)²⁵

De krant poneert gemeenplaatsen, cliché's en vooroordelen en als de feiten niet voldoende sensationeel zijn, wordt genadeloos overdreven en geïmproviseerd. De krant neemt een heel behoudsgezinde en conservatieve houding aan: het vertrouwde wordt als ideale toestand geschetst terwijl het vreemde als afstotend en gevaarlijk voorgesteld wordt en dus meteen moet verworpen worden. De krant creëert in haar stukken een heel duidelijk WIJ-gevoel, een sterke alliantie tussen de krant en haar lezerspubliek. Dat WIJ-gevoel wordt dan afgezet tegen ZIJ die het gedaan hebben: de outcasts in de maatschappij, Het Vreemde, de Regering die niet voldoende naar de bevolking luistert en weigert manifeste problemen op te lossen enz. Een voorbeeldje dat deze these illustreert is o.a. te vinden in de Krone van 10 januari 1990: *“Warum lässt man in dieser Situation nicht das Volk entscheiden? ... Haben die Parteien Angst vor dem Volk, das sie doch vertreten sollen?”*²⁶ Ook de door de krant aangestelde politieke dichter *Wolf Martin* schrijft heel scherpe gedichten die de bevolking afzetten tegen de gevestigde macht. Een poëziestukje dat dit duidelijk maakt uit de Krone van 2 augustus 2002:

Nur allzu oft ist's leider Brauch:
wer Macht hat, der missbraucht sie auch.
Wie unsere Regierung heute,
zum ärger aller kleinen Leute.
Die Macht bekam sie bei der Wahl
und jetzt ist ihr das Volk egal.
Sie schröpft's und sackelt's aus nur mehr,
denn Abfangjäger müssen her.
Mitnichten aber danach lechzt
das Volk, das unter Steuern ächzt.
Es ist des Zahlens überdrüssig
für Dinge, welche überflüssig.
Drum zeigt's wer wirklich Herr im Haus:
Noch geht die Macht vom Volke aus!²⁷

De krant neemt een duidelijke anti-establishment-houding aan, en kan - volgens de kenmerken in het tweede hoofdstuk opgesomd - ook duidelijk als populistisch massamedium

²⁵ Vertaling: “Net zoals in een Amerikaanse soapserie herhaalt het narratieve arrangement zich met eenvoudige maar niet minder effectieve regelmaat: kwaadwillende critici vinden gemeenheden en vooronderstellingen uit. Ze zijn jaloers op het succes van de Krone, gecomplexeerden die bij de lezer geen aanspreking vinden. Maar de goede zaak zal niet ondergaan.”

²⁶ Vertaling: Waarom laat men in deze situatie het volk niet beslissen? ... Hebben de partijen angst voor het volk, dat ze toch moeten vertegenwoordigen?

²⁷ Vrije prozavertaling: Maar al te vaak is het de gewoonte dat wie de macht heeft, die macht ook per definitie misbruikt. Zoals onze regering vandaag, tot grote ergernis van de kleine man. De regering kwam na de verkiezingen aan de macht en nu kan het volk haar niks meer schelen. Ze zet mensen af en bedot iedereen, die interceptiejagers moeten erdoor. Het volk snakt daar volstrekt niet naar, maar zwoegt en kreunt onder de belastingen. Het is het beu om voor onbenullige dingen geld neer te tellen. Daarom toont het wie werkelijk de baas is in huis. De macht gaat nog altijd van het volk uit!

geduid worden: de krant beroept zich op het volk, bekritiseert de elite, de regeringscoalitie, kortom het establishment; de krant is een politieke kameleon, die het zich - in tegenstelling tot de politieke partijen - kan permitteren om met de wind mee te draaien en soms heel dubbelzinnige standpunten in te nemen. En last but not least: de krant beschikt over een zesde zintuig om op het juiste moment de stemmingen van de bevolking aan te voelen en erop in te spelen.

Dat deze aanpak loont, is duidelijk te merken aan het enorme lezersaantal dat de krant elke dag bereikt. Het lezerspubliek van de Krone stamt niet – zoals verwacht van een low profile-krant - uit de lagere sociale klassen, maar vormt een mooie doorsnede van de volledige Oostenrijkse bevolking. Het is de Krone in de laatste tien jaar duidelijk gelukt in alle maatschappelijke lagen lezers te winnen. Bruck heeft door onderzoek vast kunnen stellen dat maar liefst 38% van de hoogste sociale bevolkingslaag in Oostenrijk een dagelijks lezer van de Kronenzeitung is (Bruck, 1991: 91). Volgens Fidler, Merkle en co. bereikt de Krone zelfs 20% van de academici. (Fidler, 1999: 186) Ook Fritz Plasser komt tot de conclusie dat de Kronenzeitung een duidelijk catch all-medium is dat lezers van alle leeftijdscategorieën, opleidingen en bevolkingsgroepen herbergt.

Opvallend is wel dat de Krone-lezers een meer dan gemiddelde angstreactie hebben op het thema buitenlanders en migratie. 43% van de regelmatige Krone-lezers heeft een duidelijk angstbeeld van buitenlanders, terwijl dat slechts 16% van het lezerspubliek van kwaliteitskranten is. Daarbij moet wel verteld worden dat de angst voor vreemdelingen het sterkst is bij de lagere sociale klassen en de burgers van 50 jaar en ouder. 51% van de Krone-lezers neemt een duidelijke anti-establishment-houding aan, in tegenstelling tot slechts 20% van de kwaliteitskrant-lezers. Een vierde van de regelmatige Krone-lezers blijkt daarenboven vervreemd te zijn van de politiek. (Plasser in Reinalter, 1998: 290-303)

in procent de lezers van :	Xenofobie	anti-establishment	politieke vervreemding
-----------------------------------	------------------	---------------------------	-------------------------------

Presse, Standard	16	18	10
Kurier	21	17	16
Kronenzeitung, (Täglich Alles)	43	37	23

Bron: Fessel + GfK, Life Style 1992 - Politieke Oriënteringen

De sociale werkelijkheid wordt door de Krone-lezer emotioneler en angstiger waargenomen dan door lezers van kwaliteitskranten als *Die Presse*, *Der Standard* en –in mindere mate- *Der Kurier*. De lezer van de Kronenzeitung beoordeelt de politieke partijen en het actuele politieke gebeuren heel sceptisch en pessimistisch. Dat begunstigt natuurlijk het politieke programma van de rechtspopulistische FPÖ, die vooral aan het vreemdelingenthema veel belang gehecht heeft en bij de bevolking bewust heel wat haat- en wrokgevoelens en vijandige vooroordelen t.o.v. vreemdelingen activeerde. (Plasser in Reinalter, 1998: 302) Directe banden en concrete samenwerkings-akkoorden tussen de Kronenzeitung en de FPÖ zijn er niet te ontdekken, maar beide instellingen – krant en partij - zitten wel duidelijk op dezelfde lijn wat politieke houding en thema's betreft.

Vaak wordt die politieke houding van de krant trouwens door heel persoonlijke motieven van de hoofdredacteurs en boss Dichand bepaald. De neutraliteit van de Krone is dus moeilijk hard te maken. Uit onderzoek van Fidler, Merkle en co. blijkt bovendien dat de Krone-lezers hun krant een minder politieke onafhankelijkheid toeschrijven als de meeste lezers van andere kranten. De krant neemt duidelijk standpunten in en bekent expliciet voorkeuren voor bepaalde personen. (Fidler, 1999: 183) Zo is de Krone duidelijk *tegen* minister van Binnenlandse zaken Caspar Einem, tegen Heide Schmidt van het liberale Forum en tegen Terezija Stoisits van de Groenen. Ook Rudolf Scholten – tot 1997 minister van Wetenschap - moet eraan geloven, evenals ÖVP-leider Erhard Busek, tegen wie de Krone in 1994 één van haar hardste campagnes voert.²⁸ Voorbeelden van duidelijke Krone-standpunten tegen bepaalde politici: Op 28 april 1995 bloklettert de krant “*Einem gab zu, Anarchisten mit Spenden unterstützt zu haben!*”²⁹; Zowel Staberl als Wolf Martin maken op 1 maart 1999 Heide Schmidt van het Liberale Forum (vroeger FPÖ-lid onder Haider) in: Staberl schrijft onder andere heel sarkastisch over “*Generalfeldmarschallin Heide Schmidt [...], die dann*

²⁸ Één voorbeeld uit een commentaarstuk van hoofdredacteur Hans Dichand –alias Cato- in de Krone van 10/10/94: “Und die ÖVP? Auch der “Opfergang” Mocks konnte nichts mehr retten. Die vielen Fehler Buseks waren nicht mehr gutzumachen”. De fouten van Busek konden niet meer goed gemaakt worden.

²⁹ De Minister van Binnenlandse Zaken werd onterecht verguisd door de krant en beschuldigd van het uitdelen van giften voor anarchisten. Media zijn in staat ministers en politici te kraken en dat gebeurde er ook letterlijk met minister Caspar Einem.

*mit gezogenem Säbel den Walkürenritt vollführt*³⁰ en noemt Schmidt ook ronduit “dom”: “*Der Wiener Stadtschulratspräsident, der im Gegensatz zu den umtriebigen LIF-Damen vom Schulbetrieb etwas versteht,*”³¹ Ook Wolf Martin is erg hard voor de oprichtster van het Liberale Forum en vergelijkt haar zelfs met een koe:

Frau Schmidt goutiert es umso mehr,
je weniger es populär.
Bei solchem Gusto hat die Heide
noch lang nicht abgegrast die Weide. ...³²
(Martin in Krone 1/3/99, p.3)

Ook Teresia Stoisits van de Groenen moet er bijvoorbeeld in de column van Peter Gnam van 25 juli 1994 aan geloven in verband met de migratiepolitiek: “*Es ist sinnlos mit Stoisits und der grünen Partie zu diskutieren, weil denen jeder dahergekommene Ausländer mehr am Herzen liegt als Einheimische.*”³³ (Gnam in Krone, 25/7/94, p.3) En – “die linke Kulturschickeria Kunstminister” - Rudolf Scholten wordt o.a. onder vuur genomen door Peter Gnam in zijn commentaarstukken van 24 juni 1994 en 30 oktober 1995. (Gnam in Krone, 24/6/94, p.2 & 30/10/95, p.3).

Een heel frappant voorbeeld van de macht van de Krone, was het telefoontje van Hans Dichand naar Busek, tijdens de verkiezingsronde om het burgemeesteramt van Wenen. Busek voerde toen campagne tegen Helmut Zilk van de SPÖ en Dichand zei aan Erhard Busek het volgende aan de telefoon: “Der Zilk ist mein Freund. Sie werden bei uns nicht mehr vorkommen.” Busek werd inderdaad in de Krone genegeerd en monddood gemaakt, zodat Zilk probleemloos het burgemeesterschap over Wenen verkreeg.³⁴ Een ander voorbeeld van een duidelijke Krone-voorkeur waren de bondspresidents-verkiezingen van 1986. De ÖVP’er Kurt Waldheim trad toen samen met de SPÖ’er Kurt Steyrer aan. Ondanks het feit dat Waldheim van een antisemitisch verleden tijdens de tweede Wereldoorlog beschuldigd werd, trok de krant openlijk partij voor Waldheim en stelde hem als offer van een aangestoken haatcampagne van de SPÖ voor. Mede dankzij de krant won Waldheim het pleit. (Fidler, 1999: 183-190)

³⁰ Vert.: generaalveldmaarschalk Heide Schmidt die met getrokken sabel in amazonestijl komt aangestormd.

³¹ Vert.: De Weense schoolraadpresident, die in tegenstelling tot de dame van het Liberale Forum iets begrijpt...

³² Vert.: mevrouw Schmidt apprecieert het meer naarmate het onpopulairder is. Bij zo’n slechte smaak heeft Heide nog lang niet de hele wei afgegraasd.

³³ Vert.: Het is zinloos met Stoisits en de groene partij te discussiëren, want elke geïmmigreerde buitenlander ligt haar meer aan het hart dan een autochtoon.

³⁴ Een verder voorbeeld van de samenwerking tussen Krone-chef Hans Dichand en zijn “vriend”, burgemeester Zilk van de SPÖ is te merken in het Krone-artikel van 5/7/94: “Das ist ein Sieg der Vernunft, ein Erfolg der “Krone” und von Bürgermeister Zilk: die Abgeordneten werden doch noch vor den Parlamentsferien eine eigene Strafbestimmung gegen Kinderpornographie beschließen” (Krone, 5/7/94, S.3)

Een overduidelijke voorkeur van de krant is dan weer te merken voor Groenen-partijchef Alexander Van der Bellen en FPÖ-leider Jörg Haider. De Krone sympathiseerde in 1993 duidelijk met het Anti-Ausländervolksbegehren van Haider. Volgens het Oostenrijkse IMAS-Instituut mag 52% van de FPÖ-aanhangers tot de ferventste Krone-lezers geteld worden. (Fidler, 1999: 197) De opgang van Haider en zijn FPÖ van een minipartijtje naar een middelgrote partij, werd door de Krone op actieve en sympathiserende wijze begeleid. Lange tijd –Fidler duidt het keerpunt rond 1995 (1999: 194) – kreeg Haider op de binnenlandse politiek-pagina's in de Krone de onaangevochten status van *Shooting Star Nummer 1* toebedeeld. Politieke redacteurs namen zelfs het taalgebruik van Haider in hun krant over en vergaten uit louter geestdrift over de politieke nieuweling een kritische houding aan te nemen. Het leek wel alsof Haider als *ghost writer* alle FPÖ-teksten in de krant zelf schreef.

Een kort intermezzo over de cohesie tussen Haider en de Kronenzeitung aan de hand van concrete Krone-voorbeelden, want Harald Fidler schrijft in zijn boek "Sendepause" waarschijnlijk terecht: "*Kritik an Haider findet [...] überall sonst, nicht aber am ausgesprochen Haider-freundlichen Tageszeitungsboulevard statt*". In 1986, als Haider de leiding over de Vrijheidspartij overneemt, begint hij definitief aan zijn triomftocht in de Kronenzeitung. Op 29 oktober neemt hij meteen met een schreeuwerige titel de halve voorpagina in: "FPÖ holt mit Haider an der Spitze kräftig auf !" De FPÖ haalt opgelucht adem met Haider aan de top. Vanaf dat moment wordt Jörg Haider in de krant vaak als sympathieke rebel opgevoerd, die tegen de schenen van het establishment schopt en kritiek durft te uiten op het regeringsbeleid. Heel regelmatig mag de FPÖ-chef op het einde van een artikel nog eens speciaal zijn mening geven over bepaalde onderwerpen, waar uiteindelijk vooral de coalitiepartijen hun zeg in hebben. Op 10 september heeft Haider zich al zo op de politieke bune geprofileert dat de krant zich niet van de indruk kan ontdoen dat de FPÖ precies al met één been in de regering staat:

Da kann man sich des Eindrucks nicht erwehren, dass in Wirklichkeit die Freiheitlichen Regierungspolitik machen. Ob AK-Saustall oder Ausländerproblematik – unter dem Druck der herannahenden Nationalratswahl erfüllt die Koalition Haiders Forderungen. (Gnam in Krone 10/9/90, p.4)³⁵

De FPÖ krijgt van de Kronenzeitung de hele tijd kushandjes en schouderklopjes toebedeeld en men houdt wel van die brutale stijl van de Karinthische FPÖ-rebel. Haider krijgt in de

³⁵ vert.: Men kan zich niet van de indruk ontdoen dat in werkelijkheid de vrijheidspartij regeringspolitiek bedrijft. Of het nu om de zwijgestal van de AK of de migrantenproblematiek gaat – onder druk van de naderende verkiezingen vervult de coalitie Haiders eisen.

krant een heel groot forum toegewezen. Op 8 april 1994 wijdt Peter Gnam een volledig artikel aan Haider en de krant lacht in het vuistje over die brutale rekel die het de coalitie wel eens flink lastig zou kunnen maken. *“Haider hat nun die Hände frei, bei EU-Volksabstimmung und Nationalratswahl der Koalition das Leben schwer zu machen”* (Gnam in Krone 8/4/94, p.2). Ook op 25 juni 1994 verschijnt een buitengewoon positief artikel over de coming man in de Oostenrijkse politiek. Zelfs opper-Krone-chef Hans Dichand – die onder het pseudoniem Cato scherp uithaalt naar al wat foutloopt in ‘zijn’ Österreich - toont heel wat sympathie voor de FPÖ-chef.

Haider gelang es schon wieder, einige Sumpfe im sozialistischen Bereich wirkungsvoll anzuprangern Haiders große Gewinne zeigen, dass die Wähler weiterhin das Gefühl haben, ein Hecht im Karpfenteich der österreichischen Politik tue not... (Cato in Krone 10/10/94, p.2)³⁶

Tien dagen later pakt de Kronenzeitung uit met de plannen van Haider om kanselier Vranitzky op termijn van de troon te stoten: **“Hoe Jörg Haider kanselier Vranitzky van de troon wil stoten in 1998”** (Krone 20/10/94, p.2). Op 26 juni 1995 neemt de krant samen met Haider de slachtofferrol op i.v.m. een aanval van de televisiezender ORF en wordt de relatie van krant en partij duidelijk in de verf gezet. *“Zuerst die “Krone”, dann Haider...”* (Gnam in Krone 26/6/95, p.3). Op 23 augustus 1995 krijgt Haider plaats voor een citaat in het midden van pagina 2. Het citaat is erg anti-establishment gericht en men kan aannemen dat de visie van Haider in dit geval ook gedeeld wordt door de krant.

Die Arbeiter sind erst anfällig für eine Alternative zum demokratischen Weg geworden, als die politische Führung sie verlassen hat. Nachdem sich die sozialdemokratischen Führer ins Ausland abgesetzt und ihren in Not dahin siehenden Arbeitermassen vom sicheren Asyl her gute Ratschläge gegeben haben. Das ist dann verständlich in einer solchen Notsituation. (Haider in Krone 23/8/95, p.2)³⁷

Op 28 november 1995 favoriseert Wolf Martin in zijn bijna dagelijkse politieke poëzietukjes ook duidelijk voor Jörg Haider, als criticus van het establishment :

So mancher schätzt in Österreich
den Jörg als Hecht im Karpfenteich.
auf Karpfen aber ganz verzichten
will man nun allerdings mitnichten.

³⁶ Het lukte Haider weeral enkele wantoestanden in het socialistische kamp met effect aan de kaak te stellen. Haiders grote winsten tonen dat de kiezers nog steeds het gevoel hebben dat een snoek in de karpervijver van de Oostenrijkse politiek noodzakelijk is..

³⁷ vert.: De arbeiders zijn maar pas bereid gevonden tot een democratisch alternatief, op het moment dat de politieke leiding hen verlaten heeft. Nadat de sociaaldemocratische leiders er vandoor gegaan zijn naar het buitenland en hun in nood verkerende arbeidermassa's vanuit dat veilige asiel goede raad gegeven hebben. Dat is dan zozegd 'begrijpelijk' in zulke noodsituatie.

Denn was die wenigsten wohl möchten,
das wär ein Teich mit lauter Hechten.³⁸

Op 11 januari 1999 krijgt Haider weer een reusachtig forum van de krant om aan te kondigen dat hij er weer volledig bij is. De columnist Staberl steekt zijn voorkeur voor Haider niet onder stoelen of banken wat bijvoorbeeld in het commentaarstuk van 10 maart 1999 te merken is: “der erdrutsch-Sieger Haider” (Staberl in Krone 10/3/99, p.2). Op 15 juni mag Jörg weer zijn ding doen in de krant en vlak voor de verkiezingen, op 9 oktober 1999, luidt de grote titel op de politieke bladzijde: “Haider wordt als ideale machtcontroleur gezien”. Het volk en de krant hebben nog steeds een boontje voor de FPÖ-chef en kennen hem duidelijk al een bepaalde macht toe in de nieuwe regering, als sterke oppositieleider. Op 8 november verschijnt er een heel artikel over de politiebescherming van Haider in New York. De aandacht voor Jörg Haider blijft ongekend hoog in de krant, ook al verliest hij heel wat van zijn pluimen door in 1999 met zijn Vrijheidspartij in de regering te stappen.

Op 30 januari 2002 verschijnt er nog een zeer positief gedicht van Wolf Martin over Haider, dat zich tegen de oppositie richt, die de successen van de FPÖ moeilijk kan verkroppen.

Dass Haider sich mit den Slowenen
besser als Rote konnt versöhnen,
dass Blau die Opfer abgefunden,
dass es die Staatsschuld überwunden,
dass auch der Kinderscheck real,
nicht nur Versprechen vor der Wahl -
das wurmt enorm die Jägerschaft.
Drum hetzt sie mit verstärkter Kraft
und findet, gar nicht nur ein bissl,
Verstärkung auch beim Kanzler Schüssel...³⁹

In 2002 maakt Haider met zijn tweeslachtige politiek (« Man kann nicht zwei Herren dienen –regieren und opponieren ! » (Schüssel in Krone 10/9/02, p.4)) zich niet bijzonder populair, maar ook met negatieve berichten werkt hij zich in de kijker. Over zijn geplande terugtreding (die hij meer dan drie keer aankondigt en dan terug intrekt) wordt in de kranten duchtig gespeculeerd. De aangekondigde aftreding van Haider in de partijpolitiek wordt regelmatig over volledige bladzijdes uitgesmeerd. Op 9 maart 2002 kunnen we een gedicht van Wolf Martin over Haider lezen, waarin hij letterlijk schrijft dat Haider tevreden kan zijn, want de

³⁸ vrije prozavertaling: Vele mensen waarden in Oostenrijk Jörg Haider als snoek in de karpervijver. Volledig afstand doen van karpers wil men volstrekt niet. Want wat enkelen wel zouden willen, is een vijver met enkel snoeken.

³⁹ vrije prozavertaling: Dat Haider zich met de Slovenen beter kon verzoenen dan met de roden (SPÖ), dat blauw (FPÖ) de slachtoffers vergoed en de staatsschuld overwonnen heeft, dat ze ook de kindercheque in realiteit hebben omgezet en dat het dus niet alleen loze beloftes voor de verkiezingen waren, dat ergert de oppositie...

mensen schrijven over hem. Of dat nu positief of negatief is, doet er niet toe. Hij krijgt publiciteit.

Verteilt der Haider Nasenstüber,
schreibt jedes Blatt sogleich darüber.
Und wieder kann man drüber schreiben,
entschuldigt er sich für sein Treiben.
Und dieser Mechanismus wieder
schlägt gleichfalls sich in Zeilen nieder.
Und endlich ist gedruckt zu sehn
der Kommentar zum Phänomen.
Und auch der Reimer mischt sich ein.
Der Haider kann zufrieden sein.⁴⁰

Een heel frappant voorbeeld van de blijvende interesse voor Haider in de Kronenzeitung is het artikel op 27 november 2002, waarin - over weerom twee bladzijden uitgesmeerd - wordt uitgelegd hoe Haider erin geslaagd is om de hele wereldpers voor de gek te houden. Ergens klinkt toch nog een beetje trots door in het artikel, want “je moet het uiteindelijk maar kunnen”. (“So narrete Jörg Haider die Weltpresse” in Krone 27/11/02, p.4-5) Of hij nu bejubeld of verguisd werd, Haider had met zijn vehemente politieke standpunten (vooral rond criminaliteit, veiligheid en migratieproblematiek) toch duidelijk een gevoelige snaar in de Oostenrijkse samenleving geraakt.

Toen in 1989 en 1990 alle communistische regimes in Oosteuropa één voor één vielen en honderdduizenden mensen uit het voormalige Oostblok naar het Westen emigreerden, trad in Europa voor het eerst de vreemdelingenangst en de angst voor een overstroming van buitenlanders in eigen land heel erg op de voorgrond. Oostenrijk is altijd al een “asieland” geweest. Sinds 1945 verbleven er in Oostenrijk gemiddeld 2,6 miljoen vluchtelingen, gastarbeiders en emigranten als direct gevolg van de naoorlogse herverkaveling. In 1956 deden 180 000 Hongaren na de Hongaarse opstand een asielaanvraag, na de Praagse Lente in 1968 kwamen daar 156 000 Tsjechen en Slovaken bij. In 1981 kwamen 150 000 Polen Oostenrijk binnengestroomd na de instelling van het “recht op oorlog” door Generaal Jaruzelski. (Matouschek, 1995: 19-20) Maar toen daar na de Val van het Ijzeren Gordijn achtereenvolgens Roemenen, Turken en DDR-burgers bijkwamen, werd de euforie over de val van het Oostblok al gauw omgezet in vreemdelingen-ressentiment.

⁴⁰ vrije prozavertaling: Als Haider een kaakslag uitdeelt, schrijft elk blad meteen daarover. En als Haider zich dan daarvoor verontschuldigt, kan men dáár weer over schrijven. En dat mechanisme kan je dan opnieuw in lijnen neerschrijven. En uiteindelijk kan je dan nog eens de commentaar op dit fenomeen gedrukt zien. En ook de dichter mengt zich in heel deze affaire, dus Haider kan tevreden zijn.

De Krone pikte in 1990 succesvol in op de onzekerheid van de bevolking en de angst om de eigen bescheiden welstand door een teveel aan vreemdelingen te verliezen. “Vreemdelingen-criminaliteit” en “crimineel toerisme” werden de belangrijkste nieuwe woorden van het jaar 1990. Ook Matouschek (1995: 141) duidt in zijn boek “Notwendige Maßnahmen gegen Fremde” 1990 aan als het jaar waarin criminaliteit en vluchtelingen in de Kronenzeitung hand in hand gingen. In een Krone-bericht van 6 maart 1990 worden de Roemenen in Oostenrijk voorgesteld als verkrachters, pedofielen en gewelddadige, gevaarlijke moordenaars. Het mediadiscours dat de Kroneredacteurs met betrekking tot vluchtelingen en migranten volgen, verloopt via een vast stramien. Er wordt eerst de nadruk gelegd op de hoge migrantenaantallen die Oostenrijk niet meer kan slikken - das Boot ist voll -, dan volgen bedreigings- en angstmetaforen en wordt de illegaliteit, de criminaliteit en de oneerlijkheid van de vluchtelingen benadrukt. Tenslotte wordt erop gedrukt dat het hier om “Wirtschaftsflüchtlinge” gaat, die geen medelijden verdienen, want ze zijn enkel naar hier gekomen om aan de slechte economische situatie in eigen land te ontsnappen. (Matouschek, 1995: 147). Vooral Peter Gnam en Richard Nimmerrichter passen deze strategie regelmatig in hun Krone-columns toe. (cfr. Staberl-column, 24-3-1990 “Faschist, Nazi, Fremdenhasser!”)

Het uitbuiten van de vreemdelingenangst verbond de Kronenzeitung en de FPÖ op een ideale manier. De FPÖ kreeg in de Krone het ideale forum om haar politieke programma aan het grote publiek kenbaar te maken. De Weense FPÖ-slogan luidde in 1990 “Wien mag geen Chicago worden!”, een zinsspel op de hoge criminaliteit in Al Capone’s Chicago in de jaren ’30. In de Krone werd toen frequent ingespeeld op de “criminele Polen” die vooral op de zwarte markt handelden en de Oostenrijkse economie ondermijnden. 69% van de Weense FPÖ-kiezers gaf aan dat de houding van de FPÖ ten aanzien van de vreemdelingenkwestie een belangrijk kiesmotief was tijdens de nationale verkiezingen van 1990. (Matouschek, 1995: 26) Ook tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1991 werd er door verschillende partijen op het thema van de buitenlanders ingespeeld. De slogan van de ÖVP luidde toen “Wien den Wienern”⁴¹. De FPÖ pakte uit met slogans als “Wien muss uns Wienern Heimatstadt bleiben” en “Wien muss wieder sicher werden”.⁴²

Niet enkel de FPÖ en haar programma worden door de Kronenzeitung gefavoriseerd, ook de Weense SPÖ-leiding heeft duidelijk een streepje voor. Er bestaan wel duidelijke indirecte banden tussen Krone-opperchef Hans Dichand en enkele SPÖ-kopstukken. Vooral in de

⁴¹ Vertaling: “Wenen aan de Wenen!”

⁴² vert.: “Wenen moet de thuisstad van de Wenen blijven.” & “Wenen moet weer veilig worden!”

verkiezingsstrijd trekt de Krone gemakkelijk partij, zonder daarbij –zoals in de Engelse kranten- expliciet voor een bepaalde kandidaat te supporteren, die keuze uitvoerig in de krant te staven en die bepaalde lijn dan tot de verkiezingsdag vol te houden. Maar het is zonder meer gemakkelijk om de sympathieën en de antipathieën van de Krone-redacteuren uit de krant te lezen. Zo was Hans Dichand persoonlijk bevriend met de Weense ex-burgemeester Helmut Zilk en de volgende burgemeester Häupl.⁴³ Krone-bedrijfsleider Hans Mahr was ooit persattaché van de eveneens Weense ex-burgemeester Leopold Gratz. Toen de Krone – ten gunste van de SPÖ - besliste zich duidelijk vóór een EU-bijtrekking te uiten, zou volgens de geruchten de SPÖ-bondskanselier Franz Vranitzky Hans Dichand een deelname aan de toekomstige private televisiezender toegezegd hebben, als bedanking voor de mediale steun tijdens de EU-lidmaatschapskwestie. (Fidler, 1999: 197-198) Waar of niet, feit is dat Hans Dichand en de Kronenzeitung toch voor een betrekkelijk deel tot de SPÖ-kern behoren en dit ook in de berichtgeving doorweegt.

In het anti-faschistische blad Lotta Dura wordt een heel betoog opgezet om het antisemitisme en de favorisering van de Kronenzeitung te bewijzen. De schrijver van het artikel beweert dat heel wat Krone-columnisten er een antisemitische schrijfstijl à la FPÖ op nahouden. Op 10 mei 1992 publiceert Richard Nimmerrichter - alias Staberl - het commentaarstuk “Methode van een massamoord”, waarin hij beweert dat tijdens de nazitijd maar “in verhouding weinig” joden door gifgas zijn omgebracht in de kampen. De Joodse Cultuurgemeenschap in Wenen (IKG) tekent protest aan tegen deze vorm van negationisme, maar de klacht wordt verworpen. Het komt tot een hele rij van processen, maar al gauw wordt duidelijk dat vooral de SPÖ geen conflict met de Kronenzeitung wenste en dat de Joodse Cultuurgemeenschap toch geen bondgenoten had om de uiteenzetting voor het gerecht verder te voeren. De favorisering van de Krone voor de Weense SPÖ verandert echter vanaf 1995.

Vranitzky wordt opgegeven, en met nieuwe kanselier Klima worden zeker in het begin goede contacten met de Krone opgebouwd. Victor Klima gelooft blijkbaar dat de “Neue Kronenzeitung” dan toch niet Haider als bondskanselier wil. Dat wordt door Hans Dichand – alias Cato – ook herhaaldelijk geschreven, maar enkele van zijn naaste medewerkers

⁴³ In het tijdschrift “Lotta Dura” –*tijdschrift voor antifaschisme en meer*- staat in nummer 9 van het jaar 1997 te lezen dat de Weense oud-burgemeester Zilk voor zijn werkgever Hans Dichand een reis naar Israël organiseerde, omdat Dichand in het zuiden van het land een bos wilde planten. Helmut Zilk verklaarde dan verder – bescheiden als hij was - in Profil Nr.23/97: "Außerdem will ich, daß die "Krone" noch viel mehr als jetzt zur Hauspostille des Michael Häupl wird." Zilk wil dus dat de Kronenzeitung het “huisblaadje” van Michael Häupl, huidige burgemeester van Wenen, wordt, zodat de SPÖ een forum krijgt in de krant.

propageren Haider nog altijd expliciet en impliciet en dat is een deel van een goed doordachte ‘dubbelstrategie’. In de detailkwesties is de NKZ het wel soms met de SPÖ eens - vooral wanneer ze zich door Haider thema’s laat dicteren (bijvoorbeeld geen migranten in sociale woningen toelaten)- maar tegelijkertijd supportert de krant voor de protestpartij FPÖ waar en wanneer ze kan. Burgemeester Zilk en een rij NKZ-journalisten doen heel wat moeite om de SPÖ ervan te overtuigen haar weerstand ten opzichte van de Haiderpartij te laten varen. De aantijgingen tegen minister van Binnenlandse zaken Caspar Einem in de krant wijzen in die richting. Zo schrijft Peter Gnam op 23 maart 1997: "*Daß ein Herr Einem 32 Millionen für den 'Kampf gegen Rassismus' lockermacht, ist eine beispiellose Provokation*"⁴⁴ Een duidelijk voorbeeld van antisemitisme in de krant en een poging van de redactie om de SPÖ op het Haider-spoor te krijgen. De SPÖ doet er alles aan om de Krone als háár persoonlijke lijfblad te engageren, want de socialisten zien maar al te goed hoe de tactiek van Haider door de publicistische ondersteuning van de NKZ erg succesvol is. Is de geclaimde onafhankelijkheid van de Kronenzeitung dus terecht? Nee. Haiders FPÖ staat nog altijd op nummer 1 in de gratie van de krant, maar ook de SPÖ pikt duidelijk enkele graantjes mee.

⁴⁴ Vert.: Dat een zekere heer Einem 32 miljoen Schilling vrijmaakt voor de “strijd tegen rassisme” noem ik de reinste provocatie!

4. Evolutie van de Kronenzeitung naar een verzuilde partijkrant?

Evolutie van de themasetting in de Kronenzeitung

Hier begint mijn kwantitatieve onderzoek. Ik zal empirisch proberen hard maken dat de Krone duidelijk “verzuilde” tendenzen vertoont en dat de krant als spreekbuis voor de extreem-rechtse partij is gaan fungeren. Daarvoor zal ik dus allereerst nagaan of de themasetting van de krant wezenlijk veranderd is naarmate de FPÖ meer en meer legitimiteit op politiek gebied won en haar macht en invloed toenam. Mijn hypothese is dat de Kronenzeitung –naarmate het succes van de FPÖ stijgt - ook meer en meer expliciete thema’s van de vrijheidspartij zal overnemen en behandelen in de krant. Het zal hier vooral gaan om de thema’s criminaliteit/veiligheid en migratie- en asielproblematiek.

Ik ga de krant –ook voor de rest van mijn onderzoek in de volgende hoofdstukken- bekijken vanaf 1986, het jaar dat Jörg Haider als partijleider van de FPÖ werd aangesteld, tot de nationale verkiezingen van 2002, toen de FPÖ een afstraffer van formaat beleefde en 17 % van haar kiezers verloor. Deze periode is een constante in mijn onderzoek. Ik heb die periode van 1986 tot 2002 eerst en vooral herleid tot 6 jaren: 1986, 1990, 1994, 1995, 1999 en 2002, de jaren van de nationale verkiezingen in Oostenrijk. Om een verdere haalbare afbakening te maken in het aantal kranten dat ik inhoudelijk zou bestuderen, heb ik ervoor geopteerd elk verkiezingsjaar verder te herleiden tot *6 geconstrueerde weken*, verspreid over het “hele” jaar⁴⁵. Daarbij is er rekening mee gehouden dat alle dagen van de week even vaak vertegenwoordigd zijn, alsook de weekendedities. In bijlage het aantal weerhouden dagen met datum en “dag van de week”-vermelding in een Excel-bestand. Op die manier houd ik 230 kranten over, een representatief aantal om conclusies te kunnen trekken over de hele periode 1986-2002.

Om een evolutie in themasetting van de krant doorheen de jaren te kunnen vaststellen, heb ik ervoor geopteerd me te beperken tot de voorpagina van de Kronenzeitung. Het is onmogelijk alle vormelementen in de hele krant te analyseren, te meten en te tellen en daarom heb ik geopteerd voor een min of meer representatieve indicator: de *voorpagina*. Deze techniek is al

⁴⁵ Een eerste voorstel om mijn verkiezingsjaar te herleiden tot een verkiezingsmaand en een niet-verkiezingsmaand is uiteindelijk verworpen, omdat het terecht moeilijk is een “normale” periode te vinden buiten de verkiezingsperiode, zeker omdat er tegenwoordig bijna permanent campagne gevoerd wordt (de permanent campaigning-tendens). Bij mijn keuze om een steekproef te nemen, verspreid over het hele jaar, loop ik het risico wegens de te geringe steekproef een niet-significant resultaat te bekomen (ik bekijk nu “slechts” 38 kranten op een volledig jaar), maar mijns inziens komt deze keuze toch de neutraliteit van het onderzoek ten goede.

eerder in onderzoek van Stefaan Walgrave en Knut De Swert toegepast (De Swert, 2002: 27-41 & Walgrave/De Swert, 2002) De voorpagina is het visitekaartje of het uithangbord van de krant. Voordeel van deze strategie is dat de artikels die behandeld worden prominent aanwezig zijn in de krant en dat het dus om belangrijke informatie zou moeten gaan. Ik heb de voorpagina's van mijn 230 geselecteerde kranten gecodeerd, om vanuit die resultaten conclusies te kunnen trekken over de gewijzigde themasetting. Mijn coderingsschema bestaat uit 46 themacodes, die me allereerst in staat stellen de krant op te delen in ruwe onderdelen zoals binnenlandse en buitenlandse politiek, ongevallen en rampen, criminaliteit, sportbeleid, kunst & cultuur etc.

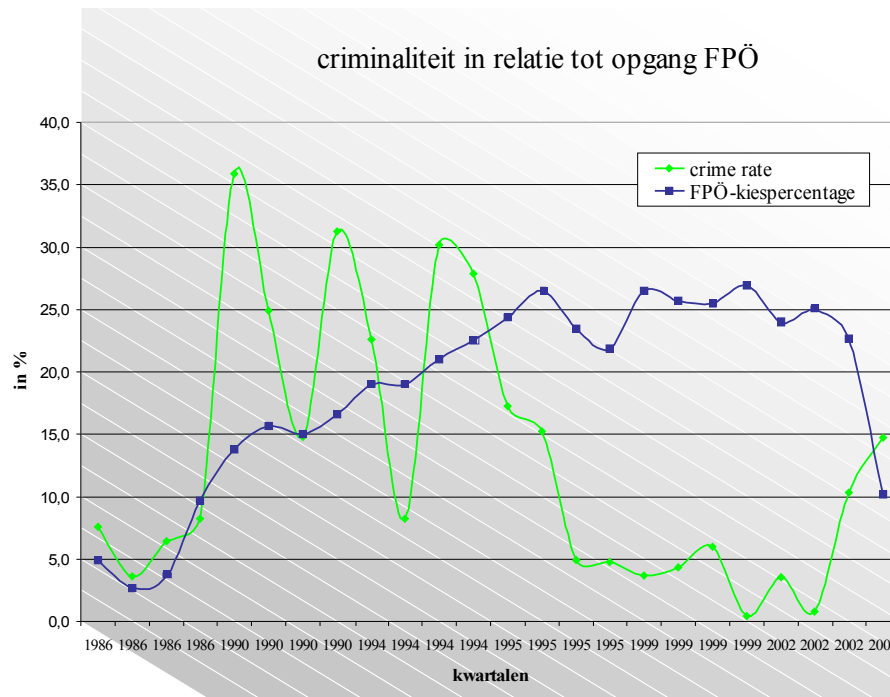
Bovendien zijn een aantal van die items ook specifiek toegespitst op de typische tabloidthema's zoals *royalty*, *celebrity*, *faits divers*, *sport*, *corruptie*, *sex-related crimes* enz. Waarom tabloidthema's onderzoeken? We hebben de Kronenzeitung in het vorige hoofdstuk al gedefinieerd als een echte tabloidkrant. Bovendien duiden Hauttekeete, Peersman en co. de "verlichting" en "verleuking" van de media - d.i. het verminderen van politiek nieuws in de media ten voordele van sensatie en entertainment – als "tabloidisering". (Hauttekeete, 2002: 343-344) Een recente term die een pejoratieve lading aan de huidige vervlakking van de media geeft. Oorzaken voor die tabloidisering zijn onder andere heel wat economische factoren die de pers vercommercialiseren en de opkomst van het "infotainment" op televisie (Hauttekeete, 2002: 344-347) Interessant is zeker eens te kijken of de titels in de Kronenzeitung door de jaren heen negatiever en sensationeler geworden zijn en of het aandeel aan sport, fait divers en gerechtelijk nieuws nog gestegen is ten koste van het sociaal-economische en politieke nieuws.

De codering is dus a-priori opgesteld volgens de noden en behoeften die ik in mijn onderzoek dacht tegen te komen en tegelijkertijd volledig genoeg om niet voor verrassingen te komen staan. Een aantal onderwerpen komen ook bewust overeen met typische thema's die een populistische, racistische protestpartij in de regel ook behandelt, maar die thema's lopen voor een groot deel ook parallel met de typische tabloidthema's (criminaliteit, de asielproblematiek en de integratie van migranten, sex-schandalen met politici of ambtenaren...). Alles heeft uiteindelijk een plaatsje gevonden in het schema. Bijlage 2 geeft een overzicht van alle categorieën met - waar nodig - een beschrijving van wat eronder verstaan moet worden.

De door mij bekeken voorpagina's zijn niet enkel geanalyseerd op hun themasetting, maar ook op artikelgrootte en artikelfoto-grootte. Bij de artikelgrootte werd er een tamelijk ruwe, maar zeker voldoende gedifferentieerde onderverdeling gemaakt tussen 1) een groot, 2) een middelgroot, of 3) een klein artikel. Onder een *groot artikel* werd een item verstaan dat ongeveer de helft of meer dan de helft van de voorpagina besloeg, een *middelgroot artikel* nam minder dan de helft van een pagina in, maar toch duidelijk meer dan 1/6 van de pagina. Een *klein artikel* tenslotte benam gemiddeld 1/6 van een pagina of minder. De artikelgrootte werd door mij bij benadering vastgesteld en werd dus niet in centimeters nagemeten, wat voor het doel van mijn onderzoek ook niet relevant was. Prenten, foto's en cartoons werden mee in de artikelgrootte opgenomen, maar nog eens apart vermeld onder het blok "fotogrootte". De grootte van de prent of de foto werd steeds in verhouding gezien tot het bijhorende artikel. Een klein artikel dat bijna uitsluitend uit een foto bestond met een lijntje tekst erbij, kreeg de code "groot" mee, wat de fotogrootte betrof. De onderverdeling van de fotocodering ging als volgt: Bij een "grote" foto was de prent duidelijk groter dan de bijhorende tekst, een "middelgrote" foto besloeg meer dan de helft van de tekst, een "kleine" foto duidelijk minder dan de helft van de tekst en "geen foto" was een vierde en laatste optie.

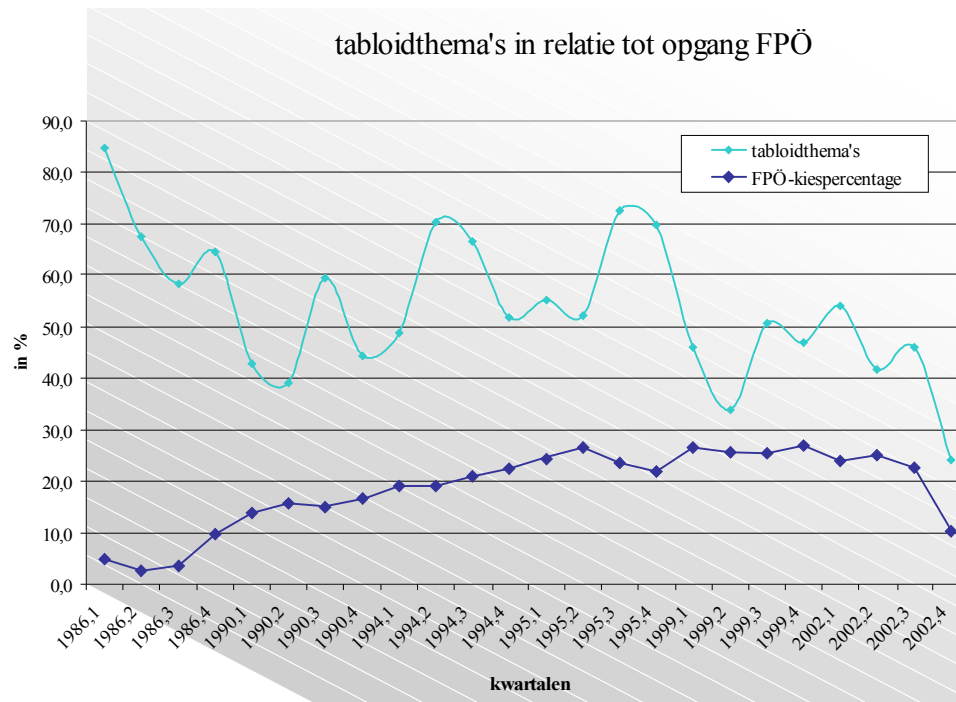
Omdat een tabloidkrant "leeft" van foto's en beelden heb ik voor een *gewogen meting* geopteerd: niet enkel de grootte van het artikel, maar ook de grootte van de foto speelt beduidend mee in de interpretatie van de resultaten. De resultaten van de verschillende themametingen heb ik dan bekeken in relatie tot de kiesresultaten van de FPÖ tijdens de nationale verkiezingen van 1986, 1990, 1994, 1995, 1999 en 2002. Om meer ijkpunten op mijn grafieken te hebben, heb ik met kwartaalmetingen gewerkt. De maandelijkse opiniepeilingen van alle verschillende partijen van 1986 tot 2003 werden me door het Oostenrijkse IMAS-instituut ter beschikking gesteld. Research aan het Centrum voor Communicatiewetenschappen aan de K.U.Leuven heeft uitgewezen dat de globale artikeloppervlakte een min of meer juiste maatstaf is voor de andere druktechnische factoren (titelbreedte, aantal titeldekken, grootte van de titelletters, lettergrootte en -soort, blikvangers enz) en dat bijgevolg de globale oppervlaktetelling, inclusief de foto's en prenten, een verantwoorde vereenvoudiging is van de meting van de andere grafische elementen. (Huypens, 2002: 230-231)

Uit de bekomen resultaten van de voorpagina-codering kunnen een paar interessante conclusies getrokken worden. Kijken we allereerst naar een mogelijke gelijkmatige stijging van de criminaliteitsartikels in de Kronenzeitung en de kiesintenties voor de FPÖ.

Het aantal criminaliteitsartikels op de voorpagina's van de Krone kent een heel grillig verloop. Afgezien van een klein dieptepunt in het tweede kwartaal van 1994 kunnen we stellen dat het aandeel aan criminaliteit stijgt tot begin '95 en dan gestaag afgebouwd wordt. Een directe relatie met de opgang van de FPÖ kan hier zeker niet aangetoond worden. Er lijkt op het eerste zicht eerder een tegengestelde tendens vastgesteld te kunnen worden. Je zou eventueel kunnen stellen dat met de aanstelling van Haider als partijleider de criminaliteit wel hoge pieken bereikt – tot 36 % van de voorpagina-artikels blijken het thema criminaliteit begin 1990 te behandelen - maar vanaf 1995 blijft de FPÖ gestaag stijgen, terwijl het aandeel aan criminaliteit afneemt. Hier is dus algemeen gesteld geen significant verband vast te stellen tussen de stijging van het thema criminaliteit en de stijging van de kiesintenties voor de FPÖ. Mijn hypothese wordt hier dus gefalsifieerd.

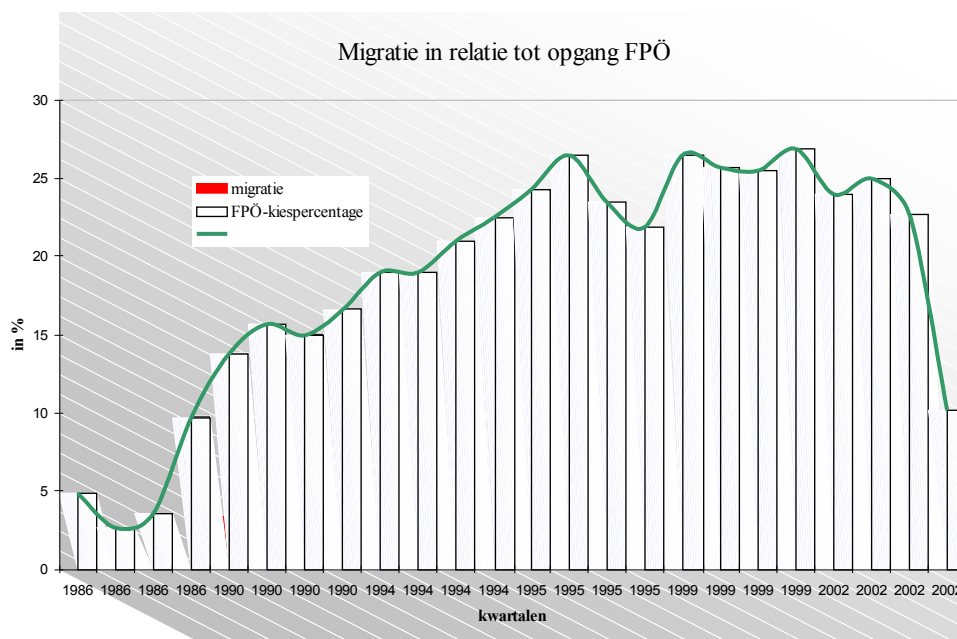
Hetzelfde met het thema tabloid. Daaronder wordt verstaan : royalty, celebrity, sport en fait divers. Voor de Krone geldt de leuze “Eens een tabloid, altijd een tabloid”. Moest het nog niet volledig duidelijk zijn, dat de Krone nummer 1 onder de boulevardbladen is, dan is dit bij deze zeker bewezen. Maar stijgt het aantal tabloidartikels ook naarmate het kiessucces van de FPÖ stijgt?

Het aantal tabloidthema's op de voorpagina is ongekend hoog en blijft dat ook in bepaalde mate. Frappant is wel, dat het tabloidgehalte ook ineens een duikvlucht maakt, parallel met het kiesresultaat van de FPÖ in 2002. Heel spectaculair is dit evenwel ook niet, want het 4^e kwartaal van 2002 stond bijna volledig in het teken van de nationale verkiezingen en dat liet zich ook duidelijk aan de voorpagina's merken: het aandeel aan fait divers-nieuws werd even teruggedrongen en verkiezingsnieuws kreeg prioriteit. Dat blijkt trouwens een algemene tendens te zijn bij alle nationale verkiezingen. Het aantal tabloidthema's daalde in de vorige verkiezingsperiodes niet zo spectaculair als in 2002, maar dat is misschien te verklaren door het feit dat in 2002 iedereen gespannen uitkeek naar welke partijen er in de regeringscoalitie zouden stappen. Een niet zo eenvoudige kwestie als de vorige jaren. De grote vraag in 2002 was immers “Blijft de FPÖ in de regering of wordt ze terug in de oppositie gedrongen?”

Mijn hypothese gaat ook in het geval van het tabloidgehalte van de krant niet op. Het aantal tabloidartikels stijgt niet evenredig met het kiessucces van de Vrijheidspartij.

Voor het thema “migranten” is wel een structureel verband aan te tonen met de kiesintenties van de FPÖ. Sinds 1995, toen de FPÖ hoge toppen scheerde, heeft het thema migratie & asielbeleid zich duidelijk in de politieke discussie gelanceerd en werd het een vast thema op de politieke agenda. Mogelijk zit de interventie van de FPÖ en haar invloed op die politieke agenda daar voor iets tussen, maar representatieve bewijzen daarvoor zijn er op basis van de voorpagina-codering evenwel niet. Bovendien is het thema “migratie” in heel Europa rond die tijd bespreekbaar gemaakt en is dit zeker geen tendens die zich enkel in Oostenrijk heeft doorgezet. (cfr. De Swert/Walgrave, 2002c: 146) Uit onderzoek van Bettina Rixner en Monica Schweizer is evenwel gebleken dat er, zeker wat het thema “buitenlanders en migratie” in de krant betreft, toch een duidelijk verband kan worden vastgesteld met de opgang van Haider's Vrijheidspartij.

Rixner heeft in haar onderzoek de Kronenzeitung en Der Standard aan een grondige vergelijking onderworpen over het thema buitenlanders. Het betreft een inhoudelijke, kwalitatieve analyse van de volledige krantenuitgaven van de maanden oktober, november en december '92 en januari en februari '93. Rixner staft haar conclusies niet met cijfers maar met voorbeelden, zodat een kwantitatieve vergelijking met mijn eigen onderzoek moeilijk is. Resultaten van het onderzoek van Rixner zijn o.a. dat de NKZ met haar berichtgeving de plannen van de FPÖ als het ware ondersteunt door ijverig negatieve punten over buitenlanders te verzamelen. Haider wordt door de NKZ als enige en eerlijke criticus van de veel te open migratiepolitiek van de Oostenrijkse regering gezien en hij wordt bij voorkeur als slecht behandelde en geboycotte martelaar voorgesteld. De NKZ heeft een duidelijke voorkeur voor

politieke bijdragen waarin Jörg Haider en de FPÖ als actieve tegenstanders van de coalitie gepresenteerd worden. Er wordt opvallend weinig kritiek gegeven op de plannen van de FPÖ en negatieve aspecten met betrekking tot de Vrijheidspartij worden gewoonweg verzwegen. De krant heeft een duidelijke voorkeur voor Haider in de berichtgeving en uitlatingen van de FPÖ-chef worden heel gemakkelijk door de krant opgepikt wat uit volgend hoofdstuk nog zal blijken. (Rixner, 1994: 134-168)

Bij de codering van de binnenlandse politiek-artikels (dit onderzoek wordt nog uitgebreid belicht in de volgende hoofdstukken) heb ik echter kunnen vaststellen dat er wel degelijk doorheen de jaren meer aandacht aan de migratieproblematiek besteed wordt in de krant en die resultaten zijn net iets signifikanter dan de voorpagina-codering:

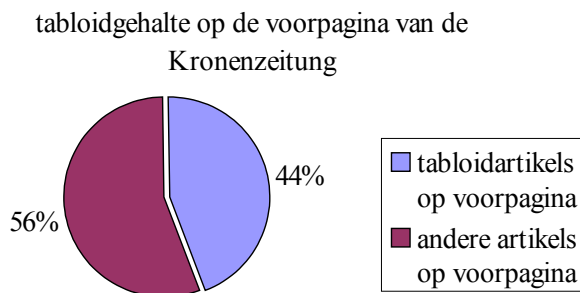
Aantal migratie-artikels op het totaal

	migratie	aantal artikels	in %
1986	0	122	0%
1990	9	107	8%
1994	7	110	6%
1995	2	112	2%
1999	10	119	8%
2002	4	111	4%

Vanaf 1990 tot 1999 staat het thema asielproblematiek permanent op de agenda. In 2002, op het moment dat Haider z'n legitimiteit op politiek vlak verliest, daalt het aantal migratieberichten ook. Deze resultaten kunnen zeker niet direct op naam van de Haiderpartij geschreven worden en door de dataselectie zijn dit ook geen representatieve resultaten, maar de FPÖ kan inderdaad een beïnvloedende rol gespeeld hebben bij het plaatsen van het thema "migratie- en asielproblematiek" op de agenda van de regering.

Dat de codering van de voorpagina's van de Kronenzeitung geen opvallend significante resultaten oplevert, is niet volledig verwonderlijk en lag eigenlijk wat in de lijn van de verwachtingen, rekening houdend met het feit dat het hier om een duidelijk boulevardblad gaat. Door het kleine formaat van de Krone is het niet mogelijk veel artikels op de voorpagina af te drukken, wat de significantie van het onderzoek sowieso al bemoeilijkt. Meer dan 5 artikels op één voorpagina was een uitzonderlijkheid. Omdat het blad ook nog eens op straat verkocht wordt, heeft de voorpagina vooral als functie lezers aan te trekken met schreeuwerige titels en veelzeggende foto's. De voorpagina van de Kronenzeitung bestaat vaak enkel uit een grote titel die de ene helft van het blad inneemt, en een grote prent, die niks met de bovenstaande titel te maken heeft en de andere helft van de pagina voor haar rekening neemt. En de voorpagina is gevuld.

Uit onderzoek bleek ook dat voor de prent op de voorpagina vaak fait divers- en human interest-nieuws gekozen werd om de lezers een goed gevoel te geven bij het kopen van de krant. 44 % van alle artikels op de voorpagina van de Krone hebben immers een hoog tabloidgehalte. Vandaar het weinig politieke nieuws op de eerste pagina.

Het nieuws op de voorpagina is uitsluitend op thema's gecodeerd en niet op waardering. De redacteurs van de Kronenzeitung hebben een voorliefde voor heel "exclamatorische" titels op hun voorpagina, met een dik uitroepteken erachter. Het

sensationeelste aspect van het bericht wordt eruit gehaald en in de titel geplaatst en vaak wordt er in de titel duidelijk tegen een bepaalde partij of bevolkingsgroep geageerd. Bv. "Schwarze Wähler zu Ausländern toleranter als rote und blaue!", "Vranitzky & Busek lehnen das Haider-Ultimatum ab!", "SPÖ & ÖVP einig wie nie zuvor: Haider kein Koalitionspartner". Politieke partijen of organisaties die heel laag op de gunstladder van de NKZ staan en proberen om Jörg Haider stenen in de weg te leggen, zoals coalitiepartners SPÖ en ÖVP, worden door de titels impliciet bekritiseerd. Maar nogmaals, dit is door het subtiele taalspel moeilijk hard te maken, wat uit het volgende hoofdstuk zal blijken. Wat ook uit de titels op de voorpagina's blijkt, is dat eerder informatie gebruikt wordt die zich tegen de coalitiepartners richt dan informatie die kritiek op de FPÖ uitoefent. Dat wil dus zeggen: liever kritiek *van* Jörg Haider dan kritiek *op* Jörg Haider.

Conclusie van dit onderzoek: mijn hypothese - dat de typische FPÖ-thema's, criminaliteit en migratieproblematiek, meer aan bod zouden komen in de krant naarmate het kiessucces van de FPÖ groter werd - is niet volledig empirisch hard te maken. Er is een lichte stijging van het thema migratie vast te stellen, maar niet significant. Het typische uitzicht van een tabloid-voorpagina en het formaat van de krant zouden er mee de oorzaak van kunnen zijn, waarom hier geen representatieve resultaten kunnen aangetoond worden. Maar er zijn geen harde, sluitende bewijzen te vinden dat de media-aandacht voor thema's als migratieproblematiek en criminaliteit mee geleid zouden hebben tot het succes van de Vrijheidspartij. Het is

bijvoorbeeld goed mogelijk dat er al ontwikkelingen in deze gebieden op gang waren gekomen, die dan media-aandacht hebben gekregen en zo bijdroegen tot het succes van de FPÖ.⁴⁶ Maar nog eens: dit zijn slechts hypotheses. Verdere inhoudelijke analyse van de binnenlandse politiek-artikels in de volgende hoofdstukken kan hier uitkomst bieden.

⁴⁶ Uit het artikel "*Invloed van de nieuwsmedia op het verkiezingssucces van het Vlaams Blok*" van De Swert & Walgrave blijkt dat deze ontwikkelingen zich inderdaad niet op nationaal gebied beperkten, maar dat die interesse voor migratie en criminaliteit blijktbaar ook in andere Europese landen waaronder België een nieuwe tendens is. (De Swert/Walgrave, 2002c: 122-151)

5. Berichtgeving over de verschillende politieke partijen en politici in de Kronenzeitung van januari 1986 tot december 2002

In deze tweede fase zal ik ook onderzoeken welke Oostenrijkse partijen en politieke figuren er in de NKZ over- of ondervertegenwoordigd zijn. Ik verwacht in dit onderzoek – naar analogie met de bevindingen in de vorige hoofdstukken - een duidelijke oververtegenwoordiging van FPÖ-politici en een ondervertegenwoordiging van linkse partijen in de krant. Mogelijk kan er nog een stijging van FPÖ-vermeldingen vastgesteld worden, parallel lopend met het kiesresultaat van de FPÖ, alhoewel natuurlijk rekening dient gehouden worden met regerings- en kanseliersbonussen, wat de resultaten kan vertekenen.

Methodologische aanpak

Ik heb me in dit onderzoek beperkt tot de sectie binnenlandse politiek in de verschillende kranten. Per krant heb ik 3 artikels over de Oostenrijkse politiek gecodeerd op aanwezigheid van politieke figuren en politieke partijen. Het gaat in het totaal om 230 kranten waarvan ik 686 artikels heb gecodeerd. Om een objectieve selectie van de verschillende artikels te kunnen maken –hoewel die selectie vaak niet nodig was bij gebrek aan méér dan 3 politieke artikels, eigen aan een tabloid – heb ik het principe “van linkerbovenhoek tot rechteronderhoek” toegepast. De eerste drie artikels die ik op deze diagonale weg tegenkwam, werden door mij gecodeerd. Een tweede moeilijkheid was de aard van de politieke artikels. Naast de “neutrale” artikels waren immers nog tal van commentaarstukken en pseudo-editorialen in de politieke pagina’s te ontdekken.

Ongeveer de helft van de artikels is geschreven in de vorm van een commentaar of zelfs een gedicht. Vaste redacteurs van dienst - de enigen trouwens die met naam en toenaam in de krant vermeld worden⁴⁷ - zijn Richard Nimmerrichter alias “Staberl”, Wolf Martin, hoofdredacteur Hans Dichand alias “Cato”, Ernst Trost, Peter Gnam, Dieter Kindermann en Günther Nenning. Wolf Martin schrijft politieke satirische gedichten, Hans Dichand schrijft onder de schuilnaam “Cato”, een politicus en schrijver en één van de markantste Romeinen uit de 2e eeuw voor Christus. Richard Nimmerrichter bekritiseert dagelijks in zijn columns het wereldgebeuren dat zich niet zelden beperkt tot de Oostenrijkse politiek, Ernst Trost neemt het commentaarstuk “Was dahinter steckt” voor zijn rekening, Dieter Kindermann

⁴⁷ Je zou ze dus naar analogie met de populistische partijen als “goeroes” van de populistische krant kunnen duiden. De leiders van het blad, die met een duidelijke opinie naar voren komen en zo de lijn van de krant bepalen.

“Thema des Tages”, Peter Gnam de rubriek “Politik inoffiziell” en Günther Nenning “Anders gesehen”. En dan heb je nog *Herrn Strudls Sonntagsnotizen* : een dagelijkse cartoon waarin een Biedermayer-figuurtje met eenvoud van geest een boude uitspraak doet, vaak over de politieke situatie in Oostenrijk.

Omdat ongeveer de helft van de politieke stukken uit commentaren en columns bestaat, afgewisseld door de verschillende Krone-redacteurs zou het fout zijn daaraan voorbij te gaan. Ik heb er toch voor geopteerd deze stukken volgens hetzelfde “linkerbovenhoek-rechteronderhoek”-principe in de codering te betrekken, maar heb de mogelijkheid open gelaten om deze artikels apart van de neutrale politieke berichtgeving te bekijken. Het is vooral heel relevant voor mijn onderzoek de commentaarstukken niet zomaar te laten voor wat ze zijn, want in deze stukken zijn het duidelijkst impliciete partijvoorkeuren te ontdekken. Impliciet weliswaar want de Krone heeft een aparte stijl ontwikkeld waardoor tussen de lijnen een duidelijke stellingname te lezen is, maar objectief gezien kan men de krant moeilijk belangenvermenging of voortrekkerij aanwrijven. Er wordt heel subtiel met taal gespeeld. In het volgende hoofdstuk over over- en onderwaarderingen van partijen ga ik daar dieper op in.

Monica Schweizer heeft in haar kleinschalige, vergelijkende onderzoek van de NKZ en Der Standard voor de maand april 1992 reeds de aanwezigheid van politieke partijen in de berichtgeving van een tabloid- en de kwaliteitskrant onderzocht en haar bevindingen sterkten me in de overtuiging ook op significante resultaten bij mijn onderzoek uit te komen. (Schweizer, 1993: 250) Schweizer heeft zich toegespitst op citaten en quotes van partijen of politici die letterlijk in de kranten gerechtkwamen:

Aantal SPÖ, ÖVP, FPÖ en Grüne-citaten in de Standard en de Krone

Krant over partij	Standard Ber.	in % van 403	NKZ Ber.	in % van 64
SPÖ-citaten	118	29,3	7	10,9
ÖVP-citaten	108	26,8	10	15,6
FPÖ-citaten	96	23,8	36	56,3
Citaten van de groenen	81	20,1	11	17,2
Som van de citaten	403	100	64	100

Het 6 keer grotere aantal berichten van de Standaard is te verklaren door het grote formaat- en kwaliteitsverschil van de 2 kranten. Boulevardbladen hebben de neiging de politieke

berichtgeving te reduceren tot max. 3 à 4 bladzijden in de krant en de berichten zijn bovendien heel beknopt geschreven. Bovendien laat het kleine formaat van de Kronenzeitung uitgebreide berichten sowieso niet toe. Uit de onderzoeksresultaten blijkt overduidelijk een voorkeur voor de FPÖ, die beduidend meer aan het woord gelaten wordt dan de andere partijen.

In mijn eigen onderzoek heb ik niet zoals Schweizer de aanwezigheid van citaten en quotes van partijen of politici onderzocht, maar de aanwezigheid van vermeldingen van de vier grote partijen en hun politici. Ik heb hiervoor lijsten aangelegd met de verschillende politici die binnen de vier grote partijen – ÖVP, SPÖ, FPÖ en Groenen - vermeld werden. Elke politicus heeft een cijfer gekregen, zodat gemakkelijk bepaald kon worden tot welke partij een politicus behoorde. De grote partijen zelf werden ook voorzien van een cijfer: FPÖ 1, SPÖ 2, ÖVP 3 en Groenen 4. (in bijlage). Ik heb bij de verwerking van de resultaten geen rekening gehouden met de grootte van het artikel en heb dus niet geopteerd voor een gewogen meting. Het doel van het onderzoek is het in kaart brengen van het aantal vermeldingen van politici of partijen zodat een gewogen meting weinig relevant zou zijn. Ook de fotogrootte van de artikels is daarom buiten beschouwing gelaten. De artikels hadden in het merendeel van de gevallen geen illustrerende foto en als er al een afbeelding aanwezig was, ging het vooral om politieke cartoons, die weinig met het betreffende artikel te maken hadden, maar eerder een eigen visie van de cartoonist op de Oostenrijkse politiek van dat moment weergaven.

Wel heb ik geprobeerd een evolutie vast te stellen in het aantal vermeldingen van de verschillende partijen. Vermits de door mij onderzochte kranten een periode van 16 jaar overbruggen, was het wel interessant te onderzoeken of de stellingname van de krant in de loop van de jaren veranderd is. In de resultaten moet onder andere ook rekening gehouden worden met kanseliersbonussen en coalitiebonussen. De Swert & Walgrave schrijven in hun artikel “De kanseliersbonus in de Vlaamse pers” :

“Media tenderen naar het ruimschoots berichten over de woorden en daden van de regering en naar het in de mediatische schaduw zetten van de oppositie. Als die bonus betrekking heeft op de mediatische meeraandacht voor de regeringsleider, dan kunnen we spreken van een kanseliersbonus.” (2002d: 372)

Het spreekt voor zich dat de kanselier van de bondsrepubliek Oostenrijk heel vaak in de berichtgeving vermeld wordt, als vertegenwoordiger van zijn land naar de buitenwereld toe en als gezaghebbende macht binnen de coalitieregering. Ook de regering heeft een voorsprong op de oppositiepartijen wat de vermeldingen betreft, en daar dient natuurlijk ook rekening mee gehouden te worden.

Partijvermeldingen over de hele lijn in %

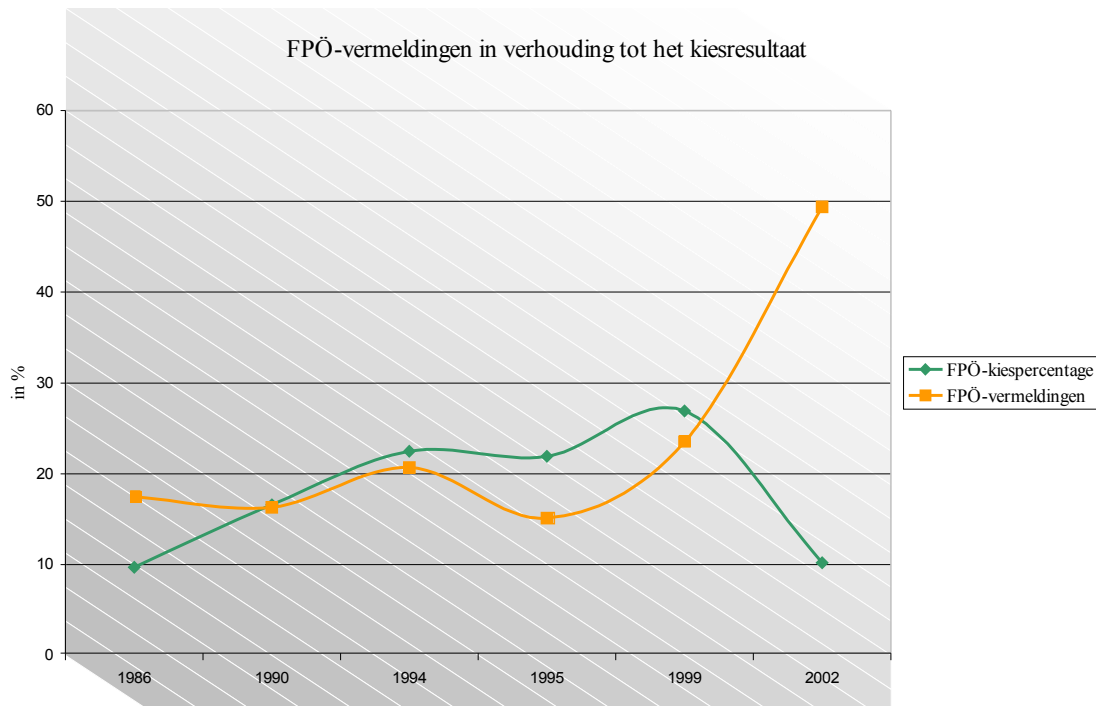
	NKZ Vermel- dingen	in % Van 4564
FPÖ	1153	25.3
SPÖ	1567	34.3
ÖVP	1593	34.9
groenen	251	5.5
Som	4564	100

Als ik enkel het aantal vermeldingen van de verschillende partijen in de krant over de hele periode bekijk, valt meteen het groot aantal vermeldingen voor de FPÖ op. Zeker als je er rekening mee houdt dat de FPÖ pas in 1999 coalitiepartner werd en mee met de ÖVP in de regering stapte. De verhouding met de andere oppositiepartij “Grüne” is heel frappant. Het is uiteraard een kleinere partij, maar de groenen worden door de Kronenzeitung bijna volledig genegeerd. Maar 5,5 % van de totale berichtgeving van de Krone maakt vermelding van de groene partij. ÖVP en SPÖ zijn even sterk aanwezig in de berichtgeving, want eigenlijk zou moeten voor twee gelijkwaardige coalitiepartners. Maar het is net alsof de FPÖ mee regeert, want qua vermeldingen heeft ze bijna evenveel in de pap te brokken als de regeringspartijen.

evolutie van ÖVP, SPÖ, FPÖ en Grüne -vermeldingen van 1986 tot 2002

	1986	In %	1990	in %	1994	in %	1995	in %	1999	in %	2002	in %
FPÖ	114	17.5	99	16.3	132	20.7	122	15.1	211	23.5	475	49.4
SPÖ	289	44.3	240	39.5	227	35.6	333	41.1	327	36.5	151	15.7
ÖVP	205	31.4	248	40.9	237	37.1	310	38.3	330	36.8	263	27.4
Groenen	44	6.8	20	3.3	42	6.6	45	5.5	28	3.2	72	7.5
Som	652	100%	607	100	638	100	810	100	896	100	961	100

Als we naar de evolutie van het aantal partijvermeldingen kijken, kunnen we vaststellen dat de vermeldingen voor de Vrijheidspartij gestaag stijgen, samen met hun succes in de verkiezingen. Met een kleine daling in 1995, maar die daling loopt ook mooi parallel met het verkiezingsresultaat van de FPÖ, dat ook wat daalt in 1995 om dan in 1999 weer naar boven te schieten. Enkel in 2002 scheiden de wegen van de vermeldingen en de kiesresultaten zich: de resultaten van de liberale partij gaan loodrecht naar beneden, terwijl de media-aandacht voor de partij ongekende toppen bereikt. (zie grafiek p.52)

In 2002 trekt de liberale Oostenrijkse partij bijna 50 % van alle politieke aandacht naar zich toe. Daar zou de regeringsbonus voor een stuk kunnen tussenzitten, maar ÖVP en SPÖ hebben tijdens hun legislatuur nooit in die mate aandacht gekregen van de Kronenzeitung. Mogelijk hebben de problemen in de partij en de grote vraag op het einde van het jaar, namelijk of de FPÖ nog voor een tweede regeringsperiode aan de macht zou blijven, daar iets mee te maken. De ÖVP-SPÖ-vermeldingen in de krant blijven doorheen de jaren even hoog. De Groenen zijn in 1999 naar ongekende diepten afgezakt, mede door de interesse van de krant in de nieuwe en nooit eerder gevormde blauw-zwarte regering.

Bekijken we de kanseliersbonussen dan moeten we opmerken dat Haider, die het nooit tot bondskanselier geschopt heeft, erin geslaagd is het –qua media-aandacht – beter te doen dan alle Oostenrijkse kanseliers. Enkel Franz Vranitzky van de SPÖ komt nog enigszins in de buurt van Haider, maar die is dan ook drie regeringsperiodes lang aan de macht gebleven. (1990, 1994, 1995)

Kanselierversmeldingen over de hele lijn in %

kanselier-bonussen	vermeldingen	in % van alle vermeldingen
Sinowatz (SPÖ)	30	0.7
Kirchschläger (SPÖ)	6	0.1
Vranitzky (SPÖ)	301	6.5
Waldheim (ÖVP)	55	1.2
Klestil (ÖVP)	122	2.7
Klima (SPÖ)	88	1.9
Schüssel (ÖVP)	223	4.8
Haider (FPÖ)	403	8.8
Som	4602	

De Swert & Walgrave bieden in hun artikel onrechtstreeks twee mogelijke oorzaken aan voor die hoge kanseliersbonus van Jörg Haider. Ze schrijven onder andere : « *De kanseliersbonus van een charismatische premier die als geen ander de ‘media logic’ beheerst en bespeelt [...] is waarschijnlijk een stuk hoger dan die van een botte en onbeholpen technocraat* » Als je de ‘premier’ hier door een ‘politicus’ vervangt, heb je een uitstekende beschrijving van Jörg Haider. Dit statement gaat in het geval van de Oostenrijkse politiek niet enkel op voor kanselier, maar dus ook voor charismatische politici, die zich in de kijker weten te werken. Bovendien wijzen De Swert & Walgrave er nog op dat de politieke oriëntatie van de media ook verklarend zou kunnen zijn voor de meeraandacht voor Haider. Media spenderen in de regel meer aandacht aan ideologisch bevriende partijen en politici en dat er sprake is van een vriendschapsrelatie of toch in ieder geval hechte banden tussen de FPÖ en de Krone-leiding heb ik voldoende beargumenteerd in hoofdstuk 3.

Kijken we tenslotte naar de vermeldingen van Haider in verhouding tot zijn partij door de jaren heen, dan zien we dat die percentages ook enorm hoog zijn :

Haidervermeldingen in verhouding tot de FPÖ-vermeldingen

	1986	1990	1994	1995	1999	2002
Haider	86	59	67	63	134	341
FPÖ	114	99	132	122	211	475
Haider in % tov FPÖ	75.4	59.6	50.8	51.6	63.5	71.8

Mijn these in hoofdstuk 2.4 dat Haider de FPÖ is, wordt hier bevestigd. Haider slaagt erin over de hele lijn gemiddeld 62 % van de vermeldingen voor zijn partij binnen te rijven. In 1986 was hij duidelijk de ‘coming man’ binnen de FPÖ, en 2002 is de partij voor drie kwart van de vermeldingen nog steeds ‘Haider’. Haider staat voor zijn partij, hij representeert zijn partij. Hij is de goeroe, de voorman, de volkstriebun. De Swert & Walgrave schrijven in hun artikel over de kanseliersbonus dat Belgische premiers gemiddeld een derde (30,4 %) van de totale aandacht voor de partij naar zich toetrekken (De Swert/Walgrave : 2002d : 388-389), Haider doet het twee maal zo goed en slaagt erin door de jaren heen een volle twee derde van de partij-aandacht op zijn rekening te schuiven. Het rechtspopulisme staat of valt met de goeroe, staat te lezen in het eerste hoofdstuk. Als er geen machtige man aan de top staat, komt het rechtspopulisme niet van de grond, want dat is juist gebaseerd op een totale fixatie op de leider.

De andere kopstukken in de partij komen bijna niet aan bod of worden volledig overschaduwd door de aanwezigheid van Haider. Zelfs Peter Westenthaler met 37 vermeldingen in de Krone of Suzanne Riess-Passer, die de FPÖ in de regering vertegenwoordigt, met 54 vermeldingen komen nog niet eens in de buurt van de media-aandacht die Haider krijgt.

Conclusie: mijn hypothese wordt realiteit. De FPÖ is duidelijk oververtegenwoordigd in de Kronenzeitung, terwijl de linkse Groenen quasi genegeerd worden. Zelfs op een moment dat de FPÖ op politiek vlak een dieptepunt bereikt in 2002 (met de Irakreizen van Haider en de dubbele regeer-opponeer-strategie), blijft de interesse van de krant voor de Vrijheidspartij in Oostenrijk ongekend hoog en kan ze nog op 50 % van de politieke aandacht rekenen. Haider slaagt erin zonder regeringsambt toch een persoonlijke bonus in de wacht te slepen, waarmee hij de kanseliersbonussen ver achter zich laat. De FPÖ kan in de loop van de jaren haar aantal vermeldingen in de Kronenzeitung - voor een groot deel parallel met haar verkiezingsresultaat - opdrijven en zelfs verdubbelen. De Kronenzeitung is een belangrijk medium in het bereiken van media-aandacht door de FPÖ.

6. Waardering van de verschillende politieke partijen en politici in de Kronenzeitung van januari 1986 tot december 2002

In dit hoofdstuk onderzoeken we welke partijen en politici er door de Krone over- of ondergewaardeerd worden, d.w.z. of politieke figuren of groepen systematisch een positieve, negatieve of neutrale connotatie meekrijgen in de berichtgeving. Mijn hypothese is, naar analogie met het vorige hoofdstuk, dat er een overwegend positieve waardering voor FPÖ-politici zal kunnen vastgesteld worden. Met een stijging van het aantal positieve partijconnotaties naarmate de FPÖ-kiesresultaten stijgen. Die positieve waardering zal dan naar alle waarschijnlijkheid in het jaar 2002 fors teruglopen, door de flaters van FPÖ-chef Haider en de dubbele strategie die de partij nastreeft. Ik verwacht ook een eerder negatieve waardering voor de linkse partijen, SPÖ en Groenen.

Schweizer heeft dit onderzoek op kleinschalige basis (april 1992) reeds uitgevoerd, met heel sprekende cijfers als resultaat. (Schweizer, 1993: 252):

	Standard Ber.	NKZ Ber.	Standard Comm.	NKZ Comm.
SPÖ positief	80	25	13	9
SPÖ negatief	108	51	62	86
ÖVP positief	89	30	34	10
ÖVP negatief	31	6	31	22
FPÖ positief	13	19	13	36
FPÖ negatief	66	12	48	22
Grüne positief	33	1	14	2
Grüne negatief	21	11	14	35
Totaal	441	155	229	222

In de berichtgeving van de Krone wordt de SPÖ dubbel zo vaak negatief als positief voorgesteld. De ÖVP wordt in de berichten 5 keer zo vaak met positieve quotes bedacht. In de commentaren is een omgekeerde tendens vast te stellen, daar wordt er 2,2 keer vaker kritiek uitgeoefend op de ÖVP dan positieve commentaar gegeven. Op één negatief bericht over de FPÖ komen in de NKZ 1,6 positieve. Deze verhouding wordt in de commentaarstukken consequent doorgezet. De FPÖ-kritiek zou dan vooral van FPÖ-interne Haider critici komen, zoals van de in 1992 uitgetreden Heide Schmidt, die kort daarna met een eigen partij, het Liberale Forum, op de politieke markt kwam. De journalisten van de NKZ vinden bijna geen positieve waardering voor de groenen. De SPÖ wordt net zoals de groenen overwegend negatief becommentarieerd in de Krone. De FPÖ, die onder partijchef

Haider nationaal en internationaal heel wat kritiek op zijn rechtsextremistische uitlatingen moet incasseren, vindt in de NKZ toch vooral positieve resonantie. De SPÖ wordt in de Krone als vijand nummer 1 afgeschilderd, terwijl de krant opvallend mild blijft voor ÖVP, de enige mogelijke coalitiepartner in de ogen van de FPÖ. Onderzoekers stellen een duidelijke symbiose vast tussen de Kronenzeitung, Jörg Haider en zijn kiezers. De FPÖ kan als populistische partij die lééft van media-aandacht niet alleen mobiliseren, krant en partij horen eenvoudigweg samen. (Schweizer, 1993: 261)

In mijn eigen onderzoek heb ik geprobeerd politici van de 4 grote politieke partijen in Oostenrijk - ÖVP, SPÖ, FPÖ en Groenen - van een kleuring te voorzien. Het is echter niet gemakkelijk die kleuringsvariabele te verantwoorden, want het inschatten van houdingen is een erg delicate aangelegenheid. Janushek schrijft hierover terecht: “[...] *in sehr vielen Fällen mußte man sagen, daß Elemente, die einem auf den ersten Blick als populistisch erschienen, in Reden anderer PolitikerInnen ebenso vorstellbar waren*”. (Janushek in Reinalter, 1998: 315) We kunnen het populistische taalgebruik dat Janushek hier aan de kaak stelt ook doortrekken naar kleuring van quotes in het algemeen. Een citaat van Haider over bijvoorbeeld de SPÖ zal per definitie een pejoratieve connotatie meekrijgen, omdat Haider het zegt en Haider in het algemeen enkel negatieve uitspraken doet over regeringspartijen. Terwijl misschien dezelfde quote helemaal anders bekeken wordt als hij uit de mond van een ÖVP-partijlid komt.

Het wordt nog moeilijker als je de beoordelingen, die eigenlijk onder kwalitatief onderzoek vallen, ineens moet verwerken tot harde cijfers: -1 of +1. Deze manier van werken maant aan tot voorzichtigheid. Bovendien gaat het hier in het merendeel van de artikels om journalistieke berichtgeving waarvan objectiviteit verondersteld wordt. Het blootleggen van duidelijke voorkeuren of afkeren in een objectief bericht moet dus goed gefundeerd zijn. Het spreekt voor zich dat het grootste deel van de politieke uitspraken in de berichtgeving van de Krone door mij als neutraal bevonden werd. De grens tussen neutraal en negatief ligt bij de Krone erg vaag, maar de redacteurs bedrijven op zulke subtiele wijze taalpolitiek dat het moeilijk te verantwoorden is, waarom een quote nu negatief is, ook al “voel” je via de context van het artikel wel dat de uitspraak hier duidelijk negatief bedoeld is. Een moeilijke kwestie.

Ik heb er daarom voor geopteerd een lijst aan te leggen (zie bijlage) met alle negatieve quotes die ik bij de bestudering van de Krone-berichtgeving tijdens de door mij opgelegde periode

ben tegengekomen. De overduidelijke aanvallen van partijen naar elkaar toe, waar geen twijfel over bestaat, zijn in het algemeen niet in dit overzicht opgenomen. Het gaat hier vooral om de stellingname van de krant, die zich blijkbaar niet alleen in de (pseudo-)editorialen, maar ook in de gewone berichtgeving duidelijk tegen een bepaalde partij of politicus durft uit te spreken. De positieve uitspraken over politici en partijen zijn eveneens niet in het overzicht opgenomen, omdat het aantal te gering was en ik bovendien enkel de heel expliciete positieve vermeldingen - waar dus weinig tot geen twijfel over bestaat – positief geëvalueerd heb. Dit biedt volgens mij de enige sluitende garantie dat grensgevallen niet nu eens neutraal, dan weer positief ingeschat worden. Dit impliceert natuurlijk wel dat ik een aantal grensgevallen misschien onterecht neutraal heb geëvalueerd, maar dit is dan zeker voor alle partijen in dezelfde mate gebeurd, zodat het de resultaten van het onderzoek niet zal hebben beïnvloed.

In mijn resultaten heb ik een onderscheid gemaakt tussen ‘wie de positieve, negatieve of neutrale vermelding aanbrengt’ : een quote of een waardering voor een politicus of een partij kan immers komen van de journalist van het artikel (wat in het merendeel van de gevallen zo zal zijn), maar de verschillende partijen kunnen ook evengoed uitspraken over elkaar en zichzelf doen. De uitspraken kunnen vervolgens ook nog komen van andere politici (de hele kleine snipperpartijen zijn door mij buiten beschouwing gelaten), celebrities, gewone mensen, buitenlandse politici, woordvoerders van middenveldorganisaties en « anderen ». Onder de rubriek ‘anderen’ heb ik onder andere advocaten, rechters, legerdivisiecommandanten, burgemeesters, ORF-medewerkers en journalisten van andere kranten samengenomen. Interessant en relevant voor dit onderzoek is vooral de houding van de krant en haar redacteurs ten opzichte van de verschillende partijen.

Ik heb de houding van de partijen zelf, de redacteurs en de krant tegenover de verschillende partijen proberen vatten in een eenvormige maat, die een zo objectief mogelijke onderlinge vergelijking toelaat. Het gaat hier om de in de statistiek gekende J-score, die de voordelen van inzichtelijkheid en vergelijkbaarheid combineert. Technisch gezien bestaat de J-score uit het aantal positieve vermeldingen verminderd met het aantal negatieve vermeldingen, gestandaardiseerd over het totaal aantal vermeldingen:

$$\frac{(\text{positieve vermeldingen} - \text{negatieve vermeldingen})}{(\text{Positieve} + \text{negatieve} + \text{neutrale vermeldingen})}$$

Op die manier krijgen we voor elke partij een cijfer tussen -1 (uiterst negatief) en 1 (uiterst positief) met 0 als neutraal punt. Elk cijfer onder nul betekent dus een overwegend negatieve

waardering voor de betrokken partijen en een cijfer boven 0 duidt op overwegend positieve vermeldingen. Naarmate het cijfer zich verder van 0 verwijderd en dus dichterbij -1 of 1 nadert, is het negatieve respectievelijk positieve effect sterker.

Bekijken we allereerst de waarderingen voor de verschillende partijen in alle artikels en over de hele periode samen, dan kunnen we meteen al vaststellen dat de FPÖ, die onder partijchef Haider nationaal en internationaal heel wat kritiek op zijn rechtsextremistische uitlatingen moest incasseren, in de Krone toch vooral positieve resonantie vindt. Kijken we naar de vermeldingen door de Krone-redacteuren, dan wordt de FPÖ dubbel zo vaak positief voorgesteld dan de andere partijen. Topman Haider wordt uitgesproken gefavoriseerd door de krant. Ook wat de negatieve vermeldingen betreft, komt de FPÖ er duidelijk het minst negatief uit. De linkse partijen – SPÖ en Groenen – komen er erg bekaaid uit en worden met meer dan 3 maal zoveel negatieve vermeldingen bedacht als de FPÖ. De journalisten van de Krone vinden bijna geen positieve waardering voor de groenen en ook de SPÖ wordt overwegend negatief becommentarieerd. De ÖVP wordt wat gespaard van negatieve kritieken in de krant, maar moet ook niet op veel positieve commentaar rekenen.

Partijwaarderingen in alle artikels, gezien vanuit standpunt van FPÖ, SPÖ, ÖVP, Groenen en de Kronenzeitung

	1->12	in %	FPÖ	in %	SPÖ	in %	ÖVP	in %	Grüne	in %	Krone	in %
FPÖ positief	47	4,1	18	29	6	15,4	10	27,8	0	0	11	1,2
FPÖ negatief	94	8,2	13	21	26	66,7	16	44,4	3	50	28	2,8
FPÖ neutraal	1012	87,8	31	50	7	18	10	27,8	3	50	955	96
FPÖ j-score	-0,04		0,08		-0,51		-0,17		-0,50		-0,02	
SPÖ positief	34	2,7	2	5	15	34,9	4	4,5	1	16,7	8	0,6
SPÖ negatief	233	14,9	28	70	8	18,6	61	68,5	3	50	125	9,1
SPÖ neutraal	1300	83	10	25	20	46,5	24	27	2	33,3	1238	90,3
SPÖ j-score	-0,13		-0,65		0,16		-0,64		-0,33		-0,09	
ÖVP positief	32	2	1	2,3	4	5,1	17	28,8	0	0	7	0,5
ÖVP negatief	186	11,7	26	59,1	56	70,9	6	10,2	2	33,3	79	5,7
ÖVP neutraal	1374	86,3	17	38,6	19	24	36	61	4	66,7	1293	93,8
ÖVP j-score	-0,10		-0,57		-0,66		0,19		-0,33		-0,05	
Grüne positief	2	0,8	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,4
Grüne negatief	39	15,5	1	100	7	70	5	71,4	3	50	22	9,8
Grüne neutraal	210	83,7	0	0	3	30	2	28,6	3	50	202	89,8
Grüne j-score	-0,15		-1,00		-0,70		-0,71		-0,50		-0,09	
Haider positief	19	4,7	8	42,1	1	7,1	2	16,7	0	0	6	1,7
Haider negatief	40	9,9	5	26,3	11	78,6	9	75	3	100	7	2
Haider neutraal	344	85,4	6	31,6	2	14,3	1	8,3	0	0	332	96,3
Haider j-score	-0,05		0,16		-0,71		-0,58		-1,00		0,00	
Totaal	4966		166		185		203		27		4314	

De Vrijheidspartij is enorm negatief ten opzichte van de (vroegere) coalitiepartijen ÖVP en SPÖ, het ‘establishment’ dus voor de liberalen. Verrassend was wel dat de FPÖ haar eigen partij met 13 negatieve vermeldingen bedacht, maar dat is te verklaren door interne spanningen binnen de partij. In 1992 verlaat FPÖ-lid en Haider-critica Heide Schmidt na heel wat strubbelingen de partij (de populist Haider duldt maar één sterke man/vrouw in zijn partij en dat is hijzelf) en richt een eigen partij, het “Liberales Forum”, op. ÖVP en SPÖ sparen elkaar zeker niet en hun kritiek op elkaar gaat gelukkig ten voordele van de liberale partij van Haider, die weliswaar ook heel wat negatieve connotaties van de regeringspartijen krijgt, maar toch beduidend minder dan de kritiek die ÖVP en SPÖ elkaar toedienen. De Groenen zijn kop van jut in de krant. Alle partijen beoordelen deze partij negatief en er kan zelfs geen enkele positieve vermelding af.

In volgende twee schema’s heb ik het geheel van artikels gesplitst in editorialem en normale berichtgeving, omdat – zoals ik in het vorige hoofdstuk heb aangegeven - het in editorialem vaker voorkomt dat redacteurs een duidelijke stelling innemen tegen een bepaalde politicus of partij, terwijl van ‘normale’ politieke berichtgeving objectiviteit en onpartijdigheid verwacht wordt.

Partijwaarderingen in de normale berichtgeving

	FPÖ	in %	SPÖ	in %	ÖVP	in %	Grüne	in %	Krone	in %
FPÖ positief	15	26,8	4	14,8	10	33,3	0	0	0	0
FPÖ negatief	12	21,4	17	63	12	40	3	50	10	1,4
FPÖ neutraal	29	51,8	6	22,2	8	26,7	3	50	716	98,6
FPÖ j-score	0,05		-0,48		-0,07		-0,50		-0,01	
SPÖ positief	1	3,3	12	34,3	1	1,5	1	16,7	4	0,4
SPÖ negatief	20	66,7	4	11,4	48	72,7	3	50	23	2,4
SPÖ neutraal	9	30	19	54,3	17	25,8	2	33,3	942	97,2
SPÖ j-score	-0,63		0,23		-0,71		-0,33		-0,02	
ÖVP positief	1	2,5	3	4,5	11	26,2	0	0	2	0,2
ÖVP negatief	23	57,5	45	68,2	3	7,1	1	20	18	1,8
ÖVP neutraal	16	40	18	27,3	28	66,7	4	80	1004	98
ÖVP j-score	-0,55		-0,64		0,19		-0,20		-0,02	
Grüne positief	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Grüne negatief	1	100	3	50	5	71,4	3	50	6	3,6
Grüne neutraal	0	0	3	250	2	28,6	3	50	163	96,4
Grüne j-score	-1,00		-0,50		-0,71		-0,50		-0,04	
Haider positief	6	40	1	11,1	2	20	0	0	0	0
Haider negatief	4	26,7	6	66,7	7	70	3	100	1	0,4
Haider neutraal	5	33,3	2	22,2	1	10	0	0	236	99,6
Haider j-score	0,13		-0,56		-0,50		-1,00		0,00	
Totaal	142		143		155		26		3125	

Als we de resultaten van de normale berichtgeving bekijken, kunnen we overwegend dezelfde conclusies trekken als bij het vorige schema waarbij alle artikels betrokken werden. Maar je merkt uiteraard dat de ‘normale’ politieke berichtgeving toch iets neutraler probeert te zijn. Het aantal neutrale vermeldingen ligt beduidend hoger en maakt gemiddeld toch 97% van het totaal aantal vermeldingen uit. Heel frappant is wel dat de groenen ook dit keer van geen enkele partij, zelfs niet van de krant, een positieve vermelding krijgen. De Krone-redacteurs zijn ook in de gewone berichten vriendelijk voor de FPÖ, mild voor de ÖVP, hard voor de SPÖ en uitermate hard voor de Groenen.

Partijwaarderingen in de editoriaalen

	FPÖ	in %	SPÖ	in %	ÖVP	in %	Grüne	in %	Krone	in %
FPÖ positief	3	50	2	16,7	0	0	0	0	11	4,1
FPÖ negatief	1	16,7	9	75	4	66,7	0	0	18	6,7
FPÖ neutraal	2	33,3	1	8,3	2	33,3	0	0	239	89,2
FPÖ j-score	0,33		-0,58		-0,67		0,00		-0,03	
SPÖ positief	1	10	3	37,5	3	13	0	0	4	1
SPÖ negatief	8	80	4	50	13	56,5	0	0	102	25,4
SPÖ neutraal	1	10	1	12,5	7	30,5	0	0	296	73,6
SPÖ j-score	-0,70		-0,13		-0,43		0,00		-0,24	
ÖVP positief	0	0	1	7,7	6	35,3	0	0	5	1,4
ÖVP negatief	3	75	11	84,6	3	17,6	1	100	61	17,2
ÖVP neutraal	1	25	1	7,7	8	47,1	0	0	289	81,4
ÖVP j-score	-0,75		-0,77		0,18		-1,00		-0,16	
Grüne positief	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1,8
Grüne negatief	0	0	4	100	0	0	0	0	16	28,6
Grüne neutraal	0	0	0	0	0	0	0	0	39	69,6
Grüne j-score	0,00		-1,00		0,00		0,00		-0,27	
Haider positief	2	50	0	0	0	0	0	0	6	5,6
Haider negatief	1	25	5	100	2	100	0	0	6	5,6
Haider neutraal	1	25	0	0	0	0	0	0	96	88,8
Haider j-score	0,25		-1,00		-1,00		0,00		0,00	
Totaal	24		42		48		1		1189	

Wat meteen opvalt bij de editoriaalen, is dat positieve vermeldingen ver te zoeken zijn. Heel opvallend is weer de positieve waardering voor de FPÖ, die bijna 4 keer meer positieve resonantie in de krant vindt, dan de andere partijen, en Haider, die zelfs 5 keer meer positieve vermeldingen krijgt dan SPÖ, ÖVP en Groenen. De FPÖ wordt ook gespaard in de negatieve berichtgeving en krijgt van de krant ook 4 maal minder negatieve vermeldingen dan de andere partijen. De Groenen vallen ook weer ver buiten de gratie van de Krone-redacteurs. De bevindingen van het eerste schema worden allemaal nog eens uitvergroot als je enkel rekening houdt met de editoriaalen.

De politieke Krone-redactie draait op een select gezelschap aan redacteurs die met naam en toenaam in de krant vermeld worden. De twee voornaamste politieke redacteurs zijn *Peter Gnam* en *Dieter Kindermann*, die het gros van de politieke berichten voor hun rekening nemen. Daarnaast heb je ook nog *Richard Nimmerrichter*, die erg cynische en vlijmscherpe columns schrijft over zijn visie op de politieke situatie in Oostenrijk, *Wolf Martin*, de politieke dichter van dienst en *Hans Dichand*, the boss himself, die onder het pseudoniem “Cato” zijn mening in de krant poneert. Interessant is om eens te kijken of de verschillende redacteurs er ook een verschillende politieke strekking op nahouden.

Partijwaarderingen door de verschillende Krone-redacteurs

	Cato	in %	Kindermann	in %	Gnam	in %	Staber	in %	Martin	in %
FPÖ positief	4	20	11	3,2	16	3,6	0	0	2	14,3
FPÖ negatief	0	0	22	6,5	35	7,9	2	20	2	14,3
FPÖ neutraal	16	80	308	90,3	392	88,5	8	80	10	71,4
FPÖ j-score	0,20		-0,03		-0,04		-0,20		0,00	
SPÖ positief	0	0	8	1,7	14	3,2	0	0	0	0
SPÖ negatief	4	28,6	32	6,9	89	20,6	42	42,9	4	44,4
SPÖ neutraal	10	71,4	422	91,3	328	76,1	56	57,1	5	55,6
SPÖ j-score	-0,29		-0,05		-0,17		-0,43		-0,44	
ÖVP positief	0	0	9	1,7	13	2,8	1	1,7	0	0
ÖVP negatief	4	40	27	5,2	59	12,7	26	44,1	4	28,6
ÖVP neutraal	6	60	488	93,1	392	84,5	32	54,2	10	71,4
ÖVP j-score	-0,40		-0,03		-0,10		-0,42		-0,29	
Grüne positief	0	0	0	0	2	2,4	0	0	0	0
Grüne negatief	0	0	4	5,4	16	19	5	71,4	3	50
Grüne neutraal	3	100	70	94,6	66	78,6	2	28,6	3	50
Grüne j-score	0,00		-0,05		-0,17		-0,71		-0,50	
Haider positief	3	23	1	1	8	5,1	0	0	1	11,1
Haider negatief	0	0	10	10	10	6,4	1	20	2	22,2
Haider neutraal	10	77	88	89	139	88,5	4	80	6	66,7
Haider j-score	0,23		-0,09		-0,01		-0,20		-0,11	
Totaal	60		1500		1579		179		52	

Wat al te verwachten was na de vorige schema's blijkt zich ook door te zetten bij de afzonderlijke redacteurs: Bij Peter Gnam, Staberl, Wolf Martin en Cato krijgt de FPÖ duidelijk de minst negatieve connotatie en bij alle redacteurs ook de meest positieve vermelding. Wolf Martin is enkel lovend voor de Vrijheidspartij en gunt de andere partijen geen enkele positieve vermelding. Dieter Kindermann blijkt de "evenwichtigste" politieke redacteur bij de Krone te zijn. Hij is voor elke partij even negatief, zelfs niet met een uitzondering voor de Groenen. Enkel de FPÖ heeft een streepje voor wat de positieve vermeldingen betreft, maar dat kan ook de opgelegde lijn van de krant zijn, die Kindermann hier verplicht is te volgen. Staberl staat bekend als de redacteur die het hevigst tegen het establishment en de heersende politieke macht in Oostenrijk fulmineert en dat is ook aan de resultaten in het schema te merken. Met uitzondering van een lichte mildheid voor de ÖVP krijgen alle partijen er duchtig van langs en kan niemand op zijn genade rekenen. Staberl zal nog uitgebreid aan bod komen in het hoofdstuk "anti-establishment-quotes in de Krone".

Peter Gnam heeft in de berichtgeving toch een boontje voor de Haider-partij, die gespaard blijft van negatieve vermeldingen en ook gemiddeld 2 maal minder negatief beoordeeld wordt dan de andere partijen. Cato –alias Hans Dichand- geeft in zijn berichten ook duidelijk de voorkeur aan de Vrijheidspartij. Het is zelfs de enige partij die op positieve vermeldingen van zijn kant mag rekenen. De ÖVP krijgt zware klappen en ook de SPÖ krijgt er van langs, maar toch beduidend minder dan coalitiepartner ÖVP. Dat verschil kan daarin liggen dat Dichand er hele goede contacten op nahoudt met de SPÖ-kopstukken in Wenen (besproken in hoofdstuk 3.3), zodat hij de SPÖ ergens wel wilde sparen in zijn berichtgeving. Opmerkelijk om te zien hoe Hans Dichand, die steeds de onafhankelijkheid van zijn Kronenzeitung claimt, in zijn columns toch een duidelijk standpunt voor een bepaalde partij durft in te nemen. Vooral Haider kan op heel wat clementie van Dichands kant rekenen.

Evolutie van de partijwaarderingen in alle Krone-artikels

Krone-standpunt	1986	in %	1990	in %	1994	in %	1995	in %	1999	in %	2002	in %
FPÖ positief	1	1,1	3	4,2	5	4,1	1	1	1	0,5	0	0
FPÖ negatief	8	9	2	2,8	0	0	5	4,6	1	0,5	12	2,9
FPÖ neutraal	80	89,9	67	93	117	95,9	102	94,4	186	99	403	97,1
FPÖ j-score	-0,08		0,01		0,04		-0,04		0,00		-0,03	
SPÖ positief	2	0,8	4	2	1	0,5	1	0,3	0	0	0	0
SPÖ negatief	51	20,7	16	8,2	29	14,3	20	6,7	9	3,1	0	0
SPÖ neutraal	194	78,5	176	89,8	173	85,2	276	93	285	96,9	134	100
SPÖ j-score	-0,20		-0,06		-0,14		-0,06		-0,03		0,00	
ÖVP positief	4	2,5	0	0	3	1,4	0	0	0	0	0	0
ÖVP negatief	19	12	21	10,6	7	3,2	19	6,6	12	4,1	1	0,4
ÖVP neutraal	136	85,5	177	89,4	206	95,4	268	93,4	280	95,9	226	99,6

ÖVP j-score	-0,09		-0,11		-0,02		-0,07		-0,04		0,00	
Grüne positief	0	0	0	0	1	2,5	0	0	0	0	1	0,4
Grüne negatief	9	24,3	6	37,5	5	12,5	0	0	1	3,7	22	9,8
Grüne neutraal	28	75,7	10	62,5	34	85	43	100	26	96,3	202	89,8
Grüne j-score	-0,24		-0,38		-0,10		0,00		-0,04		-0,09	
Haider positief	0	0	1	4,2	4	6,7	1	2	0	0	6	1,7
Haider negatief	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	2
Haider neutraal	22	100	23	95,8	56	93,3	50	98	70	100	332	96,3
Haider j-score	0,00		0,04		0,07		0,02		0,00		0,00	
Totaal	554		506		641		786		871		1346	

Bekijken we tenslotte de Krone-waardering voor de verschillende partijen door de tijd (schema p.58), dan kunnen ook enkele interessante conclusies getrokken worden: De enige negatieve uitspraken die de Krone over Haider doet, zijn in 2002 gesitueerd, dus op het moment dat de FPÖ heel wat van haar pluimen verliest door blunders (interne partijruzies, de dubbele regeer-opponeer-strategie, de Irakreizen van Haider enz.) Voor de rest is de krant onverdeeld positief of neutraal ten opzichte van Jörg Haider. De Kronenzeitung besluit blijkbaar in 2002 niet meer op één lijn met de FPÖ te gaan staan en een andere koers te gaan varen. De partij die terug in de gratie van de Krone komt is de SPÖ en in mindere mate de ÖVP, maar de NKZ is over de hele lijn redelijk mild voor de volkspartij geweest. Blijkbaar bevalt de SPÖ de krant beter als oppositiepartij, want in 2002 zijn er geen negatieve vermelding meer te vinden voor de socialistische partij. De groenen hebben het nog steeds zwaar te verduren in de krant, wat groene gelegenheidsredactor Günther Nennung in de Krone ook mag beweren. In 1999 is de groene partij even uit de wind gezet, door de nieuwe coalitie die het overgrote deel van de aandacht naar haar toetrok, maar in 2002 zijn ze weer kop van jut met het grootste aantal negatieve vermeldingen.

Conclusie van dit hoofdstuk: er is een uitgesproken positieve waardering van de krant voor FPÖ-politici en in het bijzonder voor Haider vast te stellen. De partijen verguizen elkaar onderling, maar de krant blijft aan één partij trouw. De Vrijheidspartij van Haider wordt door bijna alle redacteurs gespaard in de berichtgeving. Ze krijgt het grootste aantal positieve vermeldingen en het laagste aantal negatieve. Vooral hoofdredacteur Hans Dichand en redacteurs Peter Gnam en Richard Nimmerrichter dwepen regelmatig met de Haider-partij. De krant blijft zelfs volledig achter Haider staan tot in 2002. Op het moment dat de FPÖ-topman het te gortig maakt, keert de krant zich ook in de berichtgeving van de Vrijheidspartij af en durft eindelijk openlijk kritiek op de FPÖ te uiten. De Groenen zijn de pispaal van de

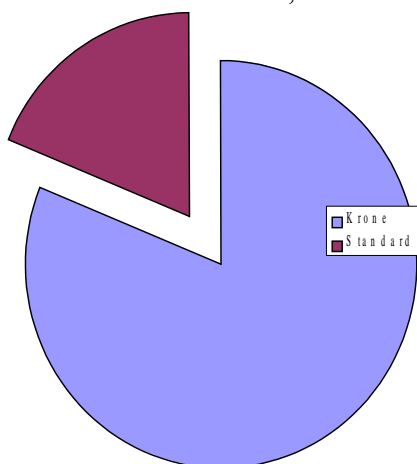
Kronenzeitung en ook de SPÖ kan niet op al te veel goedheid van krantswege rekenen, maar komt toch weer terug in de gratie op het moment dat de partij in de oppositie gaat.

7. Evolutie van het anti-establishment- karakter van de Kronenzeitung van januari 1986 tot december 2002

Het staat buiten twijfel dat een van de beslissende categorieën voor een goed functionerende democratie de mogelijkheid is om kritiek uit te oefenen op maatregelen van staatswege, op regeringsbeslissingen en op afzonderlijke politici. Er is echter een duidelijk verschil tussen opmerkelijk zijn en gebeurtenissen aan de kaak stellen en té kritisch zijn en alle beslissingen en maatregelen van het establishment door de gehaktmolen halen. In het laatste geval spreken we van democratiekritiek of anti-politiek. De democratie an sich wordt op overdreven negatieve wijze belicht en er wordt een bijzonder kritische houding aangenomen ten opzichte van de democratie en haar instellingen. Mijn hypothese is dat de Kronenzeitung als geclaimde onafhankelijke krant ook duidelijk democratiekritisch te werk gaat en net als haar favoriserende partij, de FPÖ, er een duidelijk anti-establishmentkarakter op nahoudt.

Monika Schweizer heeft in haar vergelijkend onderzoek naar de commentaarstukken in Krone en Der Standard van april 1992 vastgesteld dat de Krone duidelijk veel democratiekritischer was dan de Standard. In maart 1992 konden in de Kronenzeitung 77 stukken teruggevonden worden met een duidelijke anti-establishment-component, in de Standard waren dat maar 18 artikels. Een verhouding van 81% voor de Krone en slechts 19% voor de Standard. (Schweizer, 1993, 229-230)

anti-establishment-component in de commentaren van
NKZ en Standard, maart 1992

Die anti-establishment-component is echter moeilijk te bepalen, omdat er allereerst algemeen geldende maatstaven moeten worden gevonden, wat anti-establishment is en wat niet. Expliciete anti-establishment-uitspraken zijn immers vooral te vinden in de commentaren

en de editoriaalen. In de “neutrale” politieke berichtgeving gaat men veeleer impliciet te werk, zodat het moeilijker is om daar een duidelijke democratiekritiek in te lezen. Alhoewel ook daar enkele uitschuivers kunnen vastgesteld worden:

- “Neue Gesichter in der Regierung, aber Kompetenzdschungel bleibt!” (NKZ, 1/4/92, p.3, titel)
- “Die Stichwahl um das Amt des Bundespräsidenten .. wird ein Polit-Krimi...” (NKZ, 29/4/92, p.2) Hier wordt het begrip “misdaadroman” gebruikt, om de verkiezingen als iets illegaals te bestempelen.
- “von 8 Österreichern sieht nur noch einer unsere Zukunft rosig!” (NKZ, 18/2/86, p.3)
- “Man braucht kein Prophet zu sein, um vorauszusagen, dass auch das Gegenstück der rot-blauen Koalition, ein schwarz-blaues Regierungsbündnis, zum Scheitern verurteilt wäre.” (NKZ, 27/11/86, p.3)
- “Wenn die Politiker der Koalitionspartner den Wunsch der Mehrheit weiter mißachten, über das Bundesheer einen Volksentscheid herbeizuführen, kann das nicht ohne Folgen bleiben” (NKZ, 19/1/90, p.2)
- “Diese Koalition hat aber zuletzt den Eindruck völliger Handlungsunfähigkeit erweckt,..” (NKZ, 31/1/95, p.3)⁴⁸

De columnist Staberl kent in ieder geval de kneepjes van het vak en schopt naar hartelust tegen de schenen van het establishment. Hij doet zich voor als de enige persoon die het aandurft politici tekorten en fouten recht in het gezicht te zeggen en die als het ware als ombudsman van het volk fungeert. “Staberl” alias Richard Nimmerrichter gebruikt een heel hoogdravende taal - waar nochtans vaak grammaticale onvolmaaktheden in ontdekt worden (Rixner, 1994: 59) – om z’n stukken de nodige authenticiteit en legitimiteit mee te geven. Maar zijn houding t.o.v. politici, andere media en buitenlanders is ronduit arrogant en zijn aanvallen agressief. Voorbeelden:

- “War Vranitzky nicht in früheren Zeiten einmal ein Banker und darauffolgend auch ein Finanzminister gewesen? Na alsdann! So einer muss es doch wissen!” (NKZ, 21/9/95, p.4)
- “Die hochfliegenden Pläne der ÖVP und deren neuen Obmanns Wolfgang Schüssel sind Träume geblieben.” (NKZ, 18/12/95, p.2)
- “.. unter dem Oberkommando der Generalfeldmarschallin Heide Schmidt zu stehen habe, die dann mit gezogenem Säbel den Walkürenritt vollführt.” (NKZ, 1/3/99, p.2)
- “Über Jahre und Jahrzehnte hinweg ist doch immer so getan worden, als ob die Pensionen von Österreich direkt aus dem Hosensack des jeweiligen SPÖ-Vorsitzenden kämen” (NKZ, 18/11/99, p.2)⁴⁹

⁴⁸ - Nieuwe gezichten in de regering, maar de competentiejungle blijft bestaan

- De beslissende ronde voor het ambt van bondsprezident wordt een politieke misdaadroman.
- Van de 8 Oostenrijkers ziet nog maar 1 onze toekomst rooskleurig in!
- Men hoeft geen profeet te zijn, om op voorhand te voorspellen dat ook de tegenhanger van de SPÖ-FPÖ-coalitie, een ÖVP-FPÖ-coalitie gedoemd is te mislukken.
- Als de politici van de coalitiepartners de wens van de meerderheid naast zich neerleggen, om een volksstemming te organiseren over het voortbestaan van het bondsleger, dan kan dat niet zonder gevolgen blijven.
- De coalitie wekt hoe langer hoe meer de indruk onhandelbaar te zijn.

⁴⁹ - Is Vranitzky vroeger geen bankier en daarop minister van Financiën geweest? Wel dan! Zo iemand moet het toch weten!

- de grootse plannen van de ÖVP en hun nieuwe leider Wolfgang Schüssel zijn dromen gebleven.
- Onder het oppercommando van generaalveldmaarschalk Heide Schmidt, die dan met getrokken sabel in amazonestijl komt afgestormd.

Van de Staberl-columns heeft Monika Schweizer een kleine 50 % als anti-establishment kunnen duiden. Een heel groot aantal. Vooral als je voor ogen houdt dat de columnisten en de redacteurs die de editoriaalen schrijven toch de politieke lijn van het blad mee bepalen.

Een heel opmerkelijk voorbeeld van de erg cynische, vlijmscherpe en arrogante schrijfstijl van Richard Nimmerrichter en tegelijkertijd een voorbeeld van uitgesproken antisemitisme in de krant was het artikel “Methoden eines Massenmordes” van 10 mei 1992. Daarin banaliseerde Nimmerrichter het bestaan van gaskamers in de vernietigingskampen tijdens de tweede Wereldoorlog. Een aantal frappante uitlatingen die in dit bericht voorkwamen:

- “Seither haben so manche Fachleute nachweisen können, dass das Töten so vieler Menschen mit Gas rein technisch eine Unmöglichkeit gewesen wäre.”
- “Die Wahrheit ist wohl einfach. Nur verhältnismäßig wenige der jüdischen Opfer sind vergast worden. Die anderen sind verhungert oder erschlagen worden.”
- “Die dritte Generation überlebender Juden mag die Märtyrer-Saga, der so barbarisch vergasten Opfer Hitlers auf ähnliche Weise brauchen, wie die Christen seit 2000 Jahren das Andenken an den –wohl noch barbarischeren – Kreuzigungstod Jesu Christi pflegen.”⁵⁰

Oppervlakkig gezien uit de tekst geen twijfel aan de Holocaust. Ze loochent niet eens dat er joden vergast zijn. Maar als je de tekst van dichterbij bekijkt, zie je dat Nimmerrichter er vooral op drukt dat gaskamers *bestonden*, of ze ook werkelijk in gebruik waren, laat hij buiten beschouwing. (Januschek in Reinalter, 1998: 309) De auteur schrijft ook dat in verhouding maar weinig joodse slachtoffers vergast zijn en dat de kruisdood van Christus eigenlijk wel barbaarser was dan het vergassen van joden. In het artikel van Staberl is duidelijk sprake van negationisme, waar je in België sowieso voor veroordeeld wordt. Het artikel kwam voor de Oostenrijkse persraad, maar werd enkel veroordeeld voor zijn schrijfwijze, niet voor de inhoud. Een openbare aanklacht tegen Nimmerrichter werd door het openbaar ministerie afgewezen. (Gärtner in Reinalter, 1998: 281) Een interessante vraag bij Nimmerrichter is, in

- Doorheen de jaren en eeuwen is altijd gedaan alsof de pensioenen van Oostenrijk direct uit de zak van de vroegere SPÖ-voorzitters kwamen.

⁵⁰- Sindsdien hebben heel wat vaklui kunnen bewijzen dat het doden van zoveel mensen met gas zuiver theoretisch onmogelijk is geweest.

- de waarheid is nochtans eenvoudig. Maar in verhouding weinig joodse slachtoffers zijn vergast. De anderen zijn verhongerd of doodgeslagen.

- De derde generatie overlevende Joden heeft blijkbaar de martelaarssage van de op zo'n barbaarse wijze vergaste slachtoffers van Hitler nodig, zoals de christenen al 2000 jaar de kruisigingsdood van Christus –die zelfs nog barbaarser was –gedenken.

hoever hij meegaat met de Auschwitz-leugen, want hij slaagt erin om door zijn verbloemde taalgebruik de juridische vallen te vermijden.

Nimmerrichter toont duidelijk aan hoe vaag de grenzen zijn tussen een antisemitistisch en een neutraal artikel en hoe moeilijk het is de auteur op basis van zijn artikel te veroordelen. Gärtner schrijft hierover: “[...]dieses Surfen im Grenzbereich, das auch anderso zu bemerken ist, ein ein entscheidendes Kriterium für die Strategie von Publikationen am rechten Rand (oder im rechtsextremen Bereich), auch zwischen den Zeilen zu schreiben.”⁵¹ (Gärtner in Reinalter, 1998: 281) Om hier dus een beslissende categorisering of kleuring aan te brengen, moet je eigenlijk rekening houden met de volledige context waarin het bericht geschreven is. Dat wil zeggen, welke thema’s er nog in de publicaties aanwezig zijn, welke personen er schrijven, welke lezersbrieven er gepubliceerd worden en welke groepen er in het medium een forum krijgen.

Net zoals bij de positieve of negatieve kleuring van partijen of politici in het vorige hoofdstuk heb ik hier willen aantonen dat het erg moeilijk is een artikel of een vermelding een objectieve waardering mee te geven, omdat men vaak de hele context moet kennen om een gefundeerde keuze te maken. Ik heb er weer voor geopteerd een lijst aan te leggen van alle uitspraken en vermeldingen die volgens mij een uitgesproken uiting van anti-establishment of zogenaamde “democratiekritiek” zijn, zodat daar weinig discussie over kan bestaan. (zie bijlage) Grensgevallen zijn dus ook hier buiten beschouwing gelaten, wat enkel in het voordeel van de krant kan spelen. Wat de evolutie van het anti-establishment- karakter van de Kronenzeitung in de periode januari 1986 tot december 2002 betreft, is het volgende vast te stellen:

Anti-establishment-quotes in de Kronenzeitung van 1986 tot 2001

	1986	in %	1990	in %	1994	in %	1995	in %	1999	in %	2002	in %
anti-establishment	39	6	10	1,6	13	2	10	1,2	7	0,8	11	1,1
Neutraal	614	94	597	98,4	633	98	812	98,8	906	99,2	950	98,9

Uit de cijfers blijkt dat vooral in de beginperiode het aantal anti-establishment-artikels erg hoog was en de krant er dus niet voor terugschrok in haar berichtgeving een duidelijke kritiek op het beleid te geven. De meeste anti-establishment-artikels zijn afkomstig van Krone-redacteur Richard Nimmerrichter –alias Staberl. Matouschek schrijft dat Staberl al jarenlang

⁵¹ Vert. : Dit surfen in het grensgebied, dat ook ergens anders op te merken is, is een beslissend criterium voor de strategie van publicaties uit rechtse hoek (of in het rechtsextreme bereik). Ook het tussen de regels schrijven is zo’n gebruikte strategie.

consequent een populistisch Wir-Österreicher-discours volgt, en dat hij beweert de Oostenrijkers en dan in het bijzonder de “(machteloze en rechtenloze) kleine man/vrouw in de straat” tegen de uitbuiting en de ontrecting van bovenaf en de aanvallen van buitenaf te verdedigen (Matouschek, 1995: 180).

Dat aantal populistische artikels is in de loop van de jaren serieus afgezwakt. Een mogelijke oorzaak zou kunnen zijn, dat de krant haar redacteurs teruggefloten heeft en aangemaand heeft een mildere stijl in de politieke berichtgeving te hanteren, maar dit is helaas niet hard te maken. Richard Nimmerrichter is een paar keer voor zijn artikels voor de Oostenrijkse persraad moeten komen, en dat zou mede een reden kunnen zijn, waarom het aantal uitgesproken anti-beleidsartikels teruggelopen is. Een duidelijk verband is hier zeker niet aan te tonen, maar ook de FPÖ is vanaf 1994 van haar extreem kritische en polariserende stijl afgestapt, omdat dat ook paste bij het nieuwe imago dat de partij zich wou aanmeten. De FPÖ heeft geleerd radicale ideeën niet bruuskerend of extreem te verwoorden, omdat ze anders niet gemakkelijk de geesten van de bevolking binnenglijden. Die strategie lijkt de Krone ook te volgen. Uit de resultaten van mijn onderzoek bleek duidelijk dat de FPÖ een streep voor heeft op de andere partijen, dus dat de Krone het met het ideeëngoed van de Vrijheidspartij kan vinden, maar er wordt duidelijk wel op gelet die voorkeur niet te vehement in de stijl van de berichtgeving naar voren te brengen.

Is de Kronenzeitung tenslotte democratiekritisch en anti-establishment-gericht? Als we de cijfers bekijken, kunnen we daar geen sluitende uitspraken over doen. Het aantal artikels dat een duidelijke houding tegen de regerende partijen en het Oostenrijkse politieke beleid inneemt, is fors teruggelopen, maar de krant durft wel degelijk een anti-establishment-houding aan te nemen. In de editoriazen zijn er ettelijke voorbeelden te vinden van “Wij, de Oostenrijkers” die afgezet worden tegen “Zij, de politieke machthebbers”. Voorbeeld: “*weil uns Österreichern nichts erspart bleibt*” (Staberl in NKZ, 2/8/86). En Krone-redacteurs zijn in de regel ook niet mild voor de regerende partijen. Dat heeft ook de FPÖ ondervonden toen ze in een coalitie met de ÖVP ging. Opeens durfde de krant, die steeds aan de kant van de Haider-partij gestaan had, het aan om openlijk kritiek te geven op de partij. De Krone is een kritische krant en draait er de hand niet voor om die kritiek ook naar haar lezerspubliek over te brengen.

8. Conclusies

Fungeert de Kronenzeitung als populistische krant tenslotte als spreekbuis voor de populistische FPÖ van Jörg Haider? Het antwoord op die vraag is op basis van mijn onderzoek, Ja. Ik heb in dit werk de Neue Kronen Zeitung als populistische krant geduid en de FPÖ als rechtspopulistische partij en ik heb ook duidelijke ideologische en informele banden tussen krant en partij aangetoond. In de eerste plaats door een literatuurstudie, waaruit bleek dat de Krone dezelfde populistische strategieën toepast als de FPÖ, dat ze beiden op dezelfde lijn zitten wat politieke houding en thema's betreft (Xenofobie, anti-establishment, politieke vervreemding en criminaliteit) en dat Jörg Haider uitgesproken gefavoriseerd wordt in de politieke berichtgeving.

In het artikel van De Swert & Walgrave over “de invloed van de nieuwsmedia op het verkiezingssucces van het Vlaams Blok” staat te lezen dat “*wie stemt voor het Vlaams Blok die media gebruikt, die het meest overeenstemmen met de eigen opvattingen (en angsten) en op hun beurt versterken die media die attitudes en prioriteiten.*” (2002c: 146) Die opvatting lijkt ook op te gaan voor de kiezers van de FPÖ, want volgens het Oostenrijkse instituut voor Media & Statistiek IMAS is bewezen dat de FPÖ-kiezers met 52% tot de ferventste Kronelezers behoren. (Fidler, 1999: 197).

Vervolgens heb ik de cohesie tussen de FPÖ en de Neue Kronen Zeitung willen aantonen met eigen empirisch onderzoek. Op basis van voorpagina-codering was moeilijk hard te maken dat de typische FPÖ-thema's – criminaliteit/veiligheid en migratieproblematiek – meer aan bod kwamen naarmate het kiessucces van de FPÖ steeg, maar voor het thema migratie was wel een lichte stijging vast te stellen. Een inhoudelijke analyse van de binnenlandse politiek-artikels bood hier uitkomst: De FPÖ was duidelijk oververtegenwoordigd in de Kronenzeitung, ten nadele van de Groenen. Zelfs op het moment dat de FPÖ in 2002 haar legitimiteit op politiek vlak verliest door interne twisten en blunders aan het adres van Jörg Haider, blijft de interesse van de Kronenzeitung voor de partij erg groot en kan de FPÖ nog op 50 % van de politieke aandacht rekenen. Haider sleept bovendien een persoonlijke bonus in de wacht, die de kanseliersbonussen ruimschoots overstijgt. Hij staat doorheen de jaren gemiddeld voor 62% van de aandacht voor zijn partij. De FPÖ slaagt er bovendien in haar aantal vermeldingen in de Kronenzeitung –grotendeels parallel met het kiesresultaat - op te drijven en zelfs te verdubbelen. Een puike prestatie voor een oppositiepartij.

Kijken we naar de kleuring van de vermeldingen dan zien we een uitgesproken positieve waardering van de krant voor de FPÖ-politici en in het bijzonder voor Haider. De partijen beschimpen elkaar onderling – de FPÖ krijgt zelfs geen enkel positief woord voor de andere

partijen over de lippen – maar de krant blijft aan één partij trouw. De Krone-redacteuren sparen de Vrijheidspartij van Haider in hun berichtgeving : de FPÖ krijgt het grootste aantal positieve vermeldingen en het laagste aantal negatieve. Bepaalde Krone-redacteuren lijken echt met de Haider-partij en haar voorman te dwepen en werpen haar de hele tijd kushandjes toe. De Neue Kronen Zeitung blijft tot 2002 volledig achter de FPÖ staan en bedenkt de krant geen enkele keer met een negatieve vermelding. Op het moment dat Haider op de politieke bühne duidelijk zijn boekje te buiten gaat met Irakreisjes en een dubbelzinnige, huichelachtige regeer-opponeer-strategie, keert de krant zich in de berichtgeving van de Vrijheidspartij af en durft openlijk kritiek op de FPÖ te uiten. De Groenen zijn kop van jut in de krant en ook de SPÖ moet niet op al te veel goodwill van krantswege rekenen. De socialistische partij lijkt wel weer terug in de gratie van de krant te komen, op het moment dat ze in oppositie gaat.

Wat de anti-establishment-component van de krant betreft, hebben we kunnen vaststellen dat de Krone er niet voor terugschrikt om duidelijk kritiek op het huidige regeringsbeleid te leveren en dus aan een vorm van anti-politiek te doen. Dit natuurlijk ten gunste van de FPÖ, die als kritische oppositiepartij net dezelfde strategie hanteerde. De krant is dus zonder twijfel –indirect- verzuimd en moet haar geclaimde onafhankelijkheid in dit onderzoek opgeven door haar uitgesproken voorkeur voor de Haider-FPÖ. Maar de Kronenzeitung blijkt wel een wispelturige, opportunistische bondgenoot te zijn, want op het moment dat de FPÖ in de regering stapt en onpopulaire hervormingsmaatregelen moet nemen, lijkt de partij het voorgoed verkorven te hebben bij het Oostenrijkse massamedium en bekritiseert de krant haar vroegere favoriete partij openlijk en scherp.

Bewijst dit dat Herzinger gelijk heeft met zijn hypothese dat het Europese rechtspopulisme aan aantrekkelijkheid inboet en ontmaskerd wordt op het moment dat ze tot rationeel handelen in een regeringscoalitie gedwongen wordt? (Herzinger in Scharsach, 2000: 254) Gaat het hier eigenlijk wel om een gewone oppositionele protestpartij, vragen Plasser en Ulram zich af, of is de FPÖ de weerspiegeling van conflict- en spanningsvelden in de maatschappij? Ze kiezen uiteindelijk voor de laatste optie (Plasser/Ulram, 1995: 494). Ook Herzinger deelt deze mening. Het succes van de FPÖ illustreert volgens Herzinger een overal in Europa groeiend onbehagen tegenover de moderniseringsopstoot van het Europese verenigingsproces. De opmars van de Haiderpartij is bovendien het symptoom van een beginnende en diepgravende transformatie van het Europese partijstelsel. De oude partijblokken verliezen hun integratiekracht en de traditionele verschillen tussen links, rechts en centrum worden steeds onduidelijker. Alle politieke kampen staan vroeg of laat voor het probleem van een nieuwe definiering van hun politieke en ideologische standpunten. (Herzinger in Scharsach, 2000: 260).

Bij de FPÖ heeft die herdefiniering zich al voltrokken, zodat de partij reeds een politiek en ideologisch sterk programma kan voorleggen. De xenofobe houding van de FPÖ vertegenwoordigt de angsten van een kleine natie die zich in haar eigenheid bedreigd voelt door een centralistisch Europa. Daarom proberen rechtspopulistische groeperingen in Europa hun voorstelling van autochtone, etnisch zuivere gemeenschappen als alternatief en beter Europa-concept te verkopen. In grotere naties zoals Duitsland en Frankrijk hebben radicaal rechtse groeperingen het heel wat moeilijker om van de grond te komen, doordat die grote naties zelf heel wat in de pap te brokken hebben bij het Europese Unie-concept. (Herzinger in Scharsach, 2000: 261)

Herzinger biedt tenslotte nog een manier van omgaan met rechtsextreme partijen aan. Hij meent dat omhelzingsstrategieën en uitsluitingsakkoorden - à la het Belgische Cordon Sanitaire - niet helpen. Herzinger pleit voor een strijdvaardige, politieke uiteenzetting die duidelijk maakt dat achter de woorden van rechtspopulistische leiders het lange-termijnplan steekt voor een omverwerping van maatschappelijke normen en waarden en de vernietiging van de open samenleving in Europa. (Herzinger in Scharsach, 2000: 269) Vraag is dan: en wie zal die uiteenzetting brengen? De audiovisuele media? De kranten? In Herzingers pleidooi steekt in ieder geval een duidelijke ‘Nee’ als antwoord op de vraag van Janushek of men “vijanden van de republiek” een publiek forum mag of moet bieden. (Janushek in Tributsch, 1994: 327) Politici en politieke actoren verwijten de media dat ze de politici van rechtsextreme groeperingen een forum geven en overdreven de nadruk leggen op rechtspopulistische thema’s (De Swert/Walgrave, 2002c: 124) In hoeverre heeft de media mee de verantwoordelijkheid voor de opkomst van extreem-rechts? In het geval van de FPÖ in Oostenrijk vindt Janushek dat Haider van de Oostenrijkse massamedia - waaronder de Kronenzeitung – een te groot forum gekregen heeft en hij sluit af met volgende waarschuwing voor media en kiespubliek:

“Die sich über Haider empören, sollten auch über sichselbst nachdenken. Es könnte sonst sein, daß sie eines Morgens als seine Anhänger aufwachen.” (Janushek in Tributsch, 1994: 333)⁵²

⁵² Diegenen die verontwaardigd worden over Haider, moeten ook eens over zichzelf nadenken. Het is immers goed mogelijk dat ze op een dag wakker worden als zijn aanhangers.

9. Addendum: de Kronenzeitung als voorbeeld van het “mediacratie-model”?

In de inleiding van dit werk heb ik de hypothese geopperd dat de Kronenzeitung wel eens een goed voorbeeld van het mediacratie-model zou kunnen zijn: de krant treedt op als eigenstandige politieke actor, die in staat is boven de macht van de politieke agenda uit te stijgen en met een sterke eigen agenda de politieke en de publieke agenda te bepalen. Ik zou er één bepaald geval willen uitlichten dat volgens mij deze these goed illustreert, namelijk de reusachtige door de Kronenzeitung georganiseerde volkspetitie tegen de atoomkerncentrale in het Tsjechische Temelin. (Pallaver, 2002: 31-39)

In de herfst van 2001 vatte de FPÖ het plan op om een groots opgezet volksinitiatief te organiseren: Oostenrijk moest haar veto stellen tegen een EU-deelname van de Tsjechische Republiek, zolang Praag de kerncentrale in Temelin bleef ondersteunen. De FPÖ was niet zozeer bezorgd over het al dan niet sluiten van de kerncentrale, maar de partij wilde vooral een verdere EU-expansie vermijden en begon daarom anti-Tsjechische gevoelens bij de bevolking te exploiteren. De Vrijheidspartij koos bij de uitvoering van haar plan voor een volkspetitie. Een volkspetitie heeft op zijn minst 10 000 authentieke handtekeningen nodig om wettelijk erkend te worden. Het FPÖ-initiatief is uiteindelijk ondertekend door 914 973 burgers, wat 15,53 % van de Oostenrijkse stemgerechtigde bevolking uitmaakt. Het succes van deze volkspetitie is te danken aan de grootschalige campagne die gevoerd werd door de Kronenzeitung. De volkspetitie was een samenwerking van FPÖ en Kronenzeitung, maar de krant speelde duidelijk de beslissende factor bij de uiteindelijke uitslag van de petitie. De FPÖ alleen slaagde erin 300.000 handtekeningen te verzamelen, de overige 600.000 handtekeningen zijn bijna allemaal op naam van de Krone te schrijven. De Kronenzeitung ging weliswaar een coalitie met de FPÖ aan - de partij waar ze zich het sterkst mee verbonden voelt wat interesses en themasetting betreft -, maar de krant wilde niet enkel de standpunten van de partij versterken, ze wou zelf de controle en de leiding over het initiatief overnemen. Ze deed dat in die mate, dat het publiek zelfs vergat of het initiatief nu van de FPÖ uitging of van de krant.

In de run-up naar de campagne toe had de krant al een meer dan gemiddelde aandacht aan het FPÖ-initiatief besteed; in de laatste tien weken voor de petitie wijdde de tabloid vier pagina's aan Temelin. Een totaal van 25% van de Kronelezers was vóór de sluiting van de kerncentrale, terwijl slechts 10% van de andere krantenlezers voor het initiatief supporteerde. Het engagement van de Kronelezers lag dus 2,5 keer hoger. De participatie in de volkspetitie

van de mensen die de Krone lezen en bovendien FPÖ-kiezers waren, lag vier keer hoger (38%) dan bij hen die geen sympathie voor de FPÖ hadden en andere kranten lezen (10 %). Dit “Veto tegen Temelin” duidt duidelijk een nieuwe mediapolitieke ontwikkeling in Oostenrijk aan. De FPÖ had latente angsten en anti-tsjechische gevoelens bij de bevolking losgeweekt, maar het was uiteindelijk de Kronenzeitung die deze mentaliteit, die latente gevoelens uitgedrukte en intensifieerde. De krant concentreerde al haar energie op het “veto”-onderwerp en kroop in de rol van een partij die stemmen probeerde te halen.

De Kronenzeitung slaagde erin het onderwerp krachtig naar voren te brengen door haar aggressieve en emotionele berichtgeving en nam zo dankzij haar dominante marktpositie de rol van de institutionele politiek over. Met die volkspetitie bepaalde de Kronenzeitung de richtlijnen van de Oostenrijkse politiek, zowel op binnenlands als op buitenlands vlak. De anti-Temelin-campagne van de krant die tegelijk een campagne was tegen de EU-deelname van Tsjechië slaagde erin meer stemmen te ronselen dan de FPÖ-partij. De krant was een enorm succes in dit volksinitiatief en speelde niet enkel de rol van massacommunicator, maar ook van machtige politieke actor die ageerde tegen vijanden van het anti-Temelin-standpunt in binnen- en buitenland. De krant speelde bovendien haar chantage-potentieel uit. Partijen of politici die het niet eens waren met de lijn van de krant, konden mediatieke sancties verwachten. De vrijheid van de politieke partijen werd gereduceerd door de mediapolitieke positie van de krant. Je kan de Kronenzeitung een eigenstandige politieke actor noemen, maar ze verschilde toch in één punt duidelijk van de politieke partijen: de Kronenzeitung ontsnapte aan alle democratische legitimiteit.

Kijken we naar het duidelijkste mediacratie-voorbeeld in België, de organisatie van de Witte Mars in 1996 naar aanleiding van de ontdekking van de vier door Marc Dutroux misbruikte en vermoorde meisjes en het Spaghetti-arrest van onderzoeksrechter Jean-Marc Connerotte, dan zijn er duidelijk parallellen vast te stellen met het Oostenrijkse Krone-voorbeeld. De Belgische media zijn er tijdens die Witte Mars al eens in geslaagd als zelfstandige politieke actor op te treden en een hele volksbeweging van 300 000 man op de been te brengen (Walgrave, 2003: 1). Daarvoor hebben de kranten ook een hele intensieve campagne gevoerd in de weken die aan de Witte Mars vooraf gingen. De witte mobilisatiegolf was net als de campagne door Krone en FPÖ gebaseerd op een pool van ongenoegen, verzet en protest tegen de gang van zaken. (Walgrave/Rihoux, 1998: 8) Waar de Belgische media vooral beroep deden op de grote emotionaliteit van de gebeurtenissen en de krachtige identificatie met de

slachtoffers (Walgrave/Rihoux, 1998: 9), speelde de Kronenzeitung in op de latente angsten en anti-buitenlander-gevoelens van de bevolking. Achter beide mobilisaties steekt dus een sterk appel aan de emoties en de angsten van het volk. Nog een verschil met de Witte Mars is dat er achter de Temelin-mobilisatie in de Kronenzeitung wel een grote politieke partij – de FPÖ – stond, - alhoewel die partij door de krant al gauw naar de achtergrond verdrukt werd - terwijl achter de witte mobilisatie enkel een informele groep ouders van de slachtoffers stonden. Maar het gaat in beide gevallen wel om populistische bewegingen die de steun inriepen van de bevolking tegen de regering en het establishment.

Wat de twee mobilisaties ook zeker gemeen hebben, is een sterk bondgenootschap met de media. Conclusie van Walgrave en Manssens met betrekking tot de Witte Mars van 1996 is dat de media de witte mars “gemaakt” hebben. (Walgrave/Manssens, 2003: 16) Een conclusie die regelrecht tegen de sociale bewegingstheorie in gaat, die er immers van uitgaat dat je organisaties nodig hebt om een beweging op gang te brengen. Bij de witte mobilisatiegolf hebben de media de rol van organisatie op zich genomen en dat geldt ook voor de anti-Temelin-volkspetitie in Oostenrijk. De krant is er als “organisatie” in geslaagd meer dan 600.000 handtekeningen te verzamelen. Een hard bewijs voor de causaliteit tussen media en mobiliteit. 600.000 Oostenrijkers zijn blijkbaar gemobiliseerd door de krant om de petitie te ondertekenen.

Als we de evolutie van de Witte Marsen in België bekijken, is gebleken dat de macht van de media van korte duur is en dat de media vooral een heel wispelturige en eenmalige bondgenoot blijken te zijn. (Walgrave/Manssens, 2003: 20-21) Ook dat standpunt kunnen we doortrekken naar de Temelin-petitie. De Kronenzeitung heeft zich heel vehement tegen de Temelin-kerncentrale uitgesproken ten voordele van de FPÖ, die dankzij het grootste Oostenrijkse massamedium een reusachtig forum kreeg om haar standpunt kracht bij te zetten. Helaas bleek deze steun ook van korte duur: de krant die de FPÖ doorheen de jaren altijd door dik en dun gesteund had en zelfs in 2001 nog een laatste keer blijk had gegeven van haar sympathie voor de ideeën van de Vrijheidspartij, keert zich in 2002 tegen de partij en verklaart openlijk niet meer akkoord te gaan met de koers die de FPÖ in de regering vaart. De sympathie is voorbij, de media-aandacht valt weg en de FPÖ verliest een belangrijk medium, om haar ideeën naar de bevolking toe te vertolken.

Kunnen we in het geval van de anti-Temelin-volkspetitie dus van een mediocratie-voorbeeld spreken? Het antwoord hierop is “ja”. De krant keert zich van de partij af, en slaagt er niet alleen in om op zelfstandige basis, als machtige politieke actor, 15 % van de Oostenrijkse bevolking “actief” te mobiliseren, ze plaatst het Temelin-thema ook op nummer 1 van de politieke agenda.

Bijlagen

BIJLAGE 1: Geselecteerde data voor de codering van de Kronenzeitung (1986 – 2001)

BIJLAGE 2: Themacodering van de voorpagina : categorieën

BIJLAGE 3: Alle Oostenrijkse politici, gerangschikt volgens partij

BIJLAGE 4: Negatieve quotes in de berichtgeving van de Kronenzeitung (1986 – 2001)

BIJLAGE 5: Anti-establishment in de berichtgeving van de Kronenzeitung (1986 – 2001)

11. Referenties

- BRIGGS, A. & P.BURKE (2002), *A Social History of the Media. From Gutenberg to the Internet*. Cambridge: Polity Press, 374 p.
- BRUCK, Peter A. (Hg.) (1991), *Das österreichische Format. Kulturkritische Beiträge zur Analyse des Medienerfolges 'Neue Kronen Zeitung'*. Wien:Journal Zeitschriften Verlag, 228p.
- DACHS, GERLICH, GOTTWEIS, HORNER, KRAMER, LAUBER, MULLER, TALOS (uitg.) (1997), *Handbuch des politischen Systems Österreichs. Die zweite Republik*. Wien: Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 955p.
- DE BENS, E. (2001), *De Pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladpers. Gisteren, vandaag en morgen*. Volledig herwerkte uitgave, Tielt: Lannoo, 455p.
- DE SWERT, K. (2002a), *The Cordon Sanitaire around the extreme right in the Flemish media*. Paper for the ECPR Joint-sessions Anti-politics in the media, 24 p.
- DE SWERT, K., WALGRAVE, S. (2002b), *Does news content matter ? The contribution of the news media in the making of the issues of the Vlaams Blok*. Brussels : Politeia Conference, 3th of May, 33 p.
- DE SWERT, K., WALGRAVE, S. (2002c), « Doet het ertoe welk nieuws er gebracht wordt ? Over de invloed van de nieuwsmedia op het verkiezingssucces van het Vlaams Blok. » p. 122-151 in *Ethische Perspectieven, Nieuwsbrief van het Overlegcentrum voor Christelijke ethiek*. (2002), Leuven, 130p.
- DE SWERT, K., WALGRAVE, S. (2002d) « De kanseliersbonus in de Vlaamse pers. Een onderzoek naar regering en oppositie in drie Vlaamse kranten (1991-2000). » in *Tijdschrift voor Sociologie*. (2002), Leuven : Acco, 631p.
- DE SWERT, K. (2002e), "Tabloïdisering in de Vlaamse Pers" p.27-41 in *Mediagids, Boek en Pers*, aflevering 11 (2002).
- DER STANDARD (2002), *Angst und Krone zum Erfolg*, 23.1.2002, 3
- EDER, Ingeborg, (1993) *Es dürfte sich um einen Ausländer handeln«*. Eine Untersuchung der Kriminalberichterstattung der »Kärntner Krone« unter besonderer Berücksichtigung ausländischer Täter und Tatverdächtiger. Diplomarbeit, betreut durch Univ.Prof. Dr. Peter Gstettner, Klagenfurt, 152p.
- FIDLER, H., MERKLE, A. (1999): *Sendepause. Medien und Medienpolitik in Österreich*, Oberwart: edition lex liszt 12, 416p.
- FRISCHENSCHLAGER, Friedhelm (1992), "Die Freiheitliche Partei Österreichs" in: MANTL, Wolfgang (Uitg.) (1992), *Politik in Österreich*, Graz, 368p.

- GHANEM, Salma Ismail (1996), *Media Coverage of Crime and Public Opinion: An Exploration of the Second Level of Agenda Setting*, dissertatie voor de graad van doctor in de filosofie. Texas: UMI Company, 107p.
- HAUTTEKEETE, L., W. PEERSMAN & J. DEBACKERE (2002), “Politiek in de krant: hebt u iets gemerkt?? Een onderzoek naar de tabloidisering van de politieke berichtgeving in vier Vlaamse dagbladen.” in *Tijdschrift voor Sociologie*. (2002), Leuven : Acco, 631p.
- HUYPENS, Jos. (2002), *Domeinen en vormen van communicatieonderzoek*. Cursus politieke en sociale wetenschappen, zwaartepunt communicatiewetenschap, 298p.
- JAGERS J., WALGRAVE S. (2002), *We spreken over het volk, dus luisteren we naar het volk. Populisme in de communicatie van de Vlaamse politieke partijen*. Antwerpen (UIA) paper voor intern gebruik. 71 p.
- JUNGWIRTH, Michael (2002), *Haider, Le Pen & Co*. Graz/Wien: Styria Verlag, 275 p.
- MATOUSCHEK, Bernd; WODAK, Ruth; JANUSCHEK, Franz, (1995), *Notwendige Maßnahmen gegen Fremde? Genese und Formen von rassistischen Diskursen der Differenz*. Wien: Passagen Verlag, 281p.
- MÜLLER, W.C., PLASSER, F., ULRAM, P.A.(Uitg.) (1995), *Wählerverhalten und Parteienwettbewerb. Analysen zur Nationalratswahl 1994. Schriftenreihe des Zentrums für Angewandte Politikforschung Band 8.*, Wien : Signum-Verlag, 567p.
- PALLAVER, G. (2002), *Catch all party and catch all newspaper. The FPÖ and the Kronenzeitung as a tandem for Right-wing Populism and Anti-Politics in Austria*. Paper presented at the ECPR Joint sessions. Turin: 22-27th March, 44 p.
- PLASSER, F., SCHEUCHER, C., SOMMER, F. (1995), “Massenmedien und Wahlkampf in Österreich: Personalisierung, Dethematisierung und Videopolitik” 227-264 in: MÜLLER, W.C., PLASSER, F., ULRAM, P.A.(Uitg.)(1995), *Wählerverhalten und Parteienwettbewerb. Analysen zur Nationalratswahl 1994 (Schriftenreihe des Zentrums für angewandte Politikforschung, 8)* Wien: Signum Verlag, 567p.
- PLASSER, F., ULRAM, P., SOMMER, F. (2000): “Do Campaigns Matter? Massenmedien und Wahlentscheidung im Nationalratwahlkampf 1999” 141-173 in : PLASSER, F., ULRAM, P., SOMMER, F. (eds.)(1995) : *Das österreichische Wählerverhalten (Schriftenreihe des Zentrums für Angewandte Politikforschung, 21)* Wien: Signum Verlag, 576p.
- PLASSER, F. (1997), “Massenmedien und Politikvermittlung” 463-482 in: DACHS, GERLICH, e.a. (eds.), *Handbuch des politischen System Österreichs. Die zweite Republik*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 955p.

- PLASSER, F. (1998), "Populistische Redaktionslogik in österreichischen Massenmedien" 290-304 in : REINALTER, H., PETRI, F., KAUFMANN, R. (Uitg.), *Das Weltbild des Rechtsextremismus. Die Strukturen der Entsolidarisierung*. Innsbruck: Studien Verlag, 576p.
- RAUSCH, Alexandra (1998), *Die Konstruktion des "Fremden" in den Printmedien. Die Darstellung von »guten« und »schlechten« Ausländern in den lokalen Kärntner Tageszeitungen Neue Kronen Zeitung und Kleine Zeitung*. Diplomarbeit betreut durch Univ.Prof. Mag.Dr. Klaus Boeckmann, Klagenfurt, 186p.
- REINALTER, H. ,PETRI, F. ,KAUFMANN, R.(Uitg.)(1998), *Das Weltbild des Rechtsextremismus. Die Strukturen der Entsolidarisierung*. Innsbruck: Studien Verlag, 576p.
- RIXNER, Bettina (1994), *Druckerschwärze kontra Hautfarbe. Zur Ausländerberichterstattung von Neue Kronen Zeitung und Der Standard anlässlich des Ausländervolksbegehrens der FPÖ*. Diplomarbeit betreut durch Prof.Dr. Peter Bruck, Salzburg, 170p.
- SCHARSACH, H-H. (Uitg) (2000), *Haider.Österreich und die rechte Versuchung*. Reinbeck bei Hamburg : Rowohlt Taschenbuch Verlag, 278 p.
- SCHWEIZER, Monika (1993), *Rechtsextremismus und Massenmedien. Eine Inhaltsanalyse von »Kronen-Zeitung« und »Salzburger Nachrichten« zur Problematik des Rechtsextremismus*. Wien, 184p.
- TRIBUTSCH, GUDMUND (Uitg.) (1994), *Schlagwort Haider. Ein politisches Lexikon seiner Aussprüche von 1986 bis heute. Mit einem Essay von Franz Januschek*. Wien : Falter Verlag, 333 p.
- WALGRAVE, S. & J. MANSSSENS (2003), "Media, Framing and the White March" in: H. JOHNSTON & P. NOAKES (Uitg.), *Framing and Social movements*, Forthcoming.
- WALGRAVE, S. & B. RIHOUX (1997), *Van emotie tot politieke commotie. De Witte Mars, een jaar later*, Leuven: Van Halewijck, 200p.
- WALGRAVE, S. & B. RIHOUX (1998), "De Belgische witte golf: Voorbij de sociologische bewegingstheorie?" p. 310-339 in *Sociologische Gids* 45(5).
- WEBER, Stefan (1995): *Nachrichtenkonstruktion im Boulevardmedium. Die Wirklichkeit der "Kronenzeitung"*, Wien: Passagen Verlag, 271p.
- ZÖCHLING, C., (2000), *Haider. Eine Karriere*. München : Econ Taschenbuch Verlag, 238 p.
- http://www.nadir.org/nadir/periodika/lotta_dura/n9/index.html